

**SENAT
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
V KADENCJA**

Warszawa, dnia 5 czerwca 2003 r.

Druk nr 415

RZECZNIK PRAW DZIECKA

Paweł Jaros

**Pan
Longin PASTUSIAK
MARSZAŁEK SENATU
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Szanowny Panie Marszałku

W wykonaniu artykułu 12 ust. 1 ustawy z dnia 6 stycznia 2000 roku o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. Nr 6, poz. 69) przedstawiam informację o działalności Rzecznika Praw Dziecka wraz z uwagami o stanie przestrzegania praw dziecka.

Zgodnie z artykułem 12 ust. 2 cytowanej ustawy informacja Rzecznika jest podawana do wiadomości publicznej.

Z wyrazami szacunku

(-) Paweł Jaros

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Dziecka

Informacja
Rzecznika Praw Dziecka
o działalności za rok 2002
oraz
uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka

Warszawa 2003

Spis treści

• Wstęp.....	3
• Informacja Rzecznika Praw Dziecka o działalności za rok 2002	
1. Prawo do życia i ochrony zdrowia.....	5
2. Prawo do życia w rodzinie.....	23
3. Prawo do godziwych warunków socjalnych.....	40
4. Prawo do nauki.....	50
5. Prawo do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbywaniem oraz innym złym traktowaniem.....	69
6. Prawa dzieci niepełnosprawnych.....	78
7. Współpraca z jednostkami organizacyjnymi w kraju oraz z zagranicą.....	87
8. Popularyzacja praw dziecka.....	102
• Uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka.....	104
• Aneks	
Zestawienia statystyczne.....	113

Wstęp

Konstytucja RP nadała prawom dziecka wysoką rangę, przewidując instytucję Rzecznika Praw Dziecka. Ustawa Zasadnicza (art. 72 ust. 4¹), nie określając kompetencji i sposobu powoływania Rzecznika, odsyła do ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka, co wskazuje na znaczną swobodę ustawodawcy w kreowaniu statusu instytucji.

Rzecznika Praw Dziecka ustanowiono ustawą z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka² dla stania na straży praw dziecka określonych w Konstytucji RP, Konwencji o Prawach Dziecka³ i innych przepisach prawa, z poszanowaniem odpowiedzialności, praw i obowiązków rodziców. W rozumieniu ustawy dzieckiem jest każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności (art. 2 ust. 1). Rzecznik działa na rzecz ochrony praw dziecka, a w szczególności:

- prawa do życia i ochrony zdrowia,
- prawa do wychowania w rodzinie,
- prawa do godziwych warunków socjalnych,
- prawa do nauki (art. 3 ust.2).

Zgodnie z ustawą wszystkie podejmowane przez Rzecznika działania mają na celu zapewnienie dziecku pełnego i harmonijnego rozwoju powinny być prowadzone z poszanowaniem jego godności i podmiotowości (ust. 1). Aby zapewnić dziecku takie możliwości, należy je chronić przed wszelkimi przejawami przemocy, okrucieństwa, wyzysku, a także przed demoralizacją, zaniedbaniem i innymi formami niewłaściwego traktowania.

Rzecznik szczególną troską otacza dzieci niepełnosprawne (ust. 4).

Przy wykonywaniu swoich uprawnień Rzecznik kieruje się:

- dobrem dziecka - wszystkie działania podejmowane są w najlepiej pojętym interesie dziecka, biorąc pod uwagę, że naturalnym środowiskiem rozwoju dziecka jest rodzina;
- zasadą równości - troska o ochronę praw każdego dziecka;
- poszanowaniem praw, obowiązków i odpowiedzialności rodziców.

Rzecznik podejmuje działania przewidziane w ustawie z własnej inicjatywy, biorąc pod uwagę napływające do niego informacje wskazujące na naruszenie praw lub dobra dziecka (art. 9).

¹ Dz. U. Nr 78, poz. 483 sprost.: Dz. U. z 2001 r. Nr 28, poz. 319.

² Dz. U. Nr 6, poz. 69.

³ Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526, ze zm.

Rzecznik Praw Dziecka jest niezależną instytucją, wyposażoną w uprawnienia o charakterze kontrolnym, ostrzegawczym i inicjującym, podejmuje i wspiera wysiłki zmierzające do maksymalnej ochrony praw dziecka. Rzecznik dysponuje uprawnieniami, które wzbogaciły istniejące dotychczas w Polsce instrumentarium ochrony praw dziecka. Są one analogiczne do tych, którymi dysponują inni rzecznicy praw dziecka w Europie.

Uprawnienia, które można zaliczyć do kategorii kontrolnych (art. 10 ust. 1 pkt 1), pozwalają zwrócić się do organów władzy publicznej, organizacji lub instytucji o złożenie wyjaśnień i udzielenie niezbędnych informacji, a także o udostępnienie akt i dokumentów. Rzecznik Praw Dziecka nie może zastąpić organów i instytucji, którym ustawodawca powierza różnego typu zadania z dziedziny pomocy rodzinie i dziecku. Z tego też powodu art. 10 ust. 1 pkt 2 ustawy określa, iż Rzecznik może zwrócić się do właściwych organów, w tym do Rzecznika Praw Obywatelskich, o podjęcie działań na rzecz dziecka należących do ich kompetencji. Punkt 2 tego artykułu stanowi zaś, że Rzecznik Praw Obywatelskich podejmuje sprawy skierowane przez Rzecznika Praw Dziecka.

Ustawa przyznaje Rzecznikowi (art. 11 ust. 1) kompetencję przedstawiania właściwym organom władzy publicznej, organizacjom i instytucjom ocen i wniosków zmierzających do skutecznej ochrony praw i dobra dziecka oraz usprawnienia trybu załatwiania spraw w tym zakresie. Może on również (art. 11 ust. 2) występować do właściwych organów z wnioskami o podjęcie inicjatywy ustawodawczej bądź o wydanie lub zmianę innych aktów prawnych.

Stanowisko Rzecznika zajmuje Paweł Jaros, który złożył ślubowanie i rozpoczął pięcioletnią kadencję 16 lutego 2001 r.

Poniższe opracowanie stanowi wypełnienie art. 12 ustawy, zgodnie z którym Rzecznik corocznie przedstawia Sejmowi i Senatowi, informację o swojej działalności i uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka. Informacja Rzecznika jest podawana do wiadomości publicznej.

INFORMACJA RZECZNIKA PRAW DZIECKA O DZIAŁALNOŚCI ZA ROK 2002

1. Prawo do życia i ochrony zdrowia

Prawo do życia i ochrony zdrowia jest jednym z podstawowych praw człowieka. Prawo to chronione jest przez Konstytucję RP oraz ustawy, jak też konwencje i umowy międzynarodowe.

Fundamentalne znaczenie w tej mierze, na gruncie prawa polskiego, posiada Konstytucja RP, która gwarantuje prawną ochronę życia (art. 38) oraz prawo do ochrony zdrowia, w tym równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych, w granicach ustawy. Podkreślenia wymaga zapis obligujący władze publiczne do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom (art. 68). Z norm zawartych w Konstytucji wynikają także prawa przysługujące pacjentowi.

W sytuacji niedofinansowania służby zdrowia i zmian organizacyjnych spowodowanych wdrażaniem reformy, egzekwowanie prawa do ochrony zdrowia dziecka wymaga szczególnych starań. Dotyczy to zarówno momentu wystąpienia choroby (leczenie ambulatoryjne i stacjonarne oraz ewentualna rehabilitacja), jak i prowadzonych działań profilaktycznych, a także opieki nad matką przed i po urodzeniu dziecka.

Dotychczasowe doświadczenia Rzecznika w kontaktach z adresatami wystąpień uwidaczniają konieczność realizacji praw dzieci w zakresie ochrony zdrowia przez wszystkie instytucje publiczne i organizacje społeczne działające w sferze ochrony zdrowia, edukacji, pomocy socjalnej na rzecz dzieci i rodzin, w codziennej, organicznej i systemowej pracy. Rzecznik Praw Dziecka dąży do promowania pozytywnych rozwiązań i jednocześnie ujawnia skutki zdrowotne i społeczne niedostatków ochrony zdrowia dzieci i młodzieży oraz proponuje pożądane kierunki zmian.

Inicjatywy Rzecznika Praw Dziecka – wystąpienia generalne

Realizując zadania związane z zapewnieniem prawa do życia i do ochrony zdrowia dzieci, Rzecznik dokonuje pogłębionej analizy sytuacji zdrowotnej dzieci i jej uwarunkowań, wykorzystując nadsyłane uwagi, spostrzeżenia, wnioski, interwencje oraz opiera się na pracach badawczo-programowych podejmowanych z własnej inicjatywy. Wyniki prac analityczno-programowych stanowią podstawę wystąpień generalnych.

- Na podstawie sygnałów o **utrudnionym dostępie dzieci do badań profilaktycznych oraz nieprawidłowościach przy ich przeprowadzaniu** Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do Ministra

Zdrowia⁴. Rzecznik zwrócił się o podjęcie działań, celem poprawy dostępu do tychże badań oraz wyeliminowania nieprawidłowości im towarzyszących.

Rzecznik Praw Dziecka wystąpił z wnioskiem o rozważenie możliwości utworzenia odrębnego programu badań profilaktycznych dzieci i młodzieży do lat 18 oraz wydzielenie na ten cel odpowiednich środków finansowych z budżetu państwa.

Zdaniem Rzecznika, powołanie odpowiedniego programu badań profilaktycznych dzieci i młodzieży oraz wydzielenie stosownych środków finansowych, przy jednoczesnym zobligowaniu kas chorych do przeznaczenia wskazanych środków na te właśnie cele, w istotny sposób, poprawiłoby dostępność oraz rozszerzyłyby zakres badań profilaktycznych. Szczególnie ważne wydaje się przywrócenie opieki pediatrycznej i medycyny szkolnej bezpośrednio w placówkach oświatowych.

W swoim wystąpieniu Rzecznik wskazał, iż nieprawidłowości w realizacji badań profilaktycznych w znacznym stopniu są wynikiem braku jednoznacznych i precyzyjnych uregulowań prawnych. Z uwagi na powyższe, zwrócił się z prośbą o przyspieszenie prac nad rozporządzeniem, które określi m. in. zakres badań profilaktycznych i okresy ich przeprowadzania.

W odpowiedzi Minister Zdrowia⁵ poinformował, iż prowadzone są prace nad projektem ustawy o zmianie ustawy o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym oraz zmianie ustawy o systemie oświaty. Propozycje rozwiązań - w części dotyczącej ustawy o systemie oświaty uzgadniane są z Ministerstwem Edukacji Narodowej i Sportu. Przewiduje się również wprowadzenie zmian porządkujących statutowe obowiązki szkoły, ponieważ w dotychczasowym brzmieniu nie odnoszą się one do zadań określonych w narodowym programie zdrowia (promocja i edukacja zdrowia) jak i realizacji żywienia zbiorowego. Jednym z obowiązków szkoły, zgodnie ze stanowiskiem Ministra, będzie zapewnienie uczniom dostępu do profilaktycznej opieki zdrowotnej. Ponadto w/w projekt wprowadza do ustawy o systemie oświaty upoważnienie ustawowe mające stanowić podstawę prawną do wydania przez ministra właściwego do spraw zdrowia w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw oświaty i sportu rozporządzenia określającego zakres, organizację oraz formy profilaktycznej opieki zdrowotnej nad uczniami. Wydając rozporządzenie minister będzie zobowiązany uwzględnić rodzaje szkół oraz standard udzielania profilaktycznych świadczeń zdrowotnych.

- W związku z **problemem dotyczącym praktyki pobierania opłat za świadczenie dodatkowej opieki pielęgnacyjnej wykonywanej przez rodzica lub opiekuna dziecka umieszczonego w szpitalu**, Rzecznik skierował wystąpienie do Ministra Zdrowia⁶.

⁴ Pismo z dnia 7 stycznia 2002 r. RPD/GR – 17/02/MD

⁵ Pismo Ministra Zdrowia z dnia 30 stycznia 2002 r. OZO-014-71/2002/AB

⁶ Pismo z dnia 15 stycznia 2002 r. RPD/GR – 42/02/MD. Wystąpienie to zostało szczegółowo przedstawione w rozdziale o prawie do życia w rodzinie.

Praktyka ta mimo realizowania w Polsce programu mającego za zadanie propagowanie karmienia piersią dotyka także matek karmiących. Rzecznik podkreślił, iż powyższa praktyka zaczyna przybierać niepokojące rozmiary i dotyczy niemal wszystkich szpitali.

- Wobec planów wprowadzenia fundamentalnych zmian w aktach prawnych normujących zasady **odpłatności za pewne kategorie leków stosowanych w leczeniu dzieci, tj. między innymi w rozporządzeniu w sprawie wykazu leków podstawowych i uzupełniających oraz wysokości odpłatności za leki uzupełniające** Rzecznik skierował wystąpienie do Ministra Zdrowia⁷.

Rzecznika Praw Dziecka niepokoją informacje o niekorzystnych dla zdrowia dzieci skutkach, jakie może wywołać wprowadzenie w życie planowanych w tym zakresie zmian w uregulowaniach prawnych. Powołując się na stosowne ustalenia Rzecznik wskazał, iż proponowane zmiany w sposób szczególnie dotkliwy mogą odczuć dzieci, których stan zdrowia wymaga ciągłego stosowania leków, dotychczas - przynajmniej w części, refundowanych ze środków publicznych. Powyższe zmiany mogą wpłynąć na ograniczenie dostępności niezbędnych dla przewlekle chorych dzieci leków. Według Rzecznika pewnym jest, że zmiany te uderzą w dzieci pochodzące z rodzin najmniej zamożnych. Brak dostępu do preparatów, w szczególności będących podstawą leczenia chorego dziecka, powodować będzie postęp choroby, a co za tym idzie pogorszenie stanu zdrowia, co może spowodować nieodwracalne zmiany i spowoduje konieczność częstszych wizyt lekarskich. Przedstawiony problem dotyczy między innymi dzieci dotkniętych schorzeniami o podłożu alergicznym, wymagających diety opartej na preparatach mlekozastępczych oraz dzieci chorych na choroby nowotworowe, cukrzycę, żółtaczkę i inne choroby przewlekłe. Skala tego problemu staje się jeszcze bardziej poważna w zestawieniu z liczbą nowonarodzonych dzieci zagrożonych chorobami przewlekłymi. Powołując się na zapisy Konstytucji, która gwarantuje szczególną ochronę zdrowia dzieci, Rzecznik zwrócił się z prośbą o ponowne przeanalizowanie problemu oraz ograniczenie zmian prawnych, które spowodują utrudnienia w dostępności środków medycznych dla dotkniętych chorobami najmłodszych.

Minister Zdrowia⁸, w odpowiedzi stwierdził, iż w jego ocenie planowane zmiany nie wpłyną w sposób niekorzystny na dostęp do tej grupy leków. Stanowisko to stoi w oczywistej sprzeczności z argumentami podniesionymi w wystąpieniu Rzecznika.

- Rzecznika Praw Dziecka niepokoją informacje o niekorzystnych dla zdrowia dzieci skutkach jakie powoduje pominięcie, w załączonym do rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 26 marca 2002 r. w sprawie wykazu leków podstawowych i uzupełniających oraz wykazu chorób oraz wykazu leków

⁷ Pismo z dnia 14 marca 2002 r. RPD/GR – 30-9(1)/02/MD. W wystąpienie przesłano do wiadomości Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny.

⁸ Pismo z dnia 19 kwietnia 2002 r. FAR.1/450/I-145/2002

i materiałów medycznych, które ze względu na te choroby mogą być przepisywane bezpłatnie, za opłatą ryczałtową lub częściową odpłatnością – w wykazie- leków i preparatów przeznaczonych do stosowania u dzieci chorych na mukowiscydozę. Dlatego zwrócił się do Ministra Zdrowia o podjęcie działań umożliwiających **włączenie do wykazu leków podstawowych i uzupełniających - leków i preparatów przeznaczonych do stosowania u dzieci chorych na mukowiscydozę**.⁹

Mukowiscydoza jako jedna z najczęściej występujących chorób przewlekłych, genetycznie uwarunkowanych, powoduje w swoim przebiegu postępujące zmiany destrukcyjne zarówno w układzie oddechowym jak i pokarmowym. Objawiają się one szybkimi zakażeniami w układzie oddechowym, marskością wątroby, zaburzeniami trawienia prowadzącymi do wyniszczenia organizmu. Jest chorobą nieuleczalną i śmiertelną. Jedynie w nielicznych przypadkach długość życia chorego przekracza dwadzieścia lat.

Ogólny koszt leczenia dziecka z mukowiscydozą jest bardzo wysoki i wynosi od kilkuset do kilku tysięcy złotych miesięcznie. Wpływa to na ograniczenie dostępności leków niezbędnych dla przedłużenia życia dziecka. Problem ten ma szczególne znaczenie dla rodzin, w których więcej niż jedno dziecko dotknięte jest mukowiscydozą.

Minister Zdrowia¹⁰ w odpowiedzi poinformował, iż preparaty stosowane w przypadku mukowiscydozy są łatwo dostępne. Z treści pisma wynika, iż Minister Zdrowia nie widzi potrzeby podejmowania jakichkolwiek działań w tej mierze. Stwierdził, że jednostka chorobowa – mukowiscydoza - pozostała w wykazie chorób przewlekłych a, stosowane w jej leczeniu preparaty są nadal współfinansowane ze środków publicznych. Natomiast wprowadzenie do wykazów nowych leków, dotychczas nie refundowanych rozważone może być w przyszłości, po złożeniu wniosków do Ministerstwa Zdrowia przez wytwórców tych leków. Podkreślono również, że wykazy leków refundowanych są ustalane w ramach środków finansowych przeznaczanych przez Kasy Chorych na dopłaty do leków.

- Zgodnie z art. 31g ustawy z dnia 6 lutego 1997 r. o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym minister właściwy do spraw zdrowia w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zabezpieczenia społecznego winien określić, w drodze rozporządzenia, **zakres świadczeń z ubezpieczenia zdrowotnego udzielanych mieszkańcom domów pomocy społecznej oraz placówek opiekuńczo-wychowawczych na terenie tych placówek, a także warunki dostępu do tych świadczeń**. Jednakże od 27 września 2001 r., tj. od dnia kiedy obowiązuje wskazana delegacja nie zostało wydane rozporządzenie i dlatego Rzecznik skierował do Ministra Zdrowia wystąpienie¹¹, w którym zwrócił się o wypełnienie delegacji ustawowej przewidzianej w art. 31g ustawy z dnia 6 lutego 1997 r. o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym, poprzez wydanie aktu wykonawczego w formie rozporządzenia do wskazanej ustawy.

⁹ Pismo z dnia 2 lipca 2002 r. RPD/BA – 30-19/02/KB

¹⁰ Pismo z dnia 7 sierpnia 2002 r. FAR.I/450/I-349/2002

¹¹ Pismo z dnia 26 sierpnia 2002 r. BRPD/GR – 30-28/02/MD

Istnienie jasnych i wyczerpujących unormowań prawnych, w tym wynikających z aktów wykonawczych, jest warunkiem niezbędnym do sprawnego funkcjonowania systemu opieki zdrowotnej w praktyce. Niestety, jak wynika z przeprowadzonych analiz oraz napływających do Rzecznika Praw Dziecka informacji, praktyka w zakresie opieki zdrowotnej nad dziećmi przebywającymi w placówkach opiekuńczo - wychowawczych daleko odbiega od podstawowych standardów. Dochodzące sygnały wskazują na częste występowanie trudności w dostępie dzieci do świadczeń opieki zdrowotnej.

Taka sytuacja w placówkach opiekuńczo – wychowawczych, w ocenie Rzecznika, jest oczywistym naruszeniem praw dzieci do szczególnej opieki zdrowotnej zagwarantowanych w Konstytucji. Stanowi także naruszenie praw wynikających z art. 33 l ustawy z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej¹², która obliguje placówki opiekuńczo-wychowawcze do zapewnienia dziecku możliwości korzystania z przysługujących mu na podstawie odrębnych przepisów świadczeń zdrowotnych.

W odpowiedzi Minister Zdrowia¹³ stwierdził, iż ustawa z dnia 20 lipca 2001 r. o zmianie ustawy o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym oraz niektórych innych ustaw¹⁴ wprowadziła do ustawy o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym art. 31g upoważniający ministra właściwego do spraw zdrowia do wydania, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zabezpieczenia społecznego, rozporządzenia określającego zakres świadczeń z ubezpieczenia zdrowotnego udzielanych mieszkańcom domów pomocy społecznej oraz placówek opiekuńczo-wychowawczych na terenie tych domów i placówek, a także warunki dostępu do tych świadczeń. Minister przyznał, iż upoważnienie to nie zostało wykonane poprzez wydanie stosownego rozporządzenia. Stwierdził, iż projekt ustawy o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia nie zawiera analogicznego upoważnienia, jak art. 31g ustawy o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym. Zdaniem Ministra Zdrowia, według projektodawców nie istnieje potrzeba wprowadzania zmian do ustawy regulującej system powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego. Stwierdzono, iż zgodnie z art. 33 l ustawy z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej placówki opiekuńczo-wychowawcze zobowiązane są do zapewnienia całodobowej ciągłej albo dziennej opieki nad dziećmi przebywającymi w tych placówkach. Oznacza to, że placówki te, same powinny zatrudniać wykwalifikowany personel w celu zabezpieczenia prawidłowej opieki nad dziećmi. Dzieci przebywające w takich placówkach korzystają, w ocenie Ministra, w pełni ze świadczeń zdrowotnych przysługujących im w ramach ubezpieczenia zdrowotnego (w tym z podstawowej opieki zdrowotnej).

W konkluzji Minister Zdrowia stwierdził, iż wypełnienie upoważnienia do wydania rozporządzenia określającego zakres świadczeń z ubezpieczenia zdrowotnego udzielanych mieszkańcom placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz warunki dostępu do tych świadczeń jest bezprzedmiotowe.

¹² Dz. U. z 1998 r. Nr 64., poz. 414, ze zm.

¹³ Pismo z dnia 28 listopada 2002 r. RP-023-1009-JW-02

¹⁴ Dz. U. z 2001 r. Nr 88, poz. 961

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka, Minister nie jest uprawniony do oceny zasadności delegacji ustawowej. Z treści pisma wynika także, iż w sposób niewłaściwy odczytano ratio wprowadzenia wskazanej normy.

- Rzecznik Praw Dziecka zwrócił się do Ministra Zdrowia¹⁵ o wypełnienie delegacji ustawowej przewidzianej w art. 28 ustawy z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej, poprzez wydanie aktu wykonawczego w formie rozporządzenia do wskazanej ustawy, które określałoby **obowiązki personelu pogotowia ratunkowego w razie uzasadnionego przypuszczenia, że wypadek pozostaje w bezpośrednim związku z czynem przestępczym.**

Rzecznik wskazał, iż w ostatnich latach coraz częściej publikowane są informacje o aktach przemocy skierowanych przeciwko dzieciom. Często czyny przestępcze wymierzone przeciwko najmłodszym pozostają bezkarne, ponieważ organy kompetentne do ich ścigania nie są informowane o ich zaistnieniu. Zdarzenia takie z wielu powodów zostają zatajone, w szczególności, gdy ich sprawcą jest osoba z kręgu rodziny (domowników) dziecka. Często mają miejsce sytuacje, kiedy dziecko, które stało się ofiarą przemocy, korzysta z pomocy medycznej udzielanej np. przez personel pogotowia ratunkowego. Dlatego istotne jest, aby personel medyczny, który ma do czynienia z takimi sytuacjami, powiadamiał o ich zaistnieniu właściwe organy. Z tego względu ważne jest, aby problematyka ta została jasno i precyzyjnie unormowana w akcie wykonawczym. W opinii Rzecznika wypełnienie wskazanej delegacji ustawowej przyczyni się do poprawy wykrywalności przestępstw przeciwko dzieciom.

Minister Zdrowia w odpowiedzi¹⁶ poinformował, iż artykuł 39 pkt 1 ustawy o państwowym ratownictwie medycznym zmieniający treść art. 28 ustawy o zakładach opieki zdrowotnej, otrzymał swoje ostateczne brzmienie w toku prac komisji sejmowej. W żadnym momencie prac legislacyjnych nad ustawą o państwowym ratownictwie medycznym Minister Zdrowia nie miał zamiaru wykreślać omawianej delegacji ustawowej. W toku prac legislacyjnych nad projektem ustawy Minister Zdrowia zaproponował przywrócenie powyższej delegacji. Jednocześnie jako bardziej właściwego do wydania rozporządzenia wykonawczego w zakresie wskazania obowiązków personelu pogotowia ratunkowego (dyspozytora, personelu zespołu wyjazdowego, pozostałych pracowników pogotowia) w razie uzasadnionego przypuszczenia, że wypadek pozostaje w bezpośrednim związku z czynem przestępczym, uznano ministra właściwego do spraw sprawiedliwości.

Ostatecznie jednak nie wydano stosownego rozporządzenia, ani też nie podjęto działań legislacyjnych w celu trwałego utrzymania omawianej regulacji, co w efekcie doprowadziło do sytuacji, w której ta ważna problematyka nie jest precyzyjnie unormowana.

¹⁵ Pismo z dnia 30 sierpnia 2002 r. RPD/GR30 – 30/02/MD

¹⁶ Pismo z dnia 20 września 2002 r. ZAR-014-258/02/MW

- Rzecznik Praw Dziecka, zwracając uwagę na niepokojące sygnały o **wzroście liczby zachorowań na gruźlicę wśród dzieci**, skierował do Ministra Zdrowia wystąpienie¹⁷.

W opinii Rzecznika konieczne jest wzmoczenie wysiłków w celu poprawy systemu zwalczania gruźlicy i powstrzymania ekspansji choroby. W przeciwnym razie, w perspektywie czasu, zjawisko to może skutkować tragicznymi konsekwencjami dla zdrowia dzieci i całego społeczeństwa.

W tych okolicznościach bardzo niepokojące są opinie wskazujące na wadliwe działanie systemu opieki i monitorowania choroby, w szczególności na niepełne rejestrowanie nowych zachorowań. Wydaje się, iż funkcjonujące dotychczas rozwiązania prawno – organizacyjne, przewidziane przez uchyloną ustawę z dnia 22 kwietnia 1959 r. o zwalczaniu gruźlicy, pozwalały na skuteczniejsze zwalczanie tej choroby. Zdaniem Rzecznika należy rozważyć, czy wprowadzenie nowych rozwiązań nie wpływa negatywnie na funkcjonowanie systemu zwalczania gruźlicy.

W odpowiedzi Minister Zdrowia¹⁸ przesłał materiały dotyczące ogólnej sytuacji epidemiologicznej w zakresie zachorowań na gruźlicę oraz szczepień ochronnych (kopie zestawień), z których wynika, iż zapadalność na gruźlicę zmniejszyła się w sposób znaczący.

Statystyki przekazane przez Ministra stały w oczywistej sprzeczności z informacjami zebranymi przez Rzecznika.

Odpowiedzi na wystąpienie Rzecznika udzielił także Główny Inspektor Sanitarny¹⁹, który wyjaśnił, iż w roku 2001 istotnie doszło do wzrostu zachorowań na gruźlicę wśród dzieci: z 0,9% w 2000 roku do 1,2% ogółu zachorowań. Odnotowano także niepokojący wzrost ryzyka zachorowań (zapadalność), który dotyczy w szczególności grupy wiekowej 0-14 lat. W roku 2001 wystąpiły ponadto wśród dzieci zachorowania na zapalenie opon i mózgu, najgroźniejszą postać gruźlicy pozapłucnej, nie notowanej w 2000 roku. Ponadto nastąpił wzrost liczby dzieci prątkujących. Jak wyjaśnił Główny Inspektor Sanitarny, w pierwszym półroczu 2002 roku - wg wstępnych danych - ta niekorzystna tendencja utrzymywała się. W piśmie podzielono pogląd wyrażony przez ekspertów, iż wzrost zachorowań na gruźlicę wśród dzieci nie może być lekceważony i wymaga wnikliwej analizy przypadków zachorowań. Winien być oceniany z uwzględnieniem całokształtu sytuacji epidemiologicznej. Zaznaczono także, iż w obecnej dobie rozpoznanie gruźlicy u dziecka jest coraz trudniejsze (potwierdzenie bakteriologiczne uzyskuje się rzadko), a ryzyko błędnej diagnozy jest wysokie. Główny Inspektor Sanitarny przyznaje, że gruźlica u dzieci jest problemem nie tylko ściśle medycznym, ale także społecznym, który wymaga podjęcia działań interdyscyplinarnych.

¹⁷ Pismo z dnia 30 sierpnia 2002 r. RPD/GR – 30-29/02/MD

¹⁸ Pismo z dnia 18 września 2002 r. ZANP-078/18/02

¹⁹ Pismo z dnia 18 października 2002 r. GIS-GPO-052-5502

- Rzecznik skierował wystąpienie do Ministra Zdrowia²⁰, w którym podniósł, iż w ostatnim okresie napływają do niego sygnały o coraz liczniejszych **przypadkach dzieci pozostających poza kręgiem osób objętych powszechnym ubezpieczeniem zdrowotnym.**

Konstytucja w art. 68 nakłada na władze publiczne obowiązek zapewnienia obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, równego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Natomiast ustawa z dnia 6 lutego 1997 r. o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym takiej gwarancji nie zapewnia. Na gruncie przepisów powołanej ustawy, zbiorowością mogącą pozostawać poza jej zakresem, są dzieci osób nieubezpieczonych, które nie uzyskały uprawnień z innego tytułu po ukończeniu 3 miesiąca życia. Wskazany problem w szczególności odnosi się do dzieci, które nie rozpoczęły realizacji obowiązku szkolnego. Sytuacja, w której dziecko zostaje pozbawione możliwości korzystania ze świadczeń publicznej służby zdrowia, w oczywisty sposób skutkuje zagrożeniem dla zdrowia dziecka. Problem ten zwykle zostaje ujawniony dopiero, gdy dziecko trafia do placówki służby zdrowia w sytuacji krytycznej i okazuje się, że nie posiada ubezpieczenia. Jednocześnie, nie może budzić wątpliwości, iż dzieci, nie korzystają z wizyt prywatnych, ponieważ wskazana sytuacja w głównej mierze dotyczy dzieci pochodzących z najuboższych grup społecznych (zamieszkujących tereny wiejskie, tereny o wysokim współczynniku bezrobocia i degradacja społeczna).

Rzecznik zwrócił się o podjęcie stosownej inicjatywy legislacyjnej, której celem byłoby objęcie wszystkich dzieci ubezpieczeniem zdrowotnym, finansowanym ze środków publicznych.

W odpowiedzi²¹ Minister Zdrowia ograniczył się do obszernego przedstawienia zapisów obowiązującego prawa z zakresu szeroko rozumianej ochrony zdrowia w tym ubezpieczeń zdrowotnych.

W konkluzji stwierdzono, iż w obowiązującym stanie prawnym nie ma możliwości, aby ktokolwiek pozostawał bez opieki zdrowotnej. W ocenie Ministra wprowadzono wszelkie rozwiązania gwarantujące objęcia dziecka powszechnym ubezpieczeniem zdrowotnym.

Późniejsze wystąpienia Rzecznika i publikacje wykazały, iż stanowisko Ministra nie pokrywało się z rzeczywistością.

- Rzecznik zwrócił się z wnioskiem do Ministra Zdrowia²² o pilne podjęcie działań, celem poprawy **dostępności badań profilaktycznych oraz o wydanie stosownych, brakujących przepisów wykonawczych w tym zakresie.**

²⁰ Pismo z dnia 5 września 2002 r. RPD/GR – 30-35/02/MD. Adresatem tego wystąpienie byli również: Sejmowa Komisja Zdrowia - pismo z dnia 20 listopada 2002 r. RPD/GR-30-63/02/MD oraz Przewodniczący Senackiej Komisji Polityki Społecznej i Zdrowia - pismo z dnia 23 grudnia 2002 r. RPD/GR-30-/02/MD

²¹ Pismo z dnia 9 października 2002 r. ZA -8003-951-073-8602/ET

²² Pismo z dnia 6 września 2002 r. RPD/BA30-38/02/MK

Realizowany od 1992 roku program opieki zdrowotnej w środowisku nauczania i wychowania dzieci i młodzieży spowodował „wyprowadzenie” ze szkół lekarzy i lekarzy stomatologów, ograniczając tym samym opiekę medyczną nad uczniami w szkołach do świadczeń pielęgniarских i składając wyłącznie na rodziców odpowiedzialność za zdrowie ich dzieci. Należy przy tym pamiętać, że ok. 1/3 rodziców z różnych przyczyn tej odpowiedzialności nie ponosi lub nie może ponosić. Mimo wielokrotnych wystąpień Rzecznika, nadal nie wydano aktów wykonawczych do ustawy o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym. Opóźnienia procesu legislacyjnego, brak odpowiedzi na część wystąpień Rzecznika oraz odpowiedzi sugerujące trudności w wypełnieniu upoważnienia ustawowego w tym zakresie budzą duży niepokój, szczególnie w kontekście docierających do Rzecznika sygnałów o tragicznych wypadkach losowych na terenie szkół. Są one spowodowane z jednej strony brakiem zabezpieczenia zdrowia ucznia przez rodziców, z drugiej zaś strony brakiem rozwiązań systemowych, gwarantujących dzieciom i młodzieży powszechne i adekwatne do potrzeb gwarancje ochrony ich zdrowia.

Powyższe wystąpienie pozostało bez odpowiedzi.

- Po zapoznaniu się z analizami Głównego Urzędu Statystycznego, instytutów i towarzystw naukowych oraz UNICEF-u dokumentującymi ogromną skalę uwarunkowań niekorzystnych dla rozwoju i zdrowia uczniów oraz narastających zagrożeń i problemów zdrowotnych młodego pokolenia, Rzecznik skierował do Prezesa Rady Ministrów wystąpienie²³, dotyczące **konieczności podjęcia niezbędnych działań systemowych w kwestii zapewnienia uczniom odpowiedniej ochrony zdrowia.**

Niedostatki stanu zdrowia młodych Polaków, stwierdził w swoim wystąpieniu Rzecznik Praw Dziecka są obecnie bardzo duże:

- jedna trzecia uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych oraz co 5 uczeń kończący liceum wykazuje nieprawidłowości w stanie zdrowia: przewlekłe schorzenia wymagające kompleksowej opieki medycznej (m.in. wady wzroku, słuchu, wymowy, zgryzu, statyki ciała, choroby na tle alergicznym),
- próchnica zębów pozostaje powszechnym zjawiskiem,
- powracają dawne zagrożenia (gruźlica),
- pojawiają się nowe problemy (m.in. zaburzenia psychospołeczne, zachowania antyzdrowotne i przemoc),

Szczegółnej opieki wymaga 347,3 tys. dzieci i młodzieży niepełnosprawnej.

Wskutek urazów spowodowanych wypadkami ginie rocznie ponad 2000 dzieci a prawie 5000 zostaje trwale okaleczonych; około 300 młodych ludzi w wieku 15-19 lat dokonuje skutecznych zamachów samobójczych rocznie – o 50% więcej niż na początku okresu transformacji.

Rzecznik Praw Dziecka dokonując oceny stanu opieki medycznej nad uczniami w ostatnim dziesięcioleciu, podzielił opinie środowisk od lat starających się o nowoczesną medycynę szkolną, iż wprowadzony w 1992 roku program opieki profilaktycznej w środowisku nauczania i wychowania spowodował pogorszenie opieki specjalistycznej nad uczniami, a wprowadzana w następnych latach reforma ochrony zdrowia pociągnęła za sobą destrukcję organizacyjno-kadrową.

Niekorzystna sytuacja w zakresie ochrony zdrowia uczniów w szczególności dotyczy dzieci pochodzących z najuboższych grup społecznych (zamieszkujących tereny wiejskie, tereny zagrożone wysokim bezrobociem oraz degradacją społeczną).

Rzecznika Praw Dziecka wyraził zaniepokojenie brakiem informacji na temat miejsca i roli medycyny szkolnej w planowanym systemie Narodowego Funduszu Zdrowia. Rzecznik obawia się powrotu zagrożeń, sygnalizowanych od 1999 roku, to jest:

- spadku wczesnej wykrywalności zaburzeń w stanie zdrowia,
- pogorszenia jakości opieki zdrowotnej nad uczniami przewlekle chorymi i niepełnosprawnymi, zagrożonymi nieprzystosowaniem społecznym i niepowodzeniami szkolnymi,
- utrzymywania się wzrostowych tendencji umieralności z powodu wypadków i urazów oraz przemocy i zamachów samobójczych,
- zmniejszenia efektywności działań w zakresie edukacji zdrowotnej i promocji zdrowia w szkołach,
- zagrożenia realizacji większości celów Narodowego Programu Zdrowia w zakresie dotyczącym dzieci i młodzieży szkolnej i zwiększenia dystansu wobec krajów Unii Europejskiej.

Skala i realność tych zagrożeń, mogących negatywnie rzutować na przyszłość naszego kraju, spowodowała, że Rzecznik zwrócił się do Prezesa Rady Ministrów o podjęcie działań mających na celu:

- 1) przygotowanie i wdrożenie Zintegrowanego Systemu Ochrony Zdrowia Uczniów obejmującego promocję zdrowia, edukację zdrowotną, odżywianie, profilaktykę zagrożeń i chorób, badania przesiewowe i zapobieganie przemocy oraz dostosowaną do potrzeb uczniów kompleksową opiekę diagnostyczno-leczniczą i rehabilitacyjną z korektywą i orzecznictwem dla potrzeb ucznia i szkoły, w tym zaniedbaną sferę orzekania w sprawie wychowania fizycznego i sportu,
- 2) przygotowanie i wdrożenie Narodowego Programu Zapobiegania Wypadkom i Urazom u Dzieci i Młodzieży z uwzględnieniem roli wszystkich resortów, instytucji i organizacji.

W odpowiedzi Minister Zdrowia²⁴ stwierdził, iż reforma opieki zdrowotnej doprowadziła do szeregu niekorzystnych zjawisk w funkcjonowaniu systemu ochrony zdrowia w Polsce. Brak spójnej polityki zdrowotnej państwa, utrata wpływu Ministra Zdrowia na funkcjonowanie systemu, niskie nakłady finansowe na ochronę zdrowia, działalność 17 niezależnych i samorządnych kas chorych

²³ Pismo z dnia 9 września 2002 r. RPD/GR – 30-39/02/MD. Adresatami tego wystąpienia byli również: Sejmowa Komisja Zdrowia – pismo z dnia 20 listopada 2002 r. RPD/GR-30-62/02/MD, oraz Przewodniczący Senackiej Komisji Polityki Społecznej i Zdrowia - pismo z 23 grudnia 2002 r. RPD/GR-30-02/MD

²⁴ Pismo z dnia 14 października 2002 r. ZA -8202-120-073-93/02/KT

spowodowały, iż w wielu regionach kraju pogorszyła się jakość udzielanych świadczeń zdrowotnych i ich dostępność dla wszystkich niemal grup ubezpieczonych. Zmiany uwidoczniły się także w opiece nad dziećmi i młodzieżą, w tym w środowisku nauczania i wychowania.

Minister zapewnił, iż przygotowywane są stosowne dokumenty, np. „Założenia do systemu profilaktycznej opieki zdrowotnej nad dziećmi i młodzieżą w środowisku nauczania i wychowania” oraz akty wykonawcze do projektu ustawy o ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia, umożliwiające wdrożenie i funkcjonowanie systemu, który zapewni zintegrowaną opiekę pielęgniarek, lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej, stomatologów i lekarzy specjalistów nad dziećmi i młodzieżą szkolną z uwzględnieniem większości wytycznych „Zintegrowanego Systemu Ochrony Zdrowia Uczniów”, wymienionych w piśmie Rzecznika Praw Dziecka.

- Brak jest regulacji prawnych, które wyczerpująco i w sposób jasny określiłyby **zakres i zasady sprawowania opieki medycznej nad uczestnikami wszelkiego rodzaju imprez i zajęć sportowych**, dlatego Rzecznik Praw Dziecka skierował do Prezesa Rady Ministrów wystąpienie²⁵, w którym zwrócił się o wypełnienie delegacji ustawowej przewidzianej w art. 50 ust. 2 ustawy z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej, poprzez wydanie aktu wykonawczego w formie rozporządzenia do wskazanej ustawy.

W ostatnim okresie coraz częściej pojawiają się informacje o złym stanie zabezpieczenia medycznego imprez sportowych, zajęć wychowania fizycznego oraz fakultatywnych zajęć sportowych w szkołach. Problemy te odnoszą się przede wszystkim, do dzieci, które uczestniczą w imprezach i zajęciach sportowych. Tolerowanie takiego stanu rzeczy wiązać się może z poważnymi, negatywnymi konsekwencjami dla zdrowia i życia dzieci.

Minister Edukacji Narodowej i Sportu w odpowiedzi²⁶ poinformował, iż delegacja ustawowa do wydania przez Radę Ministrów przedmiotowego rozporządzenia została wprowadzona do ustawy w 1996 r. w okresie, kiedy w szkołach funkcjonowały gabinety lekarskie. Jednakże w związku z przepisami ustawy z dnia 6 lutego 1997 r. o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym od 1 stycznia 1999 r. gabinety te przestały działać, a opieka medyczna sprawowana jest przez ZOZ. Stąd też wykonanie delegacji art. 50 ust. 2 ustawy z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej zostało znacznie utrudnione. Stwierdzono, iż przygotowane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu projekty rozporządzenia nie stały się prawem obowiązującym ze względu na zmiany koncepcji uregulowań prawnych dotyczących opieki medycznej nad uczniami, a co się z tym wiąże, medycznego zabezpieczenia imprez i zajęć sportowych. Zapewniono jednocześnie, iż w najbliższym czasie kolejna wersja projektu rozporządzenia zostanie ponownie skierowana do uzgodnień międzyresortowych.

²⁵ Pismo z dnia 8 października 2002 r. RPD/GR – 30-51/02/MD

²⁶ Pismo z dnia 11 listopada 2002 r. DSP/020-1029/02/AS

Niestety - jak dotąd - wskazany akt prawny nie został wydany, co powoduje, iż nadal imprezy i zajęcia sportowe, w których uczestniczą dzieci często nie posiadają należytego medycznego zabezpieczenia.

- Powołując się na analizy i konsultacje w środowisku medycznym, Rzecznik w wystąpieniu²⁷ do Ministra Zdrowia, wskazał na narastający w ostatnich latach **problem zachorowań na retinopatię wśród niemowląt.**

Retinopatia (dalej: ROP) jest schorzeniem polegającym na zaburzeniu prawidłowego rozwoju naczyń siatkówki, co prowadzi do powstania proliferacji włóknisto – naczyniowej w siatkówce i w ciele szklistym. Leczenie zarówno w kraju jak i zagranicą odznacza się niewielką skutecznością. Najefektywniejszą metodą przeciwdziałaniem chorobie jest zapobieganie niskiej masie urodzeniowej dzieci. Mimo pewnych postępów związanych z realizowanym w latach ubiegłych programem poprawy opieki okołoporodowej współczynnik wcześniactwa w Polsce jest niemal dwukrotnie wyższy w porównaniu z krajami Unii Europejskiej. W związku z tym niezwykle istotne jest ustalenie, w jakim stopniu program opieki okołoporodowej jest obecnie realizowany, jakie nakłady były przeznaczone na ten cel w budżecie państwa w roku 2002 i jakie środki finansowe zostaną przeznaczone w 2003 roku. Rzecznik zwrócił się jednocześnie z prośbą o informację na temat funkcjonującego systemu monitorowania, diagnozowania i leczenia dzieci z retinopatią w Polsce.

Minister Zdrowia w odpowiedzi²⁸ wskazał, iż w Polsce retinopatię stwierdza się u 5,8% dzieci urodzonych przedwcześnie lub/i z zahamowaniem wewnątrzmacicznego wzrostu płodu.

Jak wyjaśniono, w części przypadków ROP ulega samoistnemu zahamowaniu, nie powodując odwarstwienia siatkówki i ślepoty. Często jednak następuje progresja ROP, co prowadzi do utraty zdolności widzenia. Wszystkie noworodki z wysokim stopniem ROP wymagają leczenia fotokoagulacją laserową lub krioterapią.

Wyjaśniono także, iż prawidłowo prowadzone badania okulistyczne wcześniaków i leczenie podjęte w odpowiednim czasie zapobiegają odwarstwieniu siatkówki i ślepoty u 99% chorych na retinopatię.

Wskazano w oparciu o posiadane dane, iż częstotliwość występowania ROP w Polsce w ostatnich latach wzrosła ze względu na postępy w intensywnej terapii noworodków i znacznie zwiększający się odsetek przeżyć w grupie najmniej dojrzałych wcześniaków, które jeszcze kilka lat temu miały zdecydowanie mniejsze szanse.

System monitorowania i diagnozowania ROP, jak wyjaśniono w piśmie, został opracowany przez Polskie Towarzystwo Okulistyczne, zaakceptowany przez Polskie Towarzystwo Medycyny Perinatalnej i Polskie Towarzystwo Neonatologiczne oraz uzyskał formę wytycznych Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej jako rozporządzenie z dnia 25.07.1991 roku. Noworodki urodzone przedwcześnie powinny być badane w 4, 8 i 12 tygodniu życia.

²⁷ Pismo z dnia 21 października 2002 r. RPD/GR – 30-54/02/MD

²⁸ Pismo z dnia 21 listopada 2002 r. ZAR-9821-105/AS/2002

Ponadto powołano się na postanowienia Programu Poprawy Opieki Perinatalnej, w oparciu o który najmniej dojrzałe wcześniaki mają być leczone w oddziałach intensywnej terapii i patologii noworodka III poziomu opieki perinatalnej i w tych oddziałach powinny mieć zapewnione specjalistyczne badanie okulistyczne, a w razie potrzeby niezwłoczne leczenie.

Ponieważ odpowiedź Ministra Zdrowia stoi w sprzeczności z informacjami zebranymi przez Rzecznika Praw Dziecka, problem retinopatii stanie się przedmiotem dodatkowych analiz i wystąpień Rzecznika.

- Jednym z podstawowych zadań systemu oświaty jest zapewnienie dzieciom bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach i placówkach, dlatego Rzecznik Praw Dziecka, mając na uwadze nadrzędny cel, jakim jest **bezpieczeństwo dzieci przebywających w szkołach i innych placówkach oświatowych**, skierował wystąpienie do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu²⁹ prosząc o wypełnienie delegacji ustawowej przewidzianej w art. 95 a ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, poprzez wydanie aktu wykonawczego w formie rozporządzenia do wskazanej ustawy.

W obecnym stanie prawnym brak jest takich unormowań. Obowiązujące rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 sierpnia 1992 r. w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny w szkołach i placówkach publicznych - wydane na podstawie art. 22 ust. 1 pkt 5 ustawy, utraciło moc prawną z dniem 22 października 2002 r., w wyniku jego uchylecia przez art. 30 ustawy z dnia 23 sierpnia 2001 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty, ustawy - Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego, ustawy - Karta Nauczyciela oraz niektórych innych ustaw³⁰.

Zdaniem Rzecznika niezbędna jest szeroka akcja informacyjna skierowana tak do nauczycieli, jak i do uczniów, promująca bezpieczny i higieniczny model postępowania. Konieczne jest też wzmoczenie kontroli w placówkach w zakresie przestrzegania warunków bezpieczeństwa i higieny.

- Rzecznik zwrócił się do Ministra Zdrowia³¹, w sprawie **braku praktycznej i normatywnej możliwości funkcjonowania wykwalifikowanych wolontariuszy w placówkach opieki zdrowotnej**.

Obecność osób, które są w stanie wpływać pozytywnie na stan zdrowotny jak i emocjonalny dziecka ma ogromne znaczenie w procesie jego leczenia. Dziecko jako pacjent wymaga szczególnej troski i wszechstronnej opieki. Niestety, placówki służby zdrowia, z wielu powodów, nie zawsze są w stanie roztoczyć nad chorym dzieckiem opiekę w takim zakresie, jaki byłby dla niego najlepszy, dlatego wolontariusze, dzięki swej pracy i kwalifikacjom, mogą stanowić wsparcie dla personelu medycznego.

²⁹ Pismo z dnia 23 grudnia 2002 r. RPD/GR – 30- /02/MD

³⁰ Dz. U. z 2001 r. Nr 111, poz. 1194 ze zm.

³¹ Pismo z dnia 23 grudnia 2002 r. RPD/GR – 30- /02/MD

Potrzebne jest, aby stworzone zostały unormowania prawne dające osobom, które niosą bezinteresowną pomoc cierpiącym dzieciom i posiadający odpowiednie kwalifikacje, możliwość funkcjonowania w placówkach opieki zdrowotnej. Podstawę stanowi art. 10 ust. 5 ustawy o zakładach opieki zdrowotnej, z którego wynika, iż Minister Zdrowia i Opieki Społecznej określa, w drodze rozporządzenia szczegółowe zasady udzielania świadczeń zdrowotnych przez wolontariuszy. Niestety delegacja ta, pomimo, iż norma ją zawierająca od dawna jest prawem obowiązującym, nie została dotąd, wykonana, co niewątpliwie jest ze szkodą dla zdrowia dzieci. Dalsze utrzymywanie powyższego stanu spowodować może dopuszczenie do sytuacji niekontrolowanego udzielania świadczeń przez osoby, które nie spełniają kryteriów zawodowych ani zdrowotnych niezbędnych przy udzielaniu pomocy medycznej dzieciom.

- Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do Głównego Inspektora Sanitarnego³², **wskazując, iż fakt wzrostu zachorowań na gruźlicę u dzieci objął niemal wszystkie regiony naszego kraju oraz że pojawiają się nienotowane w ostatnich latach najcięższe postaci kliniczne choroby, a wzrostowe trendy zachorowalności w roku 2002 utrzymywały się.**

Zdaniem Rzecznika, wymaga to podjęcia stosownych działań na skalę ogólnopolską. Rzecznik poparł dotychczasowe kierunki działań legislacyjnych, dotyczących usprawnienia zgłaszania przypadków gruźlicy i utrzymania obowiązkowych szczepień dzieci w 12-tym roku życia. Nieuwzględnienie postulatów Rzecznika dotyczących przywrócenia systemu organizacyjnego opieki lekarskiej i pielęgnarskiej w szkołach, nie pozwala Rzecznikowi na podzielenie wyrażonej przez Głównego Inspektora Sanitarnego nadziei na poprawę sytuacji w zakresie zapobiegania, wczesnego wykrywania i zahamowania zagrożenia gruźlicą dla młodego pokolenia Polek i Polaków. Dowodzi to bagatelizowania znaczenia systemowych działań zapobiegawczo leczniczych w populacji dzieci i młodzieży.

Rzecznik zwrócił się także o udzielenie dodatkowych informacji na temat: zadań dla stacji sanepid, w tym dla oddziałów oświaty zdrowotnej, planowanych działań na rzecz zahamowania rosnących trendów zachorowań na gruźlicę wśród dzieci, konkretnych przedsięwzięć w sferze organizacyjnej, kształcenia doskonalącego personelu medycznego, działalności prewencyjnej i diagnostyczno-leczniczej, ograniczającej występowanie i przebieg gruźlicy dziecięcej, podejmowanej na szczeblu centralnym (Ministerstwo Zdrowia, odpowiedzialne instytuty badawczo-rozwojowe bezpośrednio podległe Ministerstwu Zdrowia), regionalnym (Akademie Medyczne) oraz w placówkach lecznictwa podstawowego.

Ze względu na informacje o zwiększonej liczbie zachorowań na choroby zakaźne u dzieci Rzecznik zwrócił się z prośbą o zajęcie stanowiska w sprawie sytuacji epidemiologicznej oraz uwarunkowań przyczyn zbiorowych zatruc pokarmowych pojawiających się w placówkach oświatowo-wychowawczych i ognisk zakażenia na oddziałach położniczo-noworodkowych. Biegunki u dzieci,

³² Pismo z dnia 23 grudnia 2002 r. BRPD/GR-30 /02/MD

zatrucia pokarmowe i zakażenia noworodków są powodem poważnego zaniepokojenia, gdyż odnotowuje się wzrostowe trendy zachorowań, występują one w postaci ognisk epidemicznych oraz gdy dochodzi do ciężkich powikłań, w tym zgonów dzieci. Niepokojące są dane Państwowego Zakładu Higieny o wzrostowych trendach zachorowalności w roku 2000 na zatrucia pokarmowe i biegunki u dzieci do lat dwóch.

Rzecznik zwrócił się z prośbą o udzielenie stosownych wyjaśnień i informacji o podejmowanych środkach zaradczych mających na celu zwalczanie zachorowań na biegunki i zatrucia pokarmowe u dzieci, ze zwróceniem szczególnej uwagi na działania przeciwepidemiczne w województwach o najwyższych wskaźnikach zachorowalności.

Sprawy skierowane do Rzecznika

W zakresie prawa do życia i ochrony zdrowia do Rzecznika wpłynęło 109 spraw pisemnych, przeprowadzono 158 rozmów telefonicznych oraz na podstawie bezpośrednich rozmów w Biurze Rzecznika Praw Dziecka podjęto 20 spraw.

Zgłaszane sprawy dotyczyły:

- udzielenia pomocy, w tym pomocy finansowej, na uzyskanie świadczeń rehabilitacyjnych, na przeprowadzenie skomplikowanych operacji, na zakup leków i leczniczych środków technicznych, na leczenia za granicą;
- orzecznictwa o niepełnosprawności i związanej z nią kwestii wypłaty zasiłków pielęgnacyjnych oraz stałych;
- dodatkowej opieki pielęgnacyjnej świadczonej przez rodziców dzieci przebywających w placówce leczniczej, opłat związanych z pobytem rodziców oraz odmów pobytu matki w szpitalu w związku z hospitalizacją dziecka;
- nowych uregulowań prawnych, odbierających dzieciom niepełnosprawnym i ich opiekunom dotychczasowe ulgi za przejazd środkami publicznego transportu zbiorowego;
- dochodzenia roszczeń i zadośćuczynienia z tytułu szkód na zdrowiu odniesionych przez dzieci w związku z korzystaniem ze świadczeń zdrowotnych.

Pozostałe sprawy wiązały się z innymi zagadnieniami, które wymieniono w dalszej części.

• Dostęp do leków

Sprawy te wiązały się z trudnościami w pokryciu kosztów leczenia drogimi lekami, nie objętymi wykazami leków refundowanych. W tych sprawach zwracali się w szczególności rodzice dzieci zakażonych wirusowym zapaleniem wątroby (WZW), chorych na stwardnienie rozsiane (SM) występując o możliwość uzyskania pomocy w przeprowadzeniu zaleconej dziecku kuracji farmakologicznej. Na ogół rodzice zwracali się o pomoc w związku z odmową refundacji kosztów

leczenia przez kasę chorych. Rzecznik występował do dyrektorów kas chorych o rozważenie możliwości sfinansowania kuracji w drodze indywidualnych decyzji. Analiza rozpatrywanych spraw pokazuje, że nawet jeśli dziecko znajdowało się na liście oczekujących na leczenie, to wobec faktu, że nie wiadomo było kiedy środki zostaną przekazane, rodzice zwracali się do Rzecznika w celu przyspieszenia tego procesu.

Szczególnie dramatyczne były sprawy związane z trudnością w pokryciu kosztów leków niezbędnych, do utrzymania przy życiu, zgłaszane przez rodziny dzieci chorujących na choroby przewlekłe m.in. mukowiscydozę. Sprawy te zgłaszane były w związku z wprowadzoną przez Ministerstwo Zdrowia zmianą przepisów w zakresie refundacji leków, w tym dla dzieci chorych na mukowiscydozę. Problem ten dotyka rodzin w trudnej sytuacji materialnej³³.

W indywidualnych sprawach zawierających prośby o wsparcie w związku z kosztami leków Rzecznik udzielał informacji o organizacjach i fundacjach, których statutowym celem jest pomoc w nabyciu leków lub pokryciu kosztów leczenia.

- **Dostęp do specjalistycznych świadczeń zdrowotnych**

Pośród spraw kierowanych do Rzecznika odnotowuje się sprawy z zakresu świadczeń stomatologicznych, przysługujących dzieciom w ramach ubezpieczenia zdrowotnego, w szczególności świadczeń ortodontycznych. Sprawy te dotyczyły trudności w sfinansowaniu dalszego leczenia skomplikowanych wad zgryzu. Problem wynika z ustalonego limitu wiekowego przy refundacji świadczeń z zakresu ortodontyki, finansowanych w ramach powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego (dalej: PUZ). Leczenie wad zgryzu z zastosowaniem aparatu jedno- lub dwuszcękowego przysługuje do 13 roku życia, kontrola leczenia zaś do 15 roku życia³⁴. Koszty takiego leczenia stanowią w wielu przypadkach barierę uniemożliwiającą rodzicom kontynuowanie leczenia.

Do Rzecznika zwracali się z apelem rodzice dzieci niepełnosprawnych (najczęściej rodziny dzieci chorych na mózgowie porażenie dziecięce, jak również dzieci dotkniętych rzadkimi chorobami genetycznymi np. cierpiącymi na zespół Roberta) o wsparcie finansowe lub wsparcie działań w celu zdobycia środków finansowych na leczenie i rehabilitację, w tym na turnusy rehabilitacyjne. Rzecznik informował o stowarzyszeniach i fundacjach mogących udzielić pomocy. W niektórych sytuacjach, związanych z ciężkimi warunkami materialno - bytowymi rodziny, występował do właściwych ośrodków pomocy społecznej o udzielenia pomocy rodzinie. W listach z tego zakresu dominowała często bezradność, brak wiedzy o przysługujących uprawnieniach z zakresu świadczeń zdrowotnych, wskazanie na bariery w leczeniu (znaczne koszty dojazdu do oddalonych specjalistycznych ośrodków leczniczych). Biorąc pod uwagę uprawnienia pacjenta do świadczeń rehabilitacyjnych, wynikające

³³ Powyższy problem stał się przedmiotem wystąpienia generalnego Rzecznika - pismo z dnia 2 lipca 2002 r. RPD/BA – 30-19/02/KB

³⁴ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 10 października 2001 r. w sprawie wykazu bezpłatnych dodatkowych świadczeń zdrowotnych lekarza stomatologa przysługujących dzieciom i młodzieży do ukończenia 18 roku życia (Dz. U. z 2001 r. Nr 121, poz.1312).

z ustawy o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym, Rzecznik wystąpił do Biura Praw Pacjenta Ministerstwa Zdrowia o wyjaśnienie przyczyn, dla których rodzice zmuszeni są do poszukiwania nadzwyczajnych środków na leczenie i świadczenia rehabilitacyjne dziecka należne w ramach powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego.

Innym rodzajem zgłaszanych utrudnień w dostępie do świadczeń zdrowotnych były te, które wiązały się z istnieniem pozaustawowych rozwiązań jak np. system „promes” na leczenie poza terenem właściwej kasy ubezpieczonego. Zgłaszane trudności wiązały się z zawarciem, bądź nieprzedłużeniem przez kasę chorych umowy na udzielanie świadczeń w ramach PUZ z określonymi placówkami. Rzecznik, wskazywał placówkę dla takich dzieci, działającą w ramach ubezpieczenia, bądź informował o organizacjach pozarządowych, w których gdzie można uzyskać informacje o instytucjach, udzielających pomocy lub bezpłatnej porady.

- **Prawo dziecka do dodatkowej opieki pielęgnacyjnej sprawowanej przez rodziców lub inne bliskie dziecku osoby**

Skierowane do Rzecznika sprawy dotyczyły odmowy pobytu matki w szpitalu w związku z hospitalizacją dziecka, bądź też były prośbami o możliwość zwolnienia z pobieranych przez placówki opłat z tego tytułu w związku z trudną sytuacją materialną rodziny. Rzecznik interweniował u dyrektorów ZOZ-ów celem wyjaśnienia sytuacji lub informował rodziców o możliwości zwrócenia się do dyrekcji szpitala o zwolnienie z tych kosztów w sytuacji, gdy rodzice przebywają na zasiłku dla bezrobotnych lub znajdują się w szczególnie trudnej sytuacji materialnej.

Rzecznik Praw Dziecka, dostrzegając potrzebę uregulowania zasad pobierania opłat za świadczenie dodatkowej opieki pielęgnacyjnej przez rodzica lub opiekuna dziecka, wystąpił do Ministra Zdrowia o podjęcie pilnej inicjatywy ustawodawczej mającej na celu naprawienie zaistniałej sytuacji, aby osoby najbliższe dzieciom nie musiały ponosić kosztów dodatkowej opieki pielęgnacyjnej oraz, aby koszty te mogły być w niezbędnym zakresie pokrywane ze środków powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego. W chwili obecnej pobyt w szpitalu rodzica dziecka lub innej bliskiej osoby nie jest świadczeniem zdrowotnym w rozumieniu ustawy o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym. Wobec tego nie ma podstaw do pokrywania związanych z tym kosztów w ramach ubezpieczenia zdrowotnego.

W ocenie Rzecznika, pobieranie opłat od rodziców lub opiekunów ustawowych może doprowadzić do pozbawienia dziecka przebywającego w ośrodku leczniczym prawa do utrzymywania regularnych, osobistych i bezpośrednich kontaktów dzieci z osobami mu bliskimi, co stoi w sprzeczności z art. 9 ust. 3 Konwencji o Prawach Dziecka.

- **Dochodzenie roszczeń i wynagrodzenia doznanych szkód na zdrowiu dziecka związanych z udzielaniem świadczeń zdrowotnych**

Rzecznik, reagując na indywidualne sprawy dotyczące wsparcia działań w związku z roszczeniami z tytułu doznanej szkody na zdrowiu, występował do organów założycielskich zakładów opieki zdrowotnej celem wyjaśnienia -potwierdzenia bądź zaprzeczenia- faktu zakażenia dziecka WZW³⁵. W jednej z rozpatrywanych skarg zastrzeżenia piszącego rodzica budziła wysokość przyznanej w ramach zadośćuczynienia renty dla chłopca zakażonego WZW typu C. Rzecznik poinformował matkę o przysługującym jej, jako opiekunowi ustawowemu, prawie wniesienia apelacji od postanowienia sądu okręgowego.

- **Objęcie powszechnym ubezpieczeniem zdrowotnym i ustalenie prawa do świadczeń zdrowotnych**

Zgłoszone sprawy często dotyczyły możliwości objęcia ubezpieczeniem zdrowotnym dzieci cudzoziemskich³⁶. Rzecznik wystąpił do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji³⁷, zwracając uwagę na sytuację prawną, w jakiej znajdują się dzieci cudzoziemskie, przebywające w polskich placówkach opiekuńczo - wychowawczych. Mimo podpisania przez Polskę w 1991 r. Konwencji o Prawach Dziecka, w dalszym ciągu przepisy prawa wewnętrznego nie zapewniają małoletnim cudzoziemcom wszystkich praw zagwarantowanych we wspomnianej powyżej umowie międzynarodowej, w szczególności prawa do opieki zdrowotnej. W odpowiedzi na poprzednie wystąpienie Rzecznika poświęcone temu problemowi³⁸ Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji przedstawił stanowisko, iż placówki opiekuńczo-wychowawcze, w których przebywają cudzoziemskie dzieci porzucone przez rodziców powinny występować do właściwych organów o wydanie dzieciom karty pobytu. W razie otrzymania takiego dokumentu zaistnieje możliwość objęcia małoletnich cudzoziemców ubezpieczeniem zdrowotnym na podstawie art. 8 pkt 11 ustawy z dnia 6 lutego 1997 r. o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym. Rzecznik w kolejnym wystąpieniu wskazał na uprawnienia placówki opiekuńczo - wychowawczej ograniczające się do reprezentowania dzieci w sprawach związanych z dochodzeniem roszczeń, mających na celu zapewnienie jego utrzymania. Brak jest po stronie placówki opiekuńczo-wychowawczej legitymacji prawnej do występowania w innych sprawach dotyczących dziecka umieszczonego w placówce. Obowiązujące w tym zakresie regulacje stawiają pod znakiem zapytania możliwość występowania przez władze placówki, w imieniu małoletnich cudzoziemców, o wydanie im karty pobytu czasowego. W konsekwencji dzieci te nie będą spełniały warunków niezbędnych do objęcia powszechnym ubezpieczeniem zdrowotnym.

³⁵ RPD/ZI-1064/2002

³⁶ RPD/ZI-22/2002 dot. dziecka obywatelki Armenii urodzonego w Polsce

³⁷ Pismo z dnia 30 grudnia 2002 r. GR-30-65/02/AJ

³⁸ Pismo z dnia 30 października 2001 r. SMDG-5413/2001/ŁK/EN

2. Prawo do życia w rodzinie

Rodzina jest powszechnie uznawana za naturalną i podstawową komórkę społeczną, a ponadto stanowi niezastąpione, naturalne środowisko rozwoju dziecka. Znajduje to pełen wyraz w normach Konwencji o prawach dziecka, a zwłaszcza w przepisach art. 5, 9 i 18. Już w preambule stwierdzono, że rodzina jako „podstawowa komórka społeczna oraz naturalne środowisko rozwoju i dobra wszystkich jej członków, a w szczególności dzieci [...] powinna być otoczona niezbędną ochroną i wsparciem”. Państwa-Strony powinny szanować odpowiedzialność, prawa i obowiązki rodziców (art. 5), w tym prawo dziecka do wychowania przez rodziców (art. 7 i 18). W myśl zasady pomocniczości, obowiązkiem państwa jest wspieranie rodzin w realizacji ich obowiązków (art. 18 ust. 2). Konwencja kładzie szczególny nacisk na uszanowanie wynikającego z naturalnego porządku prymatu rodziców w sprawowaniu pieczy i wychowaniu dzieci.

Prawo dziecka do wychowania w rodzinie to:

- Uznanie przez wszystkich podmiotowości dziecka w wymiarze prawnym jak i praktycznym,
- Istnienie obowiązków rodziców względem dziecka,
- Zobowiązanie państwa, by w drodze odpowiedniego ustawodawstwa, w realizacji prorodzinnej polityki prawnej, społecznej i gospodarczej stwarzało warunki do urzeczywistnienia prawa dziecka do wychowania w rodzinie.

Konstytucja RP ochronę rodzicielstwa i rodziny uznała za zasadę konstytucyjną (art. 18), a wśród podstawowych praw i wolności znalazły się: prawo rodziców do wychowania dziecka, którego ograniczenie lub pozbawienie może nastąpić tylko w przypadkach określonych ustawą i na podstawie prawomocnego wyroku (art. 48), prawa dziecka i ich konstytucyjna ochrona oraz pierwszeństwo pieczy rodzicielskiej (art. 72), obowiązek szczególnej pomocy władz publicznych dla matki przed i po urodzeniu dziecka (art. 71).

Uznając zasadę autonomii i prymatu rodziny, Konstytucja RP dopuszcza możliwość ingerencji w sferę władzy rodzicielskiej (art. 48 ust 2). Także Konwencja o Prawach Dziecka, akcentując autonomię rodziny od wpływów zewnętrznych, dopuszcza jednak możliwość ingerencji w celu zapobieżenia niekorzystnej dla dziecka sytuacji (art. 9 ust. 1), a w przypadkach uzasadnionych poprzez odseparowanie dziecka od rodziny (art. 20).

Problematykę tę reguluje szczegółowo Rezolucja nr 77(33) w sprawie umieszczenia dzieci poza rodziną przyjęta przez Komitet Ministrów Rady Europy 3 listopada 1977 r. Rezolucja zaleca udzielanie pomocy, akcentując rangę profilaktyki i pomocy wobec rodzin dysfunkcyjnych, traktując trwałe odseparowanie dziecka jako środek ostateczny i wyjątkowy, warunkując

dopuszczalność umieszczenia dziecka poza rodziną z jednoczesnym podjęciem pracy socjalnej na rzecz rodziny oraz poszanowaniem więzi uczuciowych dziecka.

Inicjatywy Rzecznika Praw Dziecka – wystąpienia generalne

- W celu zagwarantowania pełnej implementacji postanowień Konwencji o Prawach Dziecka na gruncie prawa polskiego w dniu 17 czerwca 2002 r. Rzecznik zwrócił się do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu o **rozważenie zasadności wycofania zgłoszonych przez Polskę zastrzeżeń do Konwencji o Prawach Dziecka**³⁹.

W uzasadnieniu Rzecznik wskazał, że zastrzeżenie do Konwencji: „(...) w odniesieniu do art. 7 Konwencji Rzeczpospolita Polska zastrzega, że prawo dziecka przysposobionego do poznania rodziców naturalnych będzie podlegało ograniczeniu poprzez obowiązywanie rozwiązań prawnych umożliwiających przysposabiającym zachowanie tajemnicy pochodzenia dziecka (...)”, w świetle zmian dokonanych w polskim prawie wewnętrznym (Kodeks rodzinny i opiekuńczy, kro – art. 118 oraz ustawa z dnia 29 września 1986 roku prawo o aktach stanu cywilnego⁴⁰ – art. 49) wymaga weryfikacji. W opinii Rzecznika wymienione przepisy gwarantują, że dziecko po osiągnięciu pełnoletności i po powzięciu wiadomości o swojej adopcji ma prawo żądać wglądu do swego pierwotnego aktu urodzenia. Przepisy te uzależniają orzeczenie przysposobienia od zgody przysposabianego, który ukończył lat trzynaście, a poniżej tego wieku zalecają wysłuchanie przysposabianego, jeżeli może on pojąć znaczenie przysposobienia. Wyjątek stanowi sytuacja, gdy żądanie zgody lub wysłuchanie byłoby sprzeczne z dobrem przysposabianego. Praktyka społeczna dowodzi, że w większości przypadków nie ma możliwości ukrycia faktu adopcji, a zatajanie przed osobą najbliższą (dzieckiem) informacji tak fundamentalnej i tak osobiście jej dotyczącej wiąże się z ryzykiem odrzucenia. Wśród specjalistów panuje także powszechna opinia, że informację o adopcji należy przekazać na możliwie wczesnym etapie życia dziecka. Nowelizacja prawa rodzinnego z 1995 roku w przypadku adopcji całkowitej, opartej na wyrażeniu przez rodziców dziecka blankietowej zgody na przysposobienie, dopuszcza możliwość tajemnicy adopcji, nie uwzględniając przyrodzonego, niezbywalnego prawa dziecka do wiedzy o swych korzeniach (prawa dziecka do znajomości własnej tożsamości).

Według Rzecznika drugie zastrzeżenie: „O granicy wieku, od której dopuszczalne jest powoływanie do służby wojskowej lub podobnej oraz uczestnictwo w działaniach zbrojnych, rozstrzyga prawo Rzeczpospolitej Polskiej. Granica ta nie może być niższa niż przewidziana w artykule 18 Konwencji”, wynika z przekonania, że granica 15 lat zaproponowana w Konwencji jest rażąco niekorzystna dla

³⁹ Pismo RPD/BA/30-16/MK/02.

⁴⁰ Dz. U. z 1986 r. Nr 36, poz. 180 ze zm.

dzieci, gdyż jest ona zbyt niska. Rzecznik wskazał, że stosowanie wewnętrznych uregulowań prawnych z wyższą cezurą nie wymaga zgłaszania zastrzeżeń.

- Rzecznik przekazał na ręce Ministra Sprawiedliwości raport sporządzony przez pracowników Biura Rzecznika Praw Dziecka poświęcony ocenie **stanu przestrzegania praw nieletnich w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich**⁴¹.

Analizy stanu faktycznego dokonano w oparciu o obowiązujące uregulowania prawne i standardy międzynarodowe regulujące postępowanie z nieletnimi. Wizytacja dotyczyła czterech obszarów problemowych: znajomości praw nieletnich, przestrzegania tych praw, zapobiegania, rozpoznawania i reagowania na przypadki nieprzestrzegania praw nieletnich przez pracowników placówek oraz realizowanych z nieletnimi programów resocjalizacyjnych.

Wizyty wykazały, iż mimo formalnych zapisów, prawa nieletnich i standardy postępowania z nimi nie zawsze były realizowane i rozumiane przez pracowników zakładów dla nieletnich. Podczas wizyt w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich stwierdzono duże rozbieżności występujące pomiędzy poszczególnymi placówkami w zakresie stanu przestrzegania praw nieletnich i poziomu realizowanego procesu resocjalizacji.

Przedkładając szczegółowy raport Rzecznik wniósł o podjęcie działań zmierzających do zapewnienia skutecznej ochrony praw wychowanków oraz o wprowadzenie rozwiązań służących lepszemu zabezpieczeniu praw i wyeliminowaniu wskazanych nieprawidłowości.

W odpowiedzi Minister Sprawiedliwości⁴² poinformowała o szczegółowej analizie raportu Rzecznika, która stała się podstawą do podjęcia działań wyjaśniających przez własne służby nadzoru. W potwierdzonych przypadkach resort podjął działania zmierzające do wyeliminowania nieprawidłowości: zatrudnianie młodocianych, przechowywanie i podawanie leków, karne stosowanie izby przejściowej, nie reagowanie na skargi wychowanków, brak przeciwdziałania przejawom tzw. „drugiego życia”. Uwagi i spostrzeżenia zawarte w raporcie zostały szczegółowo wyjaśnione, a część z nich uwzględniona w planie pracy nadzoru nad zakładami poprawczymi i schroniskami dla nieletnich.

- Rzecznik zwrócił się do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji⁴³ o **uruchomienie procedury przyspieszonego wydawania paszportów dla dzieci zakwalifikowanych do adopcji zagranicznej.**

⁴¹ Pismo z dnia 21 marca 2002 r: RPD/GR-30-10(1)/02/DJ wraz z „Informacją Rzecznika Praw Dziecka na temat przestrzegania praw wychowanków zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich” (RPD/ZI-1363/(2)/01/DJ).

⁴² Pismo Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 kwietnia 2002 r. DSP.IX.090/1/2002

⁴³ Pismo z dnia 8 lipca 2002 r. RPD/BA/30-20/KB/02.

Rzecznik zwrócił uwagę na rozpatrywanie takich wniosków przez niektóre urzędy paszportowe w trybie zwykłym. Długi czas oczekiwania na paszport jest bardzo niekorzystny dla dzieci adoptowanych przez rodziców z zagranicy, którzy często nie mogą oczekiwać w Polsce na decyzję pozostawiają dzieci w placówkach na czas oczekiwania na paszport. Sytuacja taka naraża po raz kolejny dzieci na rozłąkę z bliskimi osobami i skazuje je na ponowne okresowe umieszczenia w placówce.

Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji odniósł się z dużym zrozumieniem do problemu⁴⁴ wysyłając w tej sprawie pismo do wszystkich dyrektorów Wydziałów Spraw Obywatelskich urzędów wojewódzkich. Zgodnie z sugestią wystąpienia Rzecznika zalecił traktowanie spraw adopcyjnych za granicę jako przypadków szczególnych załatwianych w procedurach przyspieszonych (art. 7 ust. 2 Ustawy paszportowej).

- W związku z szeregiem niepokojących sygnałów związanych z pobieraniem opłat za świadczenie dodatkowej opieki pielęgniarstwa wykonywanej przez rodzica, opiekuna prawnego dziecka umieszczonego w szpitalu Rzecznik wystąpił ponownie do Ministra Zdrowia o podjęcie pilnych prac mających na celu naprawienie sytuacji tak, by osobom najbliższym zapewnić równy **dostęp do świadczeń opieki nad dzieckiem umieszczonym w szpitalu**⁴⁵.
- Z prawem dziecka do życia w rodzinie wiąże się szereg wystąpień kierowanych do Ministra Zdrowia, m. in. w sprawach:
 - uregulowania zasad udzielania świadczeń zdrowotnych dla dzieci przez wolontariuszy;
 - uregulowania zasad kierowania, przyjmowania, zwalniania i pobytu nieletnich w publicznych placówkach służby zdrowia;
 - określenia zasad dostępu dzieci do badań profilaktycznych,
 - obligatoryjnego objęcia wszystkich dzieci ubezpieczeniem zdrowotnym⁴⁶.
- Napływające z wielu placówek opiekuńczo-wychowawczych i powiatowych centrów pomocy rodzinie sygnały o **braku zabezpieczenia budżetowego na realizację standardów opieki nad dziećmi umieszczonymi w placówkach opiekuńczo-wychowawczych** były podstawą wystąpienia

⁴⁴ Pismo Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 22 lipca 2002 r. D/R.P.-8437/02.

⁴⁵ Pismo z dnia 15 stycznia 2002 r. RPD/GR-42/02/MD. Problem został szczegółowo omówiony w rozdziale „Prawo do życia i ochrony zdrowia”.

⁴⁶ Wystąpienia te są szczegółowo omówione w rozdziale „Prawo do życia i ochrony zdrowia”. RPD/GR/30/02/MD; RPD/GR-31-103/02/MD; RPD/BA/30-38/02/MK; RPD/GR/30-35/02/MD; BRPD/GR/30-28/02/MD

Rzecznika do Ministra Pracy i Polityki Społecznej⁴⁷. Wystąpienie to poprzedziła szczegółowa analiza sytuacji w województwach: warmińsko-mazurskim i dolnośląskim⁴⁸.

Rzecznik wskazał, że realizowana reforma systemu opieki nad dzieckiem jako jeden z głównych celów zakłada rozwój rodzinnych form i przekształcanie dużych placówek opiekuńczych w małe placówki środowiskowe liczące do 30 wychowanków, zgodnie z przyjętymi standardami opieki.

Analiza budżetów wielu powiatów wskazuje na istnienie wielu nieprawidłowości w realizacji świadczeń należnych dzieciom w opiece zastępczej. Potwierdza to także raport Najwyższej Izby Kontroli⁴⁹. Za szczególnie niepokojące zjawiska Rzecznik uznał:

- nie wypłacanie, wstrzymywanie świadczeń osobistych wychowanków (kieszonkowego);
- nie wypłacanie, wypłacanie z wielomiesięcznym opóźnieniem świadczeń należnych wychowankom z tytułu usamodzielnienia;
- rozpatrywanie i wypłacanie tylko jednej z trzech przysługujących wychowankom usamodzielnianym form pomocy (pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki, pomoc pieniężna na usamodzielnienie, pomoc rzeczowa).

Rzecznik wskazał na fakt rozbieżności pomiędzy przepisami ustawy o pomocy społecznej oraz przepisami wykonawczymi, które spełniają wymogi stosownych przepisów Konwencji o prawach dziecka (art. 26 i 27), a faktycznym stanem realizacji należnych świadczeń wskazującym na naruszenie praw i dobra dzieci – wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych.

Minister Pracy i Polityki Społecznej⁵⁰ w odpowiedzi na wystąpienie stwierdził, że problemy z realizacją standardów opieki w placówkach opiekuńczo-wychowawczych są związane z trudną sytuacją budżetu państwa. Uwagi i wskazówki dotyczące przestrzegania praw dziecka przedstawione w wystąpieniu Rzecznika uznał za materiał wart wykorzystania zarówno przez wojewódzki nadzór pedagogiczny nad placówkami, jak i powiatowe centra pomocy rodzinie w wypełnianiu standardów opieki nad dzieckiem.

- Rzecznik w wystąpieniu do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji⁵¹ ponownie zwrócił uwagę **na sytuację prawną, w jakiej znajdują się dzieci cudzoziemskie przebywające w polskich placówkach opiekuńczo-wychowawczych.**

Żadne z dzieci umieszczonych w placówce opiekuńczo – wychowawczej, posiadających obce obywatelstwo, nie spełnia przesłanek określonych w art. 19 ust. 1 ustawy z dnia 25 czerwca 1997 r. o cudzoziemcach⁵². Nie mogą one zatem otrzymać zezwolenia na osiedlenie się w Polsce. Jeżeli

⁴⁷ Pismo z dnia 28 sierpnia 2002 r. RPD/BA/30-33/02/MK.

⁴⁸ Pismo z dnia 7 czerwca 2002 r. RPD/BA/30-13/02/MK.

⁴⁹ „Informacja NIK o wynikach kontroli funkcjonowania socjalizacyjnych i resocjalizacyjnych placówek opiekuńczo-wychowawczych” z czerwca 2002 r.

⁵⁰ Pismo Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 16 września 2002 r., BDG.I.077-109/02.

⁵¹ Pismo z dnia 30 grudnia 2002 r., RPD/GR-30-65/02/AJ

⁵² Dz. U. Nr 127, poz. 1400

chodzi natomiast o zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony, to wprawdzie uzyskanie zgody władz polskich wydaje się możliwe w świetle przepisów prawa materialnego, ale w sprawach tego rodzaju mogą się pojawić problemy natury procesowej. Ustawodawca ograniczył zakres uprawnień procesowych placówki jedynie do reprezentowania dzieci w sprawach związanych z dochodzeniem roszczeń mających na celu zapewnienie jego utrzymania, tak więc brak jest po stronie tego podmiotu legitymacji do występowania w innych sprawach dotyczących dziecka. W przypadku przyjęcia wspomnianej praktyki przez organy administracji publicznej, dzieci nie będą mogły otrzymać karty pobytu czasowego, a w konsekwencji nie będą spełniały warunków niezbędnych do objęcia ich ubezpieczeniem zdrowotnym. Brak zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony uniemożliwi zameldowanie małoletnich cudzoziemców na pobyt chociażby powyżej 2 miesięcy.

W odpowiedzi na wystąpienie Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji zapewnił Rzecznika, iż podjęte zostaną niezbędne działania zmierzające do maksymalnego ograniczenia problemów związanych z uzyskaniem przez małoletnich cudzoziemców zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony. W najbliższym czasie dyrektorzy wydziałów spraw obywatelskich migracji urzędów wojewódzkich zostaną poinformowani pismem okólnym o sposobie załatwiania tego typu spraw.

- Problematyka trudności w zakresie **finansowania zadań pomocy społecznej wobec dzieci** była tematem kolejnego wystąpienia Rzecznika do Ministra Pracy i Polityki Społecznej⁵³.

Problem ten dotyczy głównie dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych. Rzecznik wskazał, iż pomoc pieniężna na dzieci umieszczone w rodzinach zastępczych ma charakter obligatoryjny. Brak wypłaty świadczeń lub wypłacanie jej w niepełnej wysokości pozostaje w sprzeczności z przepisami ustawy o pomocy społecznej. Wskazana sytuacja podważa wiarygodność gwarancji Państwa w zakresie zapewnienia dzieciom pozbawionym stale lub okresowo środowiska rodzinnego prawa do specjalnej ochrony i pomocy, wynikających z art. 20 Konwencji o prawach dziecka. We wskazanych przypadkach należy uznać, że obowiązek zapewnienia dzieciom pomocy i opieki, wynikający także z art. 72 ust. 2 Konstytucji nie jest realizowany. Mając powyższe na względzie, Rzecznik zwrócił się o wyjaśnienie przyczyn takiego stanu rzeczy oraz podjęcie działań zabezpieczających świadczenia na dzieci umieszczone w zastępczych formach opieki.

Sprawy skierowane do Rzecznika

W zakresie prawa do życia w rodzinie do Rzecznika wpłynęło 473 spraw pisemnych, przeprowadzono 860 rozmów telefonicznych oraz na podstawie bezpośrednich rozmów w Biurze Rzecznika Praw Dziecka podjęto 161 spraw.

⁵³ Pismo z 24 grudnia 2002 r. RPD/GR/30-64/02/AJ

- **Postępowanie rozwodowe**

W powyższych sprawach wnioskodawcy w szczególności wskazywali na przewlekłość trwających postępowań sądowych. Przejawiało się to w długotrwałym oczekiwaniu na posiedzenia sądowe, powoływanie biegłych sądowych z Rodzinnych Ośrodków Diagnostyczno-Konsultacyjnych, które wydają opinie psychologiczne ze znacznym opóźnieniem, co przyczynia się do narastania konfliktów w rodzinie. W tych przypadkach Rzecznik Praw Dziecka występował do Kierowników powyższych Ośrodków o przyspieszenie przeprowadzenia badania psychologicznego i wydania opinii dla dobra dzieci.

Wielu rodziców zgłaszało zastrzeżenia do Rzecznika Praw Dziecka, że w wyrokach rozwodowych sąd nie określał szczegółowo treści obowiązków i uprawnień małżonków, któremu wykonywania władzy rodzicielskiej nie powierzono. W tych przypadkach Rzecznik Praw Dziecka wskazywał stronom na możliwość dokonania sądowej interpretacji orzeczenia bądź skorzystania z procedury odwoławczej.

- **Ustalenie kontaktów między członkami rodzin a dziećmi i ich egzekucja**

Wśród wpływających do Rzecznika Praw Dziecka skarg w sprawach opiekuńczych nie maleje udział takich, które wiążą się z długoletnimi sporami prowadzonymi przed sądami. Najczęstszymi z nich są sprawy o uregulowanie kontaktów z rodzicami. Prawo do nich należy do szerszej kategorii praw rodzicielskich, których – zgodnie z art. 48 ust. 2 Konstytucji – można pozbawić rodziców jedynie na podstawie orzeczenia sądu i w przypadkach przewidzianych w ustawie. W sprawach rozwodowych sądy przyznają opiekę nad dzieckiem jednemu z rodziców, natomiast prawo do spotkań w określonych terminach drugiemu. W wielu rodzinach na tym tle dochodzi do konfliktów, gdzie cierpi z tego powodu przede wszystkim dziecko. W tych sprawach Rzecznik Praw Dziecka wyjaśniał zgłaszającym ich sytuację prawną, informował o przysługujących uprawnieniach i środkach prawnych. Zaznaczyć należy, że często rodzice mający prawomocne orzeczenie regulujące kontakty, nie wiedzą, że do nich należy złożenie wniosku o wszczęcie postępowania egzekucyjnego. W szczególności, ze względu na daleko idącą niezajomość przepisów prawnych przez zainteresowanych, Rzecznik wskazywał sposób inicjowania i uczestnictwa w postępowaniu egzekucyjnym. W sprawach tych Rzecznik występował do Sądów, Komorników Sądowych i instytucji pozarządowych pośredniczących w realizacji kontaktów rodziców i innych krewnych z dziećmi, domagając się informacji o stanie postępowania. Uzyskiwane wyjaśnienia pozwalały na weryfikowanie zarzutów stawianych przez skarżących. Ujawnione nieprawidłowości były zgłaszane Prezesom Sądów nadrzędnych w celu rozważenia ustanowienia instytucji nadzoru lub podjęcia innych środków.

Ze skarg wpływających do Rzecznika wynika, że sądy w przypadku przedłużającego się postępowania w sprawach o ustalenie kontaktu z dzieckiem, mimo składanych w tym względzie wniosków nie zabezpieczają ich na czas trwania postępowania.

Należy dodać, że przewlekłość spraw rozwodowych przyczynia się do wzrostu napięć między małżonkami i często prowadzi do nasilenia przemocy w rodzinie, zwłaszcza gdy małżonkowie mieszkają wspólnie w czasie trwania procesu. Sytuacja zmusza osoby do opuszczenia własnego domu i schronienie się u rodziny, przyjaciół lub tam, gdzie to możliwe. W Polsce wciąż brakuje placówek, w których osoby takie mogłyby się zatrzymać w kryzysowej sytuacji. Dotkliwy jest również niedostatek przepisów, które chroniłyby osoby będące ofiarami przemocy domowej.

- **Postępowania alimentacyjne i egzekucja świadczeń alimentacyjnych:**

W sprawach wpływających do Rzecznika Praw Dziecka wszystkie prawomocne orzeczenia zapadały w sprawach wnoszonych z powództwa matek o ustalenie świadczenia alimentacyjnego, bądź jego podwyższenie. Pomimo, że rodzice są zobowiązani do utrzymywania swoich dzieci, to jednak zasądzona kwota świadczeń nie wystarczała na ich podstawowe potrzeby. Kolejną trudnością było wyegzekwowanie świadczeń przyznanych przez sąd. Egzekucja jest bezskuteczna, jeżeli brak jest majątku po stronie zobowiązanego do płacenia alimentów. Zachodzi wtedy konieczność korzystania z funduszu alimentacyjnego, którego dysponentem jest Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Statystycznie co piąte dziecko otrzymuje świadczenie z tego funduszu. Osoba, która chce otrzymywać pieniądze z funduszu alimentacyjnego, musi złożyć stosowny wniosek. Teoretycznie wypłaty z funduszu mają charakter zwrotny tzn. że wypłacane alimenty są ściągane od dłużnika. W praktyce jednak egzekucja alimentów jest nieskuteczna. Z roku na rok zwiększa się również liczba ubiegających się o to świadczenie.

- **Postępowania dotyczące władzy rodzicielskiej**

Wśród najczęściej zgłaszanych do Rzecznika spraw należy wskazać na sprawy dotyczące ograniczenia władzy rodzicielskiej. Chodzi tu zarówno o sytuacje, gdzie strony już wniosły o wydanie stosownego orzeczenia przez sąd, jak i stany faktyczne, gdy dopiero miały wystąpić z takim wnioskiem lub też, gdy orzeczenie w takiej kwestii zostało już wydane, nie zadowalało ono jednak osoby przedstawiającej sprawę w Biurze Rzecznika Praw Dziecka.

Najczęściej zgłaszanym przypadkiem były wnioski składane przez małżonków – rodziców dziecka, w czasie toczącego się postępowania rozwodowego, w których to małżonkowie wnosili o ograniczenie władzy rodzicielskiej drugiego rodzica nad dzieckiem w wyroku rozwodowym, jednocześnie domagając się powierzenia opieki nad dzieckiem przez czas trwania postępowania. W sytuacjach tych zgłaszający zwracali się najczęściej o pomoc, polegającą na poparciu przed sądem wniosku w celu wydania orzeczenia określonej treści. W sprawach tych Rzecznik udzielał odmownej odpowiedzi, wskazując na konstytucyjne zasady regulujące niezawisłość sędziowską i niezależność sądów. W zgłaszanych przypadkach Rzecznik uwzględniając interesy stron, a przede wszystkim dobro dziecka, informował o przesłankach jakie decydują o ograniczeniu władzy rodzicielskiej. Dodatkowo

w sytuacjach, gdy strony nie korzystały z pomocy pełnomocników procesowych Rzecznik wskazywał na możliwość uzyskania zwolnienia od kosztów sądowych i ustanowienia pełnomocnika z urzędu. Rozpatrzenie zgłoszenia poprzedzone było zebraniem przez Rzecznika wyczerpujących informacji o danej sprawie rodzinnej, a przede wszystkim o sytuacji małoletniego dziecka. W przypadkach, gdy w sprawie wydane było już orzeczenie regulujące wskazane kwestie Rzecznik zawiadamiał osobę, która przedstawiła sprawę, o możliwościach, trybie i warunkach formalnych jakie muszą być spełnione przy wnoszeniu zaskarżenia.

Częstym do Rzecznika napływały sprawy zgłaszane przez dziadków dzieci dostrzegających nieprawidłowości w wykonywaniu władzy rodzicielskiej przez rodziców dziecka i rozważających wniesienie lub wnoszących do sądu wnioski o ograniczenie władzy rodzicielskiej, a w sytuacjach szczególnie uzasadnionych o pozbawienie władzy rodziców wobec dziecka. W takich sprawach Rzecznik wskazywał zainteresowanym na możliwość wystąpienia z wnioskami o wszczęcie postępowań przed sądem rodzinnym, a w przypadkach, gdy zachodziły ku temu przesłanki, zgłoszenia spraw do organów ścigania. W sytuacjach, gdy postępowanie zostało już zakończone przed sądem Rzecznik dostrzegając potrzebę zmiany wadliwych orzeczeń, informował strony i uczestników postępowań o możliwościach zaskarżenia wydanych orzeczeń, trybie ich wnoszenia.

Do Biura Rzecznika zgłaszane były często zastrzeżenia co do prawidłowości prowadzonego postępowania sądowego. Uwagi te dotyczyły między innymi przewlekłości postępowania, nieuwzględnienia przez sąd wszystkich zgłaszanych wniosków dowodowych, w szczególności nieuwzględnienia opinii biegłych psychologów, braku wysłuchania dziecka, konieczności wyłączenia z orzekającego składu poszczególnych sędziów, czy wpływu na decyzje sądu jednej ze stron. Wszystkie te zarzuty były wstępnie badane przez Rzecznika i przekazywane właściwym prezesom sądów, a w przypadkach uzasadnionych Rzecznik występował z wnioskami o objęcie toczącego się postępowania nadzorem administracyjnym. Długotrwały tok postępowania powodowany był głównie licznymi składanymi przez zainteresowanych wnioskami i środkami zaskarżenia. Prawo do składania wniosków o wyłączenie sędziego oraz o zmianę zarządzeń tymczasowych również powoduje wydłużenie postępowania. Zainteresowani, którzy podnosili zarzuty dotyczące toku postępowania i treści orzeczeń, domagali się interwencji Rzecznika bądź wniesienia zaskarżenia.

Często zgłaszający domagali się uczestnictwa w postępowaniu sądowym pracowników Biura Rzecznika Praw Dziecka w charakterze przedstawicieli stron bądź publiczności. Jednakże w sprawach tych, ze względu na kompetencje Rzecznika udzielano zainteresowanym odpowiedzi, wskazując na możliwe środki prawne, jakie należy w danym stanie faktycznym podjąć, a także na możliwości skorzystania z pomocy pełnomocników procesowych ustanawianych przez sądy lub udzielających porad prawnych darmowo w stosownych instytucjach (np. Ośrodkach Pomocy Społecznej). W bardzo

wyjątkowych sytuacjach przedstawiciel Rzecznika Praw Dziecka uczestniczył w postępowaniu sądowych w charakterze obserwatora.

Sprawy zgłaszane po orzeczeniu rozvodu dotyczyły przede wszystkim nieprawidłowości w kontaktach z dzieckiem. Przykładami takich naruszeń było: niestawianie się z dzieckiem w umówionym miejscu, przedłużające się spotkania, próby uprowadzenia dzieci w czasie spotkań, uniemożliwianie prawidłowego przebiegu kontaktów na skutek interwencji i obecności osób trzecich (rodziny jednej ze stron, nowego partnera życiowego, organów policji niedostatecznie poinformowanych o uregulowaniach podjętych przez sąd w tej kwestii, czy wreszcie wynajętych firm ochroniarskich).

Typowym przykładem spraw zgłaszanych do Rzecznika, dotyczących kwestii zawieszenia władzy rodzicielskiej, były sprawy dotyczące czasowego opuszczenia terytorium Polski przez jednego z małżonków.

Kolejną kategorią były sprawy dotyczące osób pozbawionych wolności, wobec których sąd zawiesił władzę rodzicielską. Najczęściej zgłaszającymi te sprawy były osoby osadzone w zakładach karnych domagające się udzielenia stosownych porad prawnych w zakresie możliwości przywrócenie władzy rodzicielskiej lub już występujące do sądu z takim wnioskiem.

W przypadkach tych działania Rzecznika ograniczały się do wskazania w formie pisemnej informacji o przesłankach zawieszenia władzy rodzicielskiej, wskazania właściwych miejscowo sądów powołanych do orzekania w powyższych sprawach, a także o możliwości skorzystania z pomocy pełnomocnika procesowego.

Sprawy, w których zgłaszający domagali się pomocy w sytuacjach wymagających pozbawienia władzy rodzicielskiej należą do najbardziej skomplikowanych i wymagają szczególnie wnikliwej analizy dokumentacji dotyczącej dziecka.

Wśród zgłoszonych spraw pojawiły się takie, które dotyczyły uprowadzeń dzieci przez jednego z rodziców przed rozstrzygnięciem sądowym lub po wydaniu przez sąd orzeczenia. Do Rzecznika kierowane były również sprawy związane z sytuacjami patologicznymi w rodzinie, uzasadniającymi konieczność interwencji. Rzecznik, podobnie jak w postępowaniach dotyczących ograniczenia władzy rodzicielskiej, szczególną uwagę skupiał na badaniu poprawności prowadzonej procedury. Pozbawienie władzy rodzicielskiej często wiązało się też z postępowaniem egzekucyjnym, którego celem było odebranie dziecka osobie nieuprawnionej.

Kwestie dotyczące powierzenia władzy rodzicielskiej zgłaszane były wyłącznie przez rodziców dziecka, którzy zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej. W pismach wnoszonych do Rzecznika domagano się udzielenia informacji, w jaki sposób władza może być odzyskana przez zgłaszającego. W każdym przypadku udzielano wyczerpującej informacji o obowiązującym prawie.

- **Rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka**

W ciągu 2002 r. wzrosła liczba listów kierowanych do Rzecznika przez rodziny zastępcze oraz przez osoby prowadzące rodzinne domy dziecka - w związku z nie wypłacaniem im należnych świadczeń bądź wypłacaniem ich zaliczkowo z wyrównaniem pod koniec roku. Osobami najczęściej wnoszącymi pisma byli ustanowieni przez sąd rodzice zastępczy, którzy wychowują dzieci niepełnosprawne i ponoszą wydatki w związku z chorobą dzieci. Niewypłacanie należnej pomocy stanowi naruszenie prawa, gdyż świadczenia te mają charakter obligatoryjny, zaś brak ich wypłaty pozostaje w sprzeczności z przepisami ustawy o pomocy społecznej, na co Rzecznik wielokrotnie wskazywał w korespondencji prowadzonej ze starostami, wojewodami, a w końcu w wystąpieniach skierowanych do Ministra Pracy i Polityki Społecznej⁵⁴. Falę protestów ze strony rodzin zastępczych wywołały nowe zasady ustalania pomocy pieniężnej na rzecz dzieci otrzymujących zasiłek pielęgnacyjny. Wysokość pomocy dla tych dzieci uzależniona jest od ich wieku. Wiele dzieci uprawnionych do pobierania zasiłku po ukończeniu 7 roku życia otrzymuje obecnie zasiłek pielęgnacyjny w niższej wysokości. W powyższej sprawie Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej⁵⁵ z prośbą o zajęcie stanowiska w przedstawionej sprawie. Z nadesłanej odpowiedzi wynikało, że intencją ustawodawcy było, by przepis wprowadził większe zróżnicowanie dodatkowej pomocy pieniężnej w zależności od potrzeb dziecka. Wyższym finansowaniem objęto dzieci w wieku przedszkolnym, gdyż przy wysokich odpłatnościach za przedszkole rodzina zastępcza często rezygnowała z posyłania ich do przedszkola.

Rzecznik Praw Dziecka w niektórych sprawach, zwłaszcza w sytuacji, gdy rodzice zastępczy wychowywali dziecko specjalnej troski i nie byli w stanie pokryć kosztów związanych z zabezpieczeniem bieżących potrzeb chorego dziecka, występował do starosty powiatu o rozważenie możliwości przyznania dodatkowej pomocy pieniężnej, o której mowa w § 16 ust. 2 rozporządzenia z dnia 29 września 2001 r. w sprawie rodzin zastępczych.

Do Rzecznika wpływały także skargi od osób domagających się podjęcia interwencji w sprawach odmowy utworzenia rodzinnych domów dziecka. Z przesłanej korespondencji wynika, iż brak pozwoleń na tworzenie rodzinnych domów dziecka w dominującej części spowodowany był niewystarczającymi środkami finansowymi pozostającymi w dyspozycji władz powiatowych.

- **Funkcjonowanie specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych**

W październiku i listopadzie 2002 roku przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka dokonali wizytacji w 7 wybranych ośrodkach szkolno-wychowawczych dla dzieci i młodzieży niedostosowanej społecznie, zagrożonej uzależnieniami, z zaburzeniami zachowania. Na podstawie przeprowadzonych ankiet i wizyt opracowano obszerną *Informację o stanie*

⁵⁴ Problem omówiony w wystąpieniach generalnych, s. 25.

przestrzegania praw wychowanków tych placówek. Wynika z niej, iż ośrodki szkolno-wychowawcze nie zapewniają dzieciom i młodzieży właściwych warunków rozwoju i socjalizacji. Sformułowano następujące uwagi:

- 1.** Ośrodki szkolno-wychowawcze powołane zostały do realizacji celów związanych z wyrównywaniem szans w dziedzinie dostępu do wykształcenia dzieciom i młodzieży niedostosowanej społecznie, zagrożonej uzależnieniem, z zaburzeniami zachowania. Rzeczywistość wychowawcza tych placówek wskazuje jednak, iż ośrodki realizują także inne ukryte cele. Jednym z takich celów jest zastępowanie dziecku niewydolnej wychowawczo czy patologicznej rodziny. Realizacja tego celu wpływa na zmianę organizacji pracy tych placówek oraz stawia przed ich pracownikami nowe zadania opiekuńcze i wychowawcze. Instytucje te bardziej przypominają placówki opiekuńczo-wychowawcze (w tym resocjalizacyjne) niż placówki oświatowe. O nowym charakterze ośrodków świadczyć może długi czas pobytu wychowanków w ośrodkach oraz brak ukierunkowania ich pracy na rodzinę naturalną dziecka, polegającego na szukaniu i stwarzaniu możliwości jak najszybszego powrotu dziecka do rodziny.
- 2.** Ośrodki szkolno-wychowawcze od trzech lat oczekują na wydanie nowego rozporządzenia, całościowo ujmującego zagadnienia związane z funkcjonowaniem placówek. Rozporządzenie to winno, z jednej strony regulować podstawowe zagadnienia funkcjonowania ośrodków, z drugiej zaś dostosowywać zakres ich zadań do zreformowanego systemu opieki nad dziećmi.
- 3.** Brakuje oddziaływań zindywidualizowanych i planowych, prowadzonych w oparciu o bieżącą diagnozę zaburzeń wychowanków. Ośrodki nie są przygotowane do realizacji zadań wychowawczych i resocjalizacyjnych z wychowankami o wysokim stopniu demoralizacji czy uzależnionych od narkotyków. Nie dysponują warunkami oraz odpowiednio przeszkoloną kadrą pedagogiczną. Brak psychologów i terapeutów uniemożliwia dokładny wgląd w problemy wychowanków oraz podejmowania właściwych działań wychowawczych.
- 4.** Wychowankowie specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych nie są informowani o możliwościach składania skarg i wniosków oraz nazwach i adresach instytucji, do których mogą się odwołać w sytuacji łamania ich praw. Niepokojący jest fakt, iż wychowankowie boją się składać skargi, ponieważ uważają, że złożenie skargi może im zaszkodzić.
- 5.** Pracownicy wizytowanych ośrodków słabo znają prawa wychowanków oraz przepisy regulujące funkcjonowanie placówek. Dyrektorzy ośrodków skarżyli się na brak aktualnych i spójnych przepisów regulujących funkcjonowanie placówek.
- 6.** W szkołach funkcjonujących w wizytowanych ośrodkach występują przypadki łączenia klas i oddziałów szkolnych. Sytuacje takie nie sprzyjają indywidualizacji pracy z uczniami, negatywnie wpływają na poziom realizowanego procesu nauczania oraz na wzrost liczby problemów wychowawczych w ośrodkach.

⁵⁵ Pismo z dnia 28 sierpnia 2002 r. RPD/BA/30-33/02/MK oraz pismo z dnia 24 grudnia 2002 r. RPD/GR/30-64/02/AJ

7. Kształcenie zawodowe wychowanków realizowane jest w sposób mało atrakcyjny oraz niedostosowany do wymogów i realiów aktualnego rynku pracy. Praca oraz kształcenie zawodowe jest wykorzystywane w zbyt małym stopniu jako element procesu wychowania i resocjalizacji nieletnich.

8. W wizytowanych specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych wystąpiły przypadki nie realizowania prawa do kontaktów z rodziną. Duży wpływ na realizację tego prawa, mają problemy związane z umieszczaniem wychowanków w placówkach oddalonych od stałego miejsca zamieszkania rodziny nieletniego. Pobyt w ośrodku powinien mieć charakter tymczasowy i trwać jak najkrócej. Praktyka wskazuje, iż wychowankowie przebywają w ośrodkach średnio od 2-5 lat, a czas pobytu uzależniony jest od ukończenia etapu szkolnego, a nie postępów w nauce czy wychowaniu.

9. Bardzo niepokojący jest fakt niepodejmowania czynności kontrolnych, w niektórych ośrodkach przez sędziów rodzinnych. Sędziowie mają obowiązek kontrolowania ośrodków co najmniej raz w roku. Zakres tych kontroli winien obejmować także stan przestrzegania praw wychowanków.

10. Poziom opieki medycznej w wizytowanych ośrodkach szkolno-wychowawczych jest niedostateczny. Szczególnie dużym problemem jest brak opieki pielęgniarskiej. Powoduje to obniżenie poziomu sprawowanej opieki nad wychowankami (brak okresowych przeglądów czystości, kontroli wagi, systematycznego prowadzenia dokumentacji medycznej, wykonywania badań okresowych, przeprowadzania szczepień, szybkiego reagowania na stłuczenia i wypadki na terenie ośrodków).

11. Ze względu na brak lub ograniczenie czasu pracy personelu medycznego, dodatkową pracą obciąża się wychowawców internatów. Tym samym zakres obowiązków tej grupy został powiększony o zadania związane z opieką i pielęgnacją wychowanków np. wyjazdy z dziećmi do lekarza, badania i szczepienia, podawanie leków, kontrole czystości. Wychowawcy nie mają odpowiedniego przygotowania specjalistycznego z tego zakresu, udzielana przez nich pomoc nie jest profesjonalna.

12. W wizytowanych ośrodkach nie ma izolatek dla chorych wychowanków. Chorzy wychowankowie wysyłani byli na czas choroby do domów rodzinnych. Zważywszy na nie najlepsze warunki w domach rodzinnych wychowanków oraz ich zaniedbania zdrowotne – przyjęte rozwiązanie nie służy zdrowiu podopiecznych.

13. W ośrodkach występują trudności w dostępie do lekarzy specjalistów. Korzystanie z usług lekarzy specjalistów dodatkowo utrudniają problemy finansowe ośrodków, w których brakuje środków m.in. na dojazdy do lekarzy oraz leki specjalistyczne.

14. W wizytowanych ośrodkach występują problemy w usamodzielnianiu wychowanków. Dotyczą one w szczególności współpracy placówek z powiatowymi centrami pomocy rodzinie oraz realnych możliwości usamodzielniania wychowanków (mieszkanie, praca). Brak

możliwości rozwiązywania tego problemu doprowadza do wydłużania pobytów wychowanków w ośrodkach.

15. W wizytowanych ośrodkach, występują przypadki bicia oraz poniżania wychowanków przez innych wychowanków.

16. Poważnym problemem wizytowanych placówek jest stosowanie nieregulaminowych kar oraz stosowanie odpowiedzialności zbiorowej wychowanków. W dwóch placówkach praca była traktowana jako kara, tracąc swój charakter wychowawczy. Kary pozaregulaminowe naruszają nietykalność fizyczną i godność osobistą wychowanków. W niewielkim zakresie w procesie wychowania wykorzystywane są nagrody. Praktycznie jedyną stosowaną nagrodą jest przepustka do domu rodzinnego.

17. Podjęcia wymaga problem doprowadzania wychowanków z uciezek. Organy policji informują placówki o zatrzymaniu uciekinierów i oczekują na odbiór wychowanka przez pracownika ośrodka. Brak wystarczających środków finansowych utrudnia odbiór wychowanków zatrzymanych w odległych od placówki rejonach kraju.

- **Sprawy z udziałem cudzoziemców**

Do Rzecznika Praw Dziecka wpłynęły sprawy dotyczące trudności w wyegzekwowaniu na rzecz dzieci alimentów od obcokrajowców zamieszkałych za granicą, a także związane z trudnościami w uzyskaniu przez cudzoziemców będących w związkach małżeńskich z obywatelem polskim pozwolenia na pobyt stały w Polsce umożliwiające im m.in. podjęcie pracy w Polsce. Stosownie do postanowień ustawy z dnia 25 czerwca 1997 r. o cudzoziemcach,⁵⁶ obcokrajowiec będący współmałżonkiem obywatela polskiego, aby otrzymać zezwolenie na osiedlenie się na terytorium RP musi bezpośrednio przed złożeniem wniosku przebywać nieprzerwanie na terytorium Polski co najmniej 5 lat na podstawie wiz lub zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony. W powyższych sprawach Rzecznik informował zainteresowanych, o trwających pracach nad zmianą ustawy o cudzoziemcach m.in. w części różnicującej czas przebywania cudzoziemców na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, uprawniający do ubiegania się o zezwolenie na osiedlenie się. Zdarzały się przypadki, w których cudzoziemski małżonek obywatela polskiego w związku z nie przedłużeniem mu pobytu w Polsce (odmową wydania pozwolenia na osiedlenie się) zmuszony był na podstawie decyzji o deportację do opuszczenia Polski, a tym samym pozostawienia rodziny, w tym małoletnich dzieci. Zdaniem Rzecznika taka praktyka organów administracji wskazuje na naruszenie art. 8 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności⁵⁷. W tego rodzaju sprawach Rzecznik wskazywał na możliwość wystąpienia do właściwego organu z prośbą o ponowne rozpatrzenie sprawy z uwzględnieniem wspomnianego przepisu Konwencji zapewniającego cudzoziemcowi prawo do poszanowania jego życia prywatnego i rodzinnego.

⁵⁶ Dz. U z 2001 r. Nr 127, poz. 1400 ze zm.

⁵⁷ Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284

W ostatnich latach nasiliło się zjawisko porzucania dzieci przez obywateli krajów Europy Wschodniej, którzy przybywają do Polski jako tzw. emigracja zarobkowa. Fakt, iż wspomniani cudzoziemcy przebywają w Polsce zazwyczaj nielegalnie powoduje, że porzucone dzieci nie mają zagwarantowanych wszystkich praw, jakie wynikają z umów międzynarodowych oraz polskiego prawa wewnętrznego. Wprawdzie małoletni cudzoziemcy pozbawieni opieki ze strony rodziców są umieszczeni na mocy orzeczenia sądu opiekuńczego w placówce opiekuńczo – wychowawczej, jednakże orzeczenie sądu ma charakter tymczasowy i nie legalizuje pobytu tych dzieci w Polsce.

W 2002 roku nadal wpływały do Rzecznika skargi poruszające problematykę uprowadzeń dzieci za granicę. Przypomnieć należy, że zagadnienie to szczegółowo reguluje Konwencja haska z 25 października 1980 roku dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę⁵⁸.

W sprawach tych Rzecznik udzielał informacji zainteresowanym o możliwości wystąpienia do Ministra Sprawiedliwości w celu odzyskania dziecka, interweniował we właściwych ambasadach, a także współpracował w tym zakresie z Ministerstwem Sprawiedliwości i Ministerstwem Spraw Zagranicznych.

Napływające do Rzecznika sprawy dotyczące przypadków naruszania Konwencji haskiej, a także analiza akt sądowych wskazują na konieczność dostosowania praktyki sądowej we wskazanej kategorii spraw do przepisów Konstytucji RP oraz Konwencji o Prawach Dziecka. W szczególności unormowania zawarte w art. 72 ust. 2 Konstytucji oraz w art. 12 Konwencji zapewniają dzieciom możliwość wypowiedzania się w każdym postępowaniu sądowym i administracyjnym dotyczącym dziecka. Z korespondencji przesyłanej do Rzecznika wynika, że sądy w przyjętej praktyce rezygnują z wysłuchiwania dzieci. W związku z powyższym Rzecznik zwrócił się do Ministra Sprawiedliwości z prośbą o wystąpienie z inicjatywą ustawodawczą w zakresie zapewnienia małoletnim dzieciom udziału w każdym postępowaniu opiekuńczym ich dotyczącym, poprzez przyznanie dziecku prawa swobodnego przedstawiania swego stanowiska w sprawie⁵⁹. W odpowiedzi Rzecznik został powiadomiony, iż zagadnienie powyższe zostało przekazane do przepracowania przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego przy Ministrze Sprawiedliwości.

- **Prawa nieletnich, sprawców czynów karalnych w postępowaniu sądowym**

Do Rzecznika Praw Dziecka wpłynęły sprawy dotyczące naruszania praw nieletnich w:

- postępowaniu sądowym,

⁵⁸ Dz. U. z 1995 r. Nr 108, poz. 528.

⁵⁹ Pismo z dnia 2 września 2002 r. RPD/OR/30-34/02/BT.

- czynnościach wykonywanych przez funkcjonariuszy Policji w postępowaniu wyjaśniającym,
- placówkach opiekuńczo-wychowawczych i zakładach poprawczych, wykonujących orzeczone środki wychowawcze i poprawcze.

Wśród wymienionych spraw część z nich dotyczyła uprawnień nieletnich i ich rodziców w postępowaniu przed sądem (np. składania wniosków i ich uwzględniania przez sąd, wyrażenia zgody na badanie psychologiczne nieletniego, składania wyjaśnień przez nieletnich, trybu odwołania od postanowień sądu, środków wychowawczych orzekanych w postępowaniu sądowym oraz ich zmiany). W powyższych sprawach rodzice kwestionowali zasadność postanowień sądu orzekających środek wychowawczy lub poprawczy wobec ich dzieci. Rodzice przedstawiali argumenty świadczące o popełnionych przez sąd błędach w prowadzonym postępowaniu wyjaśniającym, polegających głównie na nieuwzględnieniu opinii rodziców o nienagannym zachowaniu ich dzieci.

W sprawach tych Rzecznik Praw Dziecka występował o informacje i wyjaśnienia do właściwych sądów rodzinnych. Ponadto rodzice byli informowani o regulacjach prawnych wynikających z ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich. Odpowiedzi sądów na kierowaną do nich korespondencję, w większości nie potwierdzały zarzutów rodziców co do ograniczania lub łamania ich praw lub praw nieletnich przez sędziów rodzinnych w postępowaniu przed sądem.

Kolejną grupę problemów, stanowiły sprawy dotyczące uprawnień funkcjonariuszy policji do podejmowania czynności w postępowaniu wyjaśniającym lub przygotowawczym wobec (np. sposób zatrzymania nieletniego, przesłuchanie w komendzie policji, wymuszanie zeznań, stosowanie gróźb i przemocy przez funkcjonariuszy policji, nie poinformowanie rodziców o zatrzymaniu nieletniego, przesłuchiwanie nieletniego bez obecności rodzica lub pedagoga). Sprawy te składane były w formie skarg na podjęcie przez policję czynności wykraczających poza przysługujące im uprawnienia. W kierowanych do Rzecznika skargach rodzice wyrażali swoje oburzenie na brutalne zachowanie funkcjonariuszy wobec nich i ich dzieci. Formułowali pytania dotyczące uprawnień policjantów, zawartych w ustawie o policji, kodeksie postępowania cywilnego i kodeksie postępowania karnego.

W sprawach, które wymagały dokładnego ustalenia okoliczności zdarzeń, Rzecznik zwracał się o przeprowadzenie postępowań wyjaśniających do Komend Wojewódzkich i Komendy Głównej, w celu wyjaśnienia zarzutów formułowanych pod adresem funkcjonariuszy policji. Informował także zainteresowanych o przysługujących im uprawnieniach.

Inne sprawy dotyczyły podejmowanych działań wychowawczych i resocjalizacyjnych w ramach orzeczonych środków wychowawczych i poprawczych z ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Sprawy te, to głównie skargi rodziców i samych nieletnich na nieprzestrzeganie ich praw przez pracowników placówek resocjalizacyjnych. Zarzuty rodziców dotyczyły złego traktowania ich dzieci

przez pracowników, polegającego na niesprawiedliwym karaniu, biciu, utrudnianiu kontaktów z najbliższą rodziną, ograniczaniu kontaktów ze światem zewnętrznym itd. W kierowanej korespondencji zwracano uwagę na warunki socjalno-bytowe panujące w placówkach, wykorzystywanie nieletnich do prac remontowych, nieodpowiednią opiekę medyczną. Wpłynęły także listy od samych nieletnich skarżących się na znęcanie się ze strony rówieśników oraz brak reakcji w takich sytuacjach pracowników placówki.

Jedna z badanych spraw związana była z nie respektowaniem zasady domniemania niewinności nieletniego umieszczonego w schronisku dla nieletnich. Nieletni po opuszczeniu schroniska nie mógł powrócić do szkoły, która jego fakt pobytu w tej placówce potraktowała jako udowodnienie mu zarzucanych czynów karalnych – i skreśliła z listy uczniów.

W trzech sprawach rodzice wyrażali swoje niezadowolenie sprawowanym nadzorem kuratora (zły wpływ na nieletniego, brak jakichkolwiek oddziaływań, niewielka częstotliwość wizyt) lub wnosili o zniesienie nadzoru ze względu na znaczną – ich zdaniem – poprawę postępowania nieletniego.

W powyższych sprawach Rzecznika występował do dyrektorów zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich oraz prezesów sądów okręgowych o informacje. Natomiast w przypadku skarg na stosowanie przemocy Rzecznik występował o przeprowadzenie postępowania wyjaśniającego tam, gdzie skarżono się na stosowanie przemocy wobec nieletnich. W jednym przypadku wystąpił do Ministerstwa Sprawiedliwości o podjęcie działań zabezpieczających prawa nieletnich w zakładzie poprawczym.

W kilku sprawach rodzice zwracali się o rady i wskazówki jak postępować ze swoim dzieckiem, które wykazywało przejawy demoralizacji. W większości były to sprawy, w których szkoła lub sąd rodzinny podjął już zorganizowane działania. Pisma rodziców głównie zawierały opis negatywnych przejawów zachowania nieletniego, wyrażały niepokój dotyczący utraty kontroli nad postępowaniem dziecka oraz obawy o jego przyszłość. W odpowiedziach udzielano rodzicom rad i wskazówek oraz informowano ich o przysługujących im uprawnieniach.

Ogólna analiza problemów występujących w powyższych sprawach wskazuje, iż regulacje prawne zawarte w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich są mało znane rodzicom. Rodzice nie wiedzą jak zachować się w sytuacji zatrzymania czy przesłuchiwania ich dziecka przez funkcjonariuszy Policji. Sytuacja zaskoczenia i mała znajomość wskazanych przepisów prawnych przez rodziców – przyczynia się do nie respektowania praw nieletnich i ich rodziców w kontaktach z przedstawicielami policji czy wymiaru sprawiedliwości. Lepsze zabezpieczenie przestrzegania praw nieletnich wiąże się zatem m.in. z pogłębianiem świadomości prawnej rodziców.

3. Prawo dziecka do godziwych warunków socjalnych

Prawo dziecka do godziwych warunków socjalnych ma szczególny charakter. Mimo, że wszystkie dzieci mają prawo do szczególnej troski i pomocy, Konwencja o Prawach Dziecka wyróżnia te, które żyją w trudnych warunkach⁶⁰. Warunki te to permanentna sytuacja odbiegająca w znaczny sposób od przeciętnych warunków życia dzieci w danym państwie. Obowiązkiem każdego państwa jest podejmowanie działań na rzecz tych dzieci. Działania pomocy socjalnej podejmowane na rzecz dzieci stanowią istotny element sprawozdań składanych przez każdy kraj, zgodnie z wymogami art. 44 Konwencji, do Komitetu Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych⁶¹.

Konwencja określa nie tylko prawa dziecka, prawa i obowiązki rodziców, ale także zadania i obowiązki państwa wobec dzieci w sferze pomocy dziecku i rodzinie, edukacji, opieki zdrowotnej, prawa do uczestnictwa i ochrony, jak również w sferze socjalnej⁶².

Mówiąc o standardach polityki społecznej sprzyjających rozwojowi fizycznemu, psychicznemu i społecznemu dziecka, należy zwrócić uwagę na zobowiązania państwa do ochrony życia rodzinnego w ekonomicznym, prawnym i społecznym wymiarze, m.in. poprzez: system zasiłków rodzinnych, wsparcie dla młodych małżeństw, rodzin wielodzietnych, osób samotnie wychowujących dzieci. Na status socjalny rodziny, wyznaczający odpowiedni poziom życia dziecka, wpływ mają także: prawo do takiego wynagrodzenia, które zapewni pracującym i ich rodzinom przyzwoity poziom życia, ochrona macierzyństwa, świadczenia alimentacyjne⁶³.

W sytuacji braku zabezpieczenia społecznego rodziny wynikającego z gospodarczych i społecznych uwarunkowań, takich jak: przemiany strukturalne na terenach postpegeerowskich, w regionach dotkniętych strukturalnym bezrobociem, niezaradność życiowa rodziców, nieprzewidziane wydarzenia losowe, największą cenę płacą dzieci. Dzieci nie powinny ponosić skutków sytuacji przez siebie niezawinionych. Dzieci nie mają na nie wpływu, są bezbronni i bezradni, dlatego też wymagają szczególnej troski i ochrony. Uwzględniają to dyrektywy wynikające z Konwencji oraz takich aktów prawa międzynarodowego jak np. Europejska Karta Socjalna z 1961 r., Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 1966 r. oraz dyrektywy Międzynarodowej Organizacji Pracy. Wszystkie te dokumenty zalecają ochronę poziomu życia rodzin wychowujących dzieci.

⁶⁰ Ust 11 preambuły Konwencji „uznając, że we wszystkich krajach świata są dzieci żyjące w wyjątkowo trudnych warunkach i że wymagają one szczególnej troski”.

⁶¹ Rząd polski przedstawił w październiku 2002 r. w Komitecie Praw Dziecka ONZ w Genewie Sprawozdanie dotyczące realizacji w Rzeczypospolitej Polskiej Konwencji o prawach dziecka w latach 1993 – 1998.

⁶² Stosowne dyrektywy odnoszące się do prawa dziecka do odpowiedniego poziomu życia zawarte są w kilku przepisach Konwencji, m.in. w art.6 ust 2 oraz art. 26 ust. 1 i 2. Najpełniej prawa socjalne dziecka ujmuje art. 27 Konwencji.

⁶³ Standardy regionalne pomocy dziecku i rodzinie wyznaczają akty prawne uchwalone przez organy Rady Europy, zwłaszcza Europejska Karta Społeczna z 1961 r. (cz. I art. 16; cz. II art. 4 i art. 8).

W wymiarze polityki społecznej państwa powinno to znaleźć odzwierciedlenie w prorodzinny charakterze takich świadczeń jak m.in.: zasiłek rodzinny, zasiłek porodowy, opiekuńczy, wychowawczy, zasiłek pielęgnacyjny na dziecko niepełnosprawne, zasiłek macierzyński, długość urlopu macierzyńskiego i wychowawczego.

Istnieje ścisłe powiązanie polityki społecznej z polityką gospodarczą, a w ostatnich dwóch latach poziom i zakres wyżej wymienionych świadczeń oraz innych zasiłków społecznych w związku z trudną sytuacją budżetową państwa uległ zmniejszeniu i ograniczeniu.

W ramach realizacji swoich zadań w zakresie działań na rzecz ochrony praw dziecka, w tym prawa do godziwych warunków socjalnych, Rzecznik odbył wiele wizyt na wszystkich poziomach administracji samorządowej. W ramach wizytacji spotkał się z przedstawicielami: władz samorządowych wszystkich szczebli, powiatowych centrów pomocy rodzinie, sądów, policji, szerokiego spektrum instytucji i organizacji pracujących na rzecz dziecka i rodziny. Tematyka spotkań dotyczyła m.in. działań samorządów, instytucji publicznych i organizacji pozarządowych na rzecz zmniejszenia obszarów ubóstwa, patologii, bezrobocia, niskiego poziomu aspiracji i wykształcenia młodzieży, diagnozy problemów, skali potrzeb i stopnia ich zaspokojenia. Rzecznik zapoznawał się z lokalnymi pomysłami i programami pomocy dziecku i rodzinie oraz z dokumentacją dotyczącą regionalnych i powiatowych strategii rozwiązywania problemów społecznych.

Z wizyt tych oraz analizy korespondencji napływającej do Rzecznika Praw Dziecka, a także analizy szeregu dostępnych opracowań i danych statystycznych, wyłania się bardzo złożony obraz sytuacji społecznej dziecka i rodziny. Wiele samorządów prowadzi aktywną politykę społeczną ukierunkowaną na wielozakresową pomoc dziecku i rodzinie. Działania te wyrażają się w opracowanych i realizowanych lokalnych strategiach i programach skierowanych do osób najbardziej potrzebujących, jak np.: programy aktywizacji osób wykluczonych, bezrobotnych, programy profilaktyki i wsparcia dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniami oraz niedostosowaniem społecznym, programy aktywizacji i wyrównywania szans osób niepełnosprawnych, programy pomocy dla samotnych matek, przeciwdziałania przemocy, programy wsparcia socjalnego, budowa i wdrażanie prorodzinny systemu opieki i szereg innych inicjatyw. Znajduje to wyraz w powołaniu i działalności takich instytucji jak: powiatowe centra pomocy rodzinie, ośrodki interwencji kryzysowej, hostele dla matek z dziećmi, świetlice terapeutyczne, ogniska wychowawcze, rodzinne pogotowia opiekuńcze. To także system stypendialny dla uczniów, dofinansowanie posiłków w szkołach, organizacja wypoczynku wakacyjnego oraz zajęcia sportowe dla dzieci. System pomocy dziecku i rodzinie oparty jest często o lokalne pomysły, z wykorzystaniem potencjału placówek i instytucji już istniejących, z szeroką współpracą z organizacjami pozarządowymi.

Znaczna część samorządów ogranicza jednak swoją rolę świadczenia pomocy i usług społecznych do ściśle określonych ustawą i przepisami wykonawczymi przypadków np.: prowadzenia i utrzymania już

istniejących placówek, do wypłaty świadczeń społecznych. Stąd brak na ich terenie wielu potrzebnych form pomocy.

Jest wiele przyczyn takiego stanu rzeczy. Samorządy, jako główną przyczynę podają brak wystarczających i gwarantowanych środków finansowych. Przekazanie powiatom zadań dotyczących oświaty, służby zdrowia, pomocy społecznej, opieki nad dzieckiem, pomocy niepełnosprawnym, pomocy rodzinom dysfunkcyjnym, przy stale wzrastającej skali potrzeb społecznych, wymaga nakładów finansowych przekraczających możliwości powiatu.

Realizacja prawa dziecka do godziwych warunków socjalnych to również akcje i programy celowe, m.in. takie jak: dożywiania uczniów w szkołach, wyprawki szkolne dla pierwszoklasistów, systemy stypendialne dla najzdolniejszych, dla młodzieży ze środowiska wiejskiego podejmującej kształcenie na poziomie ponadgimnazjalnym realizowane z inicjatywy administracji rządowej we współpracy z samorządami. Pomoc dziecku i rodzinie to także działania i akcje m.in.: Caritasu, Polskiej Akcji Humanitarnej, Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy, Fundacji „Porozumienie Bez Barrier”, Agencji Rolnej Własności Skarbu Państwa, Towarzystwa „Nasz Dom” Sieć Oratoriów św. Jana Bosko oraz szeregu innych ogólnopolskich i lokalnych organizacji skierowane do osób najsłabszych, bezbronnych, najbardziej potrzebujących. To działania wynikające z imperatywu woli i serca wielu ofiarnych i wspaniałych ludzi.

Z drugiej zaś strony, nie należy zapominać o skali potrzeb społecznych. Do Rzecznika Praw Dziecka, prawie codziennie docierają sygnały o należnych a niezaspokojonych potrzebach dzieci.

Inicjatywy Rzecznika Praw Dziecka - wystąpienia generalne

- W piśmie skierowanym do Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu⁶⁴ Rzecznik wskazał na potrzebę **aktywizacji dzieci i młodzieży ze środowisk dotkniętych strukturalnym bezrobociem, z terenów post pegeerowskich, środowisk patologicznych o niskich aspiracjach edukacyjnych** .

Ważne jest ukazanie wzorców postępowania innych niż powielany niejednokrotnie z pokolenia na pokolenie negatywny wzorzec życia środowisk zagrożonych degradacją społeczną. Jednym ze skutecznych środków oddziaływania na młodzież jest sport. Organizacja czasu wolnego poprzez sport jest także realizacją prawa tych dzieci do aktywnego wypoczynku.

Samorządy powiatowe i gminne podejmują szereg lokalnych inicjatyw, powołują do życia nowe placówki środowiskowe, organizują system pomocy dla uczniów, wypoczynek wakacyjny i zajęcia sportowe dla dzieci. Bariery ograniczającą działania samorządów jest brak wystarczających środków finansowych oraz informacji o programach, w ramach których mogą otrzymać pomoc i wsparcie.

⁶⁴ Pismo z dnia 11 września 2002 r. RPD/BA/30/40/02/PK

Rzecznik zwrócił się o objęcie wspólnym patronatem opracowanego przez Biuro Rzecznika Praw Dziecka programu wspierania sportowych inicjatyw samorządów, wyrażając nadzieję, że pomoże to wielu młodym ludziom odnaleźć własne szanse edukacyjne i życiowe.

W odpowiedzi Minister⁶⁵ przekazał obszerną informację o działaniach podejmowanych przez resort.

- Liczne pisma i informacje prasowe dotyczyły **braku wystarczających środków finansowych na utrzymanie dzieci w domach pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży, placówkach opiekuńczo-wychowawczych.**

Analiza sytuacji w poszczególnych powiatach oraz analiza budżetów wojewódzkich były podstawą do wystąpień generalnych skierowanych do wojewodów oraz do Ministra Pracy i Polityki Społecznej⁶⁶.

- Szereg wystąpień generalnych kierowanych do Ministra Zdrowia m. in, w sprawach:
 - utrudnionego dostępu dzieci do badań profilaktycznych;
 - pobierania opłat za świadczenie dodatkowej opieki nad dzieckiem umieszczonym w szpitalu od rodzica, opiekuna prawnego;
 - odpłatności za leki;
 - powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego dzieci;dotyczyło w głównej mierze dzieci i rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji socjalnej⁶⁷.

- Uznając problem biedy wśród dzieci za jeden z najważniejszych problemów społecznych, Rzecznik zwrócił się do Instytutu Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego o przeprowadzenie szczegółowych **badania dotyczących skali problemu biedy wśród polskich dzieci.**

Wyniki tych badań zostały zaprezentowane na konferencji „*Prawo dziecka do godziwych warunków socjalnych*”. Zamieszczono je również w publikacji pokonferencyjnej pod tym samym tytułem⁶⁸.

Badania łódzkich naukowców weryfikują potoczną opinię, że problem biedy dotyczy przede wszystkim ludzi starych, rodzin wielodzietnych i osób samotnie wychowujących dzieci. Dowodzą one, że bieda dotyka przede wszystkim dzieci.

- Stopa biedy wśród dzieci zdecydowanie przewyższa stopę biedy wśród dorosłej ludności – wśród dzieci dziecko biedne spotyka się dwa razy częściej niż wśród ludzi dorosłych biedną osobę dorosłą;
- Dzieci są nadreprezentowane w populacji ludzi biednych;

⁶⁵ Pismo z dnia 18 października 2002 r. DSP-803-875/02/WK.

⁶⁶ Wystąpienia te zostały szczegółowo omówione w rozdziale „Prawo dziecka do życia w rodzinie. Pisma: RPD/BA/30-13/02/MK; RPD/BA/30-33/02/MK; RPD/GR/30-64/02/AJ

⁶⁷ Wystąpienia te zostały szczegółowo omówione w rozdziale „Prawo do życia i ochrony zdrowia”. Pisma: RPD/GR-17/02/MD; RPD/GR-42/02/MD; RPD/GR 30-9(1)/02/MD; RPD/GR/30-35/02/MD;

⁶⁸ „Prawo dziecka do godziwych warunków socjalnych”, Warszawa 2002, s. 110

- Liczba enklaw biedy wyznaczona na podstawie stopy biedy wśród dzieci jest znacznie większa niż ustalana na podstawie stopy biedy wśród ogółu ludności⁶⁹.

Wyniki badań przeprowadzonych przez zespół łódzkich naukowców wskazują, że w 2001 roku w czterech województwach stopa biedy wśród dzieci przekraczała 30%. Pozwoliło to zakwalifikować je do grupy „regionów skoncentrowanej biedy dziecięcej” (Są to województwa: lubuskie, podkarpackie, kujawsko-pomorskie i podlaskie)⁷⁰.

Autorzy badań i raportu na temat biedy dzieci poza zbadaniem i określeniem skali zjawiska podają szereg propozycji przeciwdziałania utrwalaniu ubóstwa dzieci. W lokalnych strategiach przeciwdziałania biedzie dzieci autorzy proponują skoncentrować działania zaradcze w pierwszym rzędzie na:

- wyrównywaniu szans edukacyjnych dzieci;
- zapewnieniu właściwych warunków opiekuńczo-wychowawczych;
- rozpoznaniu sytuacji życiowej dzieci małych (wsparcie kierowane do rodziny);
- przekonaniu rodziny dziecka i jej przygotowaniu do dbałości o zdrowie i edukację dziecka;
- pracy z rodziną naturalną w sytuacji, gdyby dziecko zostało przekazane do rodziny zastępczej lub placówki opiekuńczej.

Publikacja „*Prawo dziecka do godziwych warunków socjalnych*” została przesłana do wszystkich służb zajmujących się pomocą dziecku i rodzinie, może być inspiracją dla praktycznego działania i przeciwstawienia się zjawisku biedy.

Sprawy skierowane do Rzecznika

• Pomoc społeczna

W zakresie prawa do godziwych warunków socjalnych do Rzecznika wpłynęło 222 sprawy pisemne, przeprowadzono 271 rozmów telefonicznych oraz na podstawie bezpośrednich rozmów w Biurze Rzecznika Praw Dziecka podjęto 37 spraw.

Wśród spraw z zakresu prawa dzieci do godziwych warunków socjalnych przeważały związane z uzyskaniem świadczeń z pomocy społecznej oraz z uzyskaniem renty rodzinnej, w wyniku decyzji podejmowanych przez Prezesa ZUS samodzielnie, w drodze wyjątku.

⁶⁹ Op. cit. s. 39-40.

⁷⁰ Jak podają autorzy badań, powyższe dane uzyskano na podstawie analizy dokumentu przygotowanego przez Departament Pomocy Społecznej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej pt. „Sprawozdanie półroczne i roczne z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach za styczeń – grudzień 2001” oraz „Rocznika Statystycznego Województw 2001”.

W szczególności do Rzecznika kierowane były pisma przez osoby bezdomne, nie posiadające stałego miejsca zamieszkania, korzystające jedynie z pomocy ośrodków interwencyjnych, a utrzymujące się z prac dorywczych w niepełnym wymiarze pracy.

Rodziny wielodzietne wskazywały, iż środki pochodzące ze świadczeń społecznych są zbyt niskie na ich utrzymanie a innego rodzaju pomoc jest nieadekwatna w stosunku do potrzeb np. zaproponowanie odpowiedniego miejsca pracy.

Niejednokrotnie z przesłanej korespondencji wynikało, iż 10 – 15 osób zmuszonych było do korzystania z 20 metrowego lokalu, pozbawionego łazienki, bieżącej wody, kanalizacji, gazu i elektryczności. Podkreślenia wymaga, że wskazane trudności dotyczyły także rodzin wielopokoleniowych zamieszkujących i korzystających z mieszkań nie dostosowanych do potrzeb zainteresowanych.

Rzecznik był także informowany o przypadkach, gdy rodziny pozbawiano dostępu do wskazanych instalacji przez właścicieli nieruchomości podejmujących starania o wyekskmitowanie niechcianych lokatorów - często rodzin najbiedniejszych, wychowujących małe dzieci. Z przesyłanych pism wynika, iż trudne warunki mieszkaniowe (mała powierzchnia, wilgoć panująca w pomieszczeniach, grzyby na ścianach) i problemy finansowe (brak stałego dochodu w rodzinie, konieczność ponoszenia kosztów leczenia dziecka przekraczających kilkukrotnie budżet rodzinny) uniemożliwiały bądź utrudniały znacznie możliwość objęcia dzieci niepełnosprawnych lub cierpiących na choroby przewlekłe rehabilitacją lub specjalistycznym leczeniem. Nierzadko wskazane dolegliwości (choroby górnych dróg oddechowych) związane były z niekorzystnymi warunkami mieszkaniowymi, w jakich dziecko się rozwijało. Wśród matek zwracających się do Rzecznika były kobiety zmuszone do opuszczenia swojego mieszkania z uwagi na zagrożenie życia i zdrowia dzieci, powodowane przemocą w rodzinie, zaawansowaną chorobą alkoholową męża, konkubenta bądź innego członka rodziny.

Rzecznik Praw Dziecka był adresatem skarg na decyzje ośrodków pomocy społecznej odmawiające wypłaty świadczeń pieniężnych przewidzianych przepisami ustawy z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej⁷¹. Minimalne nawet przekroczenie kryterium dochodowego, o którym mowa w art. 4 ust. 1 w/w ustawy powoduje odmowę przyznania świadczeń obywatelskich w formie zasiłku stałego oraz gwarantowanego zasiłku okresowego. Regulacja ta zdaniem skarżących nie odpowiada intencjom ustawodawcy, który wprowadzając powyższe unormowanie kierował się potrzebą ochrony i pomocy rodzinom niepełnym. Zdarzały się także przypadki, gdy decyzje odmowne uzasadnione były wyłącznie brakiem środków finansowych, przy spełnieniu warunków do jej otrzymania – dotyczyło to nie tylko świadczeń o charakterze fakultatywnym, ale także o charakterze obywatelskim. Sytuacja ta stanowi zdaniem Rzecznika naruszenie prawa do pomocy społecznej. W tego rodzaju sprawach Rzecznik kierował pisma do Ośrodków Pomocy Społecznej z prośbą o wyjaśnienie zaistniałej sytuacji

⁷¹ Dz. U. z 1998 r. Nr 64, poz. 414 ze zm.

oraz podjęcie odpowiednich działań zmierzających do wypłaty należnych świadczeń. W odpowiedzi na pisma Rzecznika Ośrodki Pomocy Społecznych podkreślały, iż przyznane na rok 2002 środki finansowe nie wystarczają na wypłatę świadczeń obligatoryjnych.

Decyzje odmawiające przyznania świadczenia dotyczyły najczęściej bezrobotnych, którzy utracili prawo do pobierania zasiłku. Bezrobocie jest podstawowym powodem przyznawania pomocy społecznej, szczególnie w formie świadczenia pieniężnego. Po utracie zasiłku bezrobotny, który spełnia kryterium dochodowe, może ubiegać się o przyznanie świadczenia z pomocy społecznej. Ustawa o pomocy społecznej nie przewiduje dla bezrobotnych, którzy utracili prawo do zasiłku – poza osobami samotnie wychowującymi co najmniej jedno dziecko, uprawnionymi do gwarantowanego zasiłku okresowego – prawa do stałego świadczenia pieniężnego. Zdaniem Rzecznika celowe byłoby określenie zasad współpracy ośrodków pomocy społecznej z urzędami pracy w zakresie zwiększania szans zatrudnienia osób, zwłaszcza zagrożonych trwałym bezrobociem, oraz wprowadzenie do systemu pomocy społecznej świadczenia dla osób, które utraciły prawo do zasiłku z tytułu bezrobocia a znajdują się w ubóstwie.

Szereg spraw kierowanych do Rzecznika dotyczyło odmowy przyznania dzieciom renty rodzinnej. Ponieważ ubezpieczeni nie spełnili warunków wymaganych w ustawie z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych⁷² do uzyskania renty na zasadach ogólnych, pozostali po ubezpieczonym członkowie rodziny zwracali się do Rzecznika o pomoc w uzyskaniu renty w drodze wyjątku, o której mowa w art. 83 wspomnianej ustawy. Zdarzały się przypadki, iż prośby takie przesyłały do Rzecznika same dzieci, których rodzice znajdują się w ciężkiej sytuacji materialnej a ZUS odmówił im tego świadczenia. W tego rodzaju sprawach Rzecznik występował do Prezesa ZUS o rozważenie możliwości przyznania renty w drodze wyjątku, co niejednokrotnie odniosło pozytywny skutek.⁷³ Renta rodzinna w drodze wyjątku może zostać przyznana uprawnionym członkom rodziny po ubezpieczonym, który posiadał udowodniony, odpowiednio długi w stosunku do swojego wieku, okres składkowy i nieskładkowy, a do przyznania ustawowego okresu ubezpieczenia, od którego zależy prawo do renty brakuje niewielki okres. Prezes ZUS wydawał decyzje odmawiające przyznania świadczenia, jeżeli nie dopatrywał się zbiegu szczególnych okoliczności, które były przyczyną przeszkód w nabyciu uprawnień ustawowych do renty. Przy rozpatrywaniu wniosku ocenie podlega również sytuacja materialna rodziny, jednak fakt braku środków utrzymania nie stanowi przesłanki przesądzającej o przyznaniu świadczenia w drodze wyjątku.

Osoby zwracające się do Rzecznika o pomoc w uzyskaniu świadczeń z pomocy społecznej: zasiłków stałych, celowych i okresowych, zwracały się także z prośbą o pomoc na dofinansowanie kupna odzieży, materiałów szkolnych, podręczników, opału, dofinansowania wyżywienia dzieci w szkole. Osobom takim Rzecznik wskazywał przysługujące prawa dotyczące świadczeń, wskazywał warunki

⁷² Dz. U. z 1998 r. Nr 162, poz. 1118

⁷³ RPD/351/02/DJ

i zasady ich uzyskiwania, niezbędne dokumenty potwierdzające prawo do konkretnego świadczenia. Informował o uprawnieniach poszczególnych grup oraz o instytucjach powołanych do rozpatrywania wniosków i przyznawania pomocy. Rzecznik występował także samodzielnie do ośrodków pomocy społecznej, powiatowych centrów pomocy rodzinie o nadesłanie informacji dotyczącej sytuacji życiowej i materialnej rodziny oraz objęcie stosowną pomocą danej rodziny bądź zwiększenie dotychczas wypłacanej.

Do Rzecznika zwracali się także rodzice bądź opiekunowie, których dzieci po zmianie przepisów prawa utraciły prawo do pobierania zasiłku pielęgnacyjnego. Nowe kryteria oceny niepełnosprawności u dzieci do lat 16 doprowadziły do sytuacji, w której dzieci dotychczas uważane za niepełnosprawne zostały uznane za pełnosprawne. Od dnia 1 stycznia 2002 r. uległ zmianie art. 14 ustawy z dnia 1 grudnia 1994 r. o zasiłkach rodzinnych, pielęgnacyjnych i wychowawczych⁷⁴. W wyniku tej zmiany wiele osób utraciło zasiłek pielęgnacyjny. Osoby ubiegające się o przyznanie zasiłku pielęgnacyjnego za okres po 31 grudnia 2001 r. są zobowiązane przedłożyć orzeczenie o niepełnosprawności. Dzieciom w wieku do lat 16 oraz dzieciom po ukończeniu 16 lat, którym – zgodnie z dotychczas obowiązującymi przepisami – zasiłek pielęgnacyjny był wypłacany do dnia 31 grudnia 2001 r. na podstawie zaświadczenia lekarskiego, zasiłek ten przysługuje na dotychczasowych zasadach do czasu utraty ważności dokumentu, na podstawie którego zasiłek pielęgnacyjny przed 1 stycznia 2002 r. był przyznany i wypłacany. Po tym okresie konieczne było uzyskanie orzeczenia o niepełnosprawności, aby uzyskać ponownie zasiłek pielęgnacyjny. Kolejnym nowym rozwiązaniem prawnym jest, inne niż dotychczas, uregulowanie kryteriów oceny niepełnosprawności u dzieci do lat 16. Z dniem 1 marca 2002 r. weszło w życie rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie kryteriów oceny niepełnosprawności u osób w wieku do 16 lat⁷⁵. Na podstawie wymienionych w rozporządzeniu kryteriów oceny niepełnosprawności, lekarz orzecznik wydaje orzeczenie o stopniu niepełnosprawności dziecka.

- **Sprawy z zakresu mieszkalnictwa**

Wśród zgłaszanych problemów dominujące były sprawy, w których zainteresowani zwracali się o pomoc w uzyskaniu lokalu z zasobów komunalnych gminy. Sprawy te dotyczyły głównie rodzin wielodzietnych i niepełnych borykających się z problemami finansowymi. Często prośby o pomoc w uzyskaniu lokali dotyczyły rodzin wychowujących dzieci niepełnosprawne lub ciężko chore, a także rodzin dotkniętych przemocą jednego z ich członków. Pośród tych spraw należy wskazać także na prośby zgłoszone przez osoby bezdomne wychowujące dzieci. Osoby takie korzystały z czasowej pomocy ośrodków udzielających wsparcia bezdomnym, a jednocześnie podejmowały starania o przyznanie lokali z zasobów gmin, w których przebywały.

⁷⁴ Dz. U. z 1998 r. Nr 102, poz. 651

⁷⁵ Dz. U. z 2002 r. Nr 17, poz. 162

Do Rzecznika wpłynęła grupa spraw dotyczących osób, wobec których toczyły się postępowania eksmisyjne (zarówno na etapie sądowym, jak i egzekucyjnym). Problematyka ta obejmowała głównie rodziny, w stosunku do których eksmisja została orzeczona przez sąd na żądanie spółdzielni lub właścicieli nieruchomości, którym zainteresowani zalegali z opłatami. Skargi odnosiły się także do przypadków niewykonywania wyroków o eksmisji orzekanych w stosunku do jednego z członków rodziny stosującego przemoc wobec współdomowników lub też dotyczyły rozstrzygnięć o eksmisji wobec byłych małżonków zawartych w wyrokach rozwodowych.

W sprawach eksmisyjnych zainteresowani domagali się uchylecia orzeczenia o eksmisji lub też wskazywali na nieuwzględnienie przez sąd przesłanek decydujących o przyznaniu uprawnienia do lokalu socjalnego, jak również podkreślali zaistniałe w ich ocenie nieprawidłowości w czynnościach egzekucyjnych przeprowadzanych przez komorników.

W kategorii skarg mieszkaniowych należy także wyróżnić grupę, w której zainteresowani zgłaszali Rzecznikowi błędy w procedurze przyznawania lokali socjalnych.

Wskazywano także na bardzo niski stan techniczny lokali przeznaczonych do zasiedlenia uniemożliwiający normalne zamieszkanie w nich rodzin lub wręcz stanowiący zagrożenie dla życia przyszłych mieszkańców.

Pozostałe skargi dotyczyły takich zagadnień jak:

- problemy meldunkowe;
- dziedziczenie nieruchomości;
- podział nieruchomości stanowiących współwłasność małżonków w sprawach, w których toczyło się postępowanie rozwodowe lub o separację.

W sprawach tych, w celu zebrania i potwierdzenia danych dotyczących sytuacji życiowej i materialnej rodzin, Rzecznik zwracał się o przekazanie informacji do sądów, prokuratur, kuratorów i komorników sądowych, organów samorządowych, urzędów gmin, miast i dzielnic, spółdzielni, a także jednostek organizacyjnych pomocy społecznej. Rzecznik przekazywał zainteresowanym nazwy i adresy właściwych instytucji udzielających pomocy prawnej i rzeczowej rodzinom. Rzecznik dostrzegając zasadność składanych próśb podejmował interwencje w sprawie przydziału mieszkań komunalnych. W przypadkach, gdy stan przyznanego lokalu nie pozwalał na zabezpieczenie i zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych zainteresowanych, Rzecznik domagał się zamiany przydzielonych lokali.

Wpływające do Rzecznika sprawy pozwalają sformułować wniosek, iż obowiązujące normy nie są w pełni realizowane. Utrudnieniem w wykonaniu postanowień ustawy jest znikoma ilość mieszkań będących w zasobach gmin. Przypomnieć należy, iż to gminy mają obowiązek zapewniać lokale

socjalne i zamienne, a także zaspokajać potrzeby mieszkaniowe rodzin najuboższych. Tymczasem gminy nie posiadają wystarczających zasobów mieszkaniowych, a natomiast lokale, którymi dysponują pozostają w bardzo złym stanie technicznym, który uniemożliwia tym samym korzystanie z tych mieszkań przez rodziny oczekujące pomocy mieszkaniowej.

4. Prawo do nauki

Konstytucja RP, konwencje i umowy międzynarodowe (Konwencja o Prawach Dziecka, Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, Konwencja w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty) oraz szereg ustaw, szczególnie Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. uznają i chronią prawo dziecka do nauki, która do 18 roku życia jest obowiązkowa i bezpłatna (w szkołach publicznych). Władze publiczne mają obowiązek zapewnić dzieciom powszechny i równy dostęp do wykształcenia.

Realizacja powyższego prawa łączy się z szeroko rozumianą pracą szkół i placówek oświatowych. Dotyczy to takich zagadnień jak: realizacja obowiązku szkolnego i obowiązku nauki, możliwości korzystania z pomocy psychologiczno – pedagogicznej i wsparcia, poszanowania podmiotowości i godności ucznia, zapewnienie bezpieczeństwa i opieki.

Do tej grupy problemowej należą zagadnienia związane z realizacją reformy systemu edukacji, reorganizacją struktury i sieci szkół oraz likwidacją małych szkół wiejskich, przeprowadzaniem sprawdzianów kompetencji po zakończeniu szkoły podstawowej oraz egzaminu gimnazjalnego i maturalnego, potrzebami edukacyjnymi uczniów ze specjalnymi potrzebami, problem właściwego doboru podręczników, bezpieczeństwem i higieną pracy w szkolnych programach nauczania.

Równość szans edukacyjnych to równe szanse dzieci już na etapie przedszkolnym. Okres przedszkolny ma ogromne znaczenie dla rozwoju dziecka, jego kariery szkolnej i losów życiowych. Istnieje wyraźny związek między doświadczeniem edukacyjnym zdobytym w przedszkolu a osiągnięciami dzieci w zakresie czytania, umiejętności matematycznych, zachowań społecznych w wieku wczesnoszkolnym. Jakość edukacji przedszkolnej ma zasadnicze znaczenie dla rozwoju wszystkich dzieci, a szczególnie dla wyrównywania szans życiowych dzieci z rodzin o niskim statusie społeczno - ekonomicznym. Niestety wskaźniki upowszechnienia w Polsce edukacji przedszkolnej należą do najniższych w Europie. Jest nią objętych ok. 30% dzieci, podczas gdy w wielu krajach europejskich wskaźniki wahają się pomiędzy 70% a 100%. Niepokojący jest także fakt zmniejszania się liczby przedszkoli. Obserwuje się duże dysproporcje w upowszechnieniu wychowania przedszkolnego pomiędzy miastem i wsią, np. wskaźnik dla dzieci 5 – letnich: 22% dla wsi i 41% dla miast⁷⁶.

W rozpoczętej w 1998 r. reformie systemu oświaty edukacja przedszkolna została pominięta, przygotowano jedynie nową podstawę programową dla przedszkoli.

⁷⁶ Notatka prasowa z dnia 4 grudnia 2002 r. z konferencji „Sukces zaczyna się w przedszkolu – zagrożeni na starcie”, Instytut Spraw Publicznych.

Wszelkie wysiłki na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych odniosą lepszy skutek, jeśli zostanie opracowany narodowy program wspierania małego dziecka i jego rodziny, którego podstawowym składnikiem powinny być działania na rzecz upowszechniania edukacji przedszkolnej oraz dbałości o jej jakość. Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. stwarza możliwości wczesnego wspierania rozwoju dziecka, niestety obecnie brak jest w Polsce uregulowań prawnych gwarantujących obligatoryjnie rozwiązania w tym zakresie. Pozytywnym zjawiskiem na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych jest planowane obniżenie wieku szkolnego do 6 lat. Niepokój samorządów i środowisk oświatowych budzi jednak problem zagwarantowania odpowiednich środków finansowych na ten cel.

Reforma oświaty wymusiła likwidację wielu dotychczasowych szkół publicznych. Często wiązało się to z powstawaniem w miejscu zlikwidowanych szkół placówek niepublicznych. Nie doprecyzowanie przepisów prawnych stało się przyczyną lokalnych nieporozumień, a nawet poważnych konfliktów. W niektórych przypadkach wystąpiły poważne problemy z rejestracją tych szkół oraz z udostępnieniem przez gminę pomieszczeń na ich prowadzenie. Administracja terenowa, nie podejmując dialogu i współpracy z rodzicami, naruszała prawo dzieci do swobodnego wyboru szkoły. Skutkiem tego było nie realizowanie, obowiązku szkolnego przez grupę ok. 60 dzieci.

Małe szkoły na wsi poza swoją funkcją statutową spełniają bardzo ważną rolę kulturową, są centrami aktywności obywatelskiej, przyczyniają się do podtrzymania pewnego poziomu cywilizacyjnego. Spełniają też rolę osadniczą; podtrzymują istnienie wsi. Likwidacja szkoły bywa często początkiem wyludniania się wsi, powoduje degradację środowiska społecznego. To ważne argumenty przy podejmowaniu decyzji o przekształcaniu struktury szkół na poziomie samorządowym. Wymaga to wsparcia i programów gwarantujących pomoc ponadlokalną dla samorządów.

Zgodnie z zasadą wyrównywania szans, szkoły i placówki wspierające rozwój dziecka powinny zagwarantować dzieciom równe szanse edukacyjne, tak aby mogły one w pełni wykorzystać swoje możliwości psychofizyczne i osiągnąć wyniki zgodne z ich potencjałem rozwojowym. Konieczne jest przeciwdziałanie zjawisku segregacji uczniów w szkole według miejsca zamieszkania, statusu rodziny i dotychczasowych osiągnięć. W pogoni za prestiżem liczne gimnazja dzielą uczniów na oddziały według w/w kryteriów, co odtwarza różnice społeczne w strukturze szkoły i w konsekwencji może przyczyniać się do powiększenia nierówności społecznych⁷⁷.

Statystyki dowodzą, że różnica pomiędzy najbogatszymi i najbiedniejszymi grupami naszego społeczeństwa pogłębia się. Realizacja prawa dziecka do nauki, z uwzględnieniem zasady równych szans oznacza także równość szans edukacyjnych dzieci ze środowisk wiejskich oraz społecznie i ekonomicznie zdegradowanych. Tam najbardziej potrzebne jest wsparcie z zewnątrz, aby ich start

⁷⁷ R. Dolata, K. Konarzewski, E. Putkiewicz, Rekomendacje dla polityki oświatowej po trzech latach reformy szkolnictwa, „Analizy i Opinie”, 5 (1/2003), s. 3., Instytut Spraw Publicznych.

był zbliżony do możliwości, które mają rówieśnicy, mieszkający w innych miejscowościach, żyjący w innych warunkach. Dzieci ze środowisk zaniedbanych osiągają zwykle gorsze wyniki z egzaminów zewnętrznych. Należy zapewnić obszarom wiejskim i biedniejszym społecznościom dodatkowe fundusze umożliwiające im zapewnienie takiej samej jakości edukacji i poziomu programów pozaszkolnych jak w szkołach miejskich. Uczniowie z biednych rodzin lub obszarów wiejskich, szczególnie dotkniętych zjawiskiem biedy, powinni mieć ułatwiony dostęp do stypendiów lub innych form pomocy finansowej, umożliwiających im uczęszczanie do szkół ponadgimnazjalnych, a tym samym realizowanie konstytucyjnego obowiązku nauki. **Dzieci nie powinny bowiem ponosić negatywnych skutków sytuacji od siebie niezależnych, w tym trudnej sytuacji społecznej i socjalnej.**

Szczególną uwagę należy zwrócić na problem zabezpieczenia równych szans edukacyjnych dzieciom niepełnosprawnym, głównie w zakresie:

- zapewnienia możliwości pobierania nauki we wszystkich typach szkół, w formach i treści dostosowanych do ich indywidualnych potrzeb oraz możliwości rozwojowych;
- zapewnienia bezpłatnego transportu i opieki na czas przewozu do i ze szkoły;
- zapewnienia środków finansowych na wydawnictwa dla uczniów niewidomych i słabo widzących;
- wyeliminowania nieprawidłowości w finansowaniu ośrodków rehabilitacyjno – edukacyjno - wychowawczych umożliwiających realizację obowiązku szkolnego młodzieży niepełnosprawnej.

Na przeszkodzie wyrównywaniu szans edukacyjnych stoi brak zdiagnozowania zdrowia dzieci, szczególnie najmłodszych. Szkoła nie mając informacji dotyczących niedosłyszenia lub niedowidzenia ucznia niejednokrotnie nie jest w stanie pomóc mu w zlikwidowaniu dystansu do lepiej uczących się kolegów.

Pewna część młodzieży po ukończeniu gimnazjum nie kontynuuje nauki. Prowadzi to do: braku wystarczającego wykształcenia, braku kwalifikacji zawodowych, a w konsekwencji do gorszego startu życiowego i bycia obywatelami „drugiej kategorii”.

Niepokojący jest fakt, że w Polsce nie prowadzi się kompleksowych badań statystycznych dotyczących dzieci. Istniejące dane są fragmentaryczne i nie zawsze spójne. Ogromna ilość gmin nie realizuje ustawowego nakazu prowadzenia ewidencji spełniania obowiązku nauki, nie kontrolując jednocześnie spełniania tego obowiązku⁷⁸.

Niezbędne są statystyki określające rozmiary, strukturę, przyczyny oraz dynamikę tego zjawiska. Konieczne jest stworzenie podstaw spójnego i kompletnego systemu informacji o realizacji obowiązku szkolnego i obowiązku nauki szkolnej.

⁷⁸ Rzecznik wystąpił w tej sprawie do wojewodów o spowodowanie prowadzenia przez gminy ewidencji spełniania obowiązku nauki.

Inicjatywy Rzecznika Praw Dziecka - wystąpienia generalne

- Rzecznik wystąpił do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z wnioskiem o zmianę zapisu § 2 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 24 kwietnia 2002 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie **zasad wydawania oraz wzorów świadectw, dyplomów państwowych i innych druków szkolnych, sposobu dokonywania ich sprostowań i wydawania duplikatów, a także zasad legalizacji dokumentów przeznaczonych do obrotu prawnego z zagranicą oraz zasad odpłatności za wykonywanie tych czynności**⁷⁹ wprowadzającego dodatkowy warunek, od którego spełnienia zależy otrzymanie przez ucznia szkoły podstawowej (gimnazjum) świadectwa ukończenia tej szkoły z wyróżnieniem.

Zgodnie z ww. rozporządzeniem, świadectwo ukończenia szkoły podstawowej z wyróżnieniem otrzymuje uczeń, który oprócz uzyskania w wyniku klasyfikacji z obowiązkowych zajęć edukacyjnych na koniec roku szkolnego średnią ocen co najmniej 4,75 oraz co najmniej dobrą ocenę z zachowania, a na sprawdzianie kompetencji uzyskał co najmniej 30 punktów. Natomiast w odniesieniu do gimnazjum, świadectwo ukończenia szkoły z wyróżnieniem otrzymuje uczeń, który oprócz uzyskania średniej ocen co najmniej 4,75 oraz co najmniej dobrej oceny z zachowania uzyskał z obu części egzaminu gimnazjalnego łącznie co najmniej 75 punktów.

Z otrzymanej przez Rzecznika Praw Dziecka korespondencji wynikało, że dyrektorzy gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, jako jedno z dodatkowych kryteriów przyjęcia do szkół wprowadzą warunek otrzymania świadectwa z wyróżnieniem, w brzmieniu przepisów ww. rozporządzenia. Stało to w sprzeczności z przepisami określającymi, że warunki przyjęcia zostaną podane do wiadomości kandydatom przez dyrektora gimnazjum nie później niż na 6 miesięcy przed terminem rekrutacji w przypadku szkoły ponadgimnazjalnej, a nie później niż na 3 miesiące przed terminem rekrutacji.

Uczniowie szkoły podstawowej przystępując w kwietniu 2002 r. do sprawdzianu w ostatnim roku nauki mieli pewność, że wynik uzyskany ze sprawdzianu nie będzie warunkował otrzymania przez nich świadectwa ukończenia szkoły podstawowej z wyróżnieniem. Podobnie sądzili uczniowie gimnazjum, rodzice i nauczyciele (brak informacji o ogłoszeniu w dniu 6 maja 2002 r. wyżej wymienionego rozporządzenia).

W odpowiedzi Minister Edukacji Narodowej i Sportu wyjaśnił⁸⁰, że wprowadzenie dodatkowych warunków dla uzyskania świadectwa ukończenia z wyróżnieniem szkoły podstawowej i gimnazjum miało na uwadze nadanie wyższej rangi sprawdzianom i egzaminom gimnazjalnym. Po zapoznaniu się z licznymi głosami środowiska oświatowego uznano, że wprowadzenie dodatkowego warunku uzyskania świadectwa ukończenia z wyróżnieniem szkoły podstawowej i gimnazjum w postaci osiągnięcia wymaganej liczby punktów na sprawdzianie i egzaminie gimnazjalnym w roku

⁷⁹ Pismo z dnia 5 czerwca 2002 r. RPD/BA/TK/02

⁸⁰ Pismo z dnia 12 czerwca 2002 r. DKOS-4030-178/02/ZF

szkolnym 2002/2003, mogło być rozczarowaniem dla uczniów, którzy uzyskali wysokie oceny na zakończenie nauki w szkole podstawowej lub gimnazjum. Dlatego postanowiono przesunąć w czasie termin wprowadzenia dodatkowego wymogu na rok szkolny 2002/2003. W świetle powyższego należy się spodziewać, że w tym roku szkolnym uczeń, który nie uzyska na egzaminie wymaganej liczby punktów, a ma średnią ocen co najmniej 4,75 będzie mógł otrzymać świadectwo z czerwonym paskiem.

- Rzecznik zaniepokojony ciągłym wzrostem liczby wypadków wśród dzieci do lat 15, do jakich dochodzi podczas prac w gospodarstwach rolnych, wystąpił do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu o **przedstawienie działań, będących wypełnieniem obowiązku wynikającego z art. 237 Kodeksu pracy, które dotyczą problematyki bezpieczeństwa i higieny pracy w programach nauczania w szkołach, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży na wsi**⁸¹.

Uzasadniając swoje wystąpienie Rzecznik wskazał, że co roku około półtora tysiąca dzieci w wieku do lat 15 ulega wypadkom w gospodarstwach rolnych. Bardzo dużą rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa dzieci i młodzieży powinny zajmować działania prewencyjne, które mają na celu przygotowanie dzieci i młodzieży do bezpiecznego udziału w pracach w gospodarstwie rolnym. Kształtowanie prozdrowotnych zachowań dzieci wiejskich, w związku z pośrednim lub bezpośrednim ich udziałem w pracach rodzinnego gospodarstwa rolnego, jest sprawą bardzo istotną. W ocenie Rzecznika ważną rolę w tym zakresie ma do spełnienia szkoła. Posiada ona możliwość oddziaływania na rodziców i dzieci poprzez różne formy przekazywania wiedzy niezbędnej do zapewnienia dziecku bezpieczeństwa i warunków prawidłowego rozwoju.

W odpowiedzi Minister Edukacji Narodowej i Sportu wyjaśnił⁸², że do realizacji problematyki bezpieczeństwa i higieny pracy w szkołach zobowiązuje podstawa programowa kształcenia ogólnego. W podstawie tej wyodrębniono ścieżkę edukacyjną: edukacja prozdrowotna, której realizację zapewniają nauczyciele wszystkich przedmiotów włączający do własnego programu odpowiednie treści. Zadania ujęte w ścieżkach mogą być również realizowane w czasie odrębnych zajęć. W gimnazjum, oprócz tematyki określonej w edukacji prozdrowotnej, programy nauczania realizowane na zajęciach techniki ujmują: problemy bezpiecznego wykorzystania wytworów współczesnej techniki; urządzenia techniczne stosowane w środowisku ucznia; bezpieczeństwo poruszania się po drogach. W szkołach ponadgimnazjalnych uczniowie zdobywają wiedzę o zagrożeniach dla życia i zdrowia na zajęciach przysposobienia obronnego.

Doceniając wagę sprawy poruszanej przez Rzecznika, Minister poinformował, że zwróci się z prośbą do kuratorów oświaty, by zaapelowali do dyrektorów szkół o przyłączenie się do działań

⁸¹ Pismo z dnia 15 lipca 2002 r. RPD/BA/30/23/02/PK

prewencyjnych, prowadzonych przez Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego oraz Państwową Inspekcję Pracy mających na celu bezpieczeństwo dzieci i młodzieży.

- Rzecznik wystąpił do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu o podjęcie stosownych działań legislacyjnych i organizacyjnych umożliwiających oraz ułatwiających **nostryfikację świadectw ukończenia szkoły oraz świadectw maturalnych uzyskanych przez dzieci rodzin polskich służbowo oddelegowanych za granicę, kończące szkoły prowadzone przez inne państwo, ale nie znajdujące się na jego terytorium**, np. szkoły amerykańskie na terenie bazy NATO w Belgii⁸³.

Zgodnie z obowiązującą procedurą, nostryfikacji świadectw uzyskanych za granicą dokonuje kurator oświaty właściwy ze względu na miejsce zamieszkania osoby ubiegającej się o nostryfikację. Świadectwa maturalne uzyskane za granicą lub świadectwa ukończenia szkół średnich uznaje się za równoważne świadectwom dojrzałości publicznych szkół średnich ogólnokształcących i średnich zawodowych, jeżeli:

- zawierają klauzulę stwierdzającą prawo do ubiegania się o przyjęcie do szkół wyższych w kraju miejsca wydania świadectwa
- do świadectwa dołączone jest zaświadczenie szkoły, która wydała świadectwo odpowiednich władz kraju jego wydania (ministerstwa edukacji, lokalnych władz oświatowych) albo polskiego przedstawicielstwa dyplomatycznego lub urzędu konsularnego stwierdzające, że świadectwo uprawnia do ubiegania się o przyjęcie do szkół wyższych w kraju miejsca jego wydania.

Rzecznik wskazał, że istnieją dzieci, których rodzice są obywatelami polskimi służbowo oddelegowanymi do pracy w strukturach NATO i mieszkają poza granicami kraju, np. w Belgii. W czerwcu 2002 roku pierwsza grupa tych dzieci ukończyła amerykańską szkołę średnią, znajdującą się na terenie dowództwa NATO. Kontynuacja przez nich nauki w Polsce możliwa będzie po nostryfikacji świadectw ukończenia szkoły. Zgodnie z ww. zarządzeniem, do nostryfikacji konieczna jest legalizacja świadectw. Niestety zarządzenie nie określa w sposób jasny i szczegółowy procedury uzyskania legalizacji. Są to świadectwa szkoły amerykańskiej i nie mogą być potwierdzone przez żaden właściwy urząd w Belgii. Nie można także dokonać legalizacji świadectw ani w Konsulacie RP w Nowym Jorku, bo nie są to dokumenty wydane w USA ani w Konsulacie Stanów Zjednoczonych w Warszawie, bo Polska nie jest krajem wydania. Sytuacja taka zamyka przed zainteresowanymi możliwość kontynuowania nauki w kraju.

W odpowiedzi Minister Edukacji Narodowej i Sportu wyjaśnił⁸⁴, że Ministerstwo prowadzi prace nad nowym rozporządzeniem w sprawie warunków i trybu nostryfikacji świadectw uzyskanych za granicą. W projekcie nowego aktu prawnego zaproponowane zostaną przepisy, w myśl których osoba

⁸² Pismo z dnia 2 sierpnia 2002 r. DKOS-073-56/02/WS

⁸³ Pismo z dnia 29 sierpnia 2002 r. RPD/BA/30-36/02/KB

ubiegająca się o nostryfikację może przedstawić świadectwo zalegalizowane przez placówkę dyplomatyczną państwa, w którego systemie działa szkoła.

- Do Rzecznika napłynęło szereg pism, w tym ze zbiorowymi podpisami, wyrażających zaniepokojenie zamiarem **weryfikacji podręczników gimnazjalnych do przedmiotu „Wychowanie do życia w rodzinie”**. W związku z tym Rzecznik, kierując się zasadą poszanowania odpowiedzialności rodziców za rozwój i wychowanie dziecka oraz ich praw i obowiązków, a przede wszystkim wyrażając troskę o dobro dziecka, jego pełny i harmonijny rozwój, wystąpił do Ministra Edukacji, Narodowej i Sportu⁸⁵ z prośbą o udzielenie informacji w sprawie.

W odpowiedzi Minister wyjaśnił⁸⁶, że żadne decyzje w ww. sprawie nie zostały jeszcze podjęte, gdyż Ministerstwo wystąpiło do rzeczoznawców z prośbą o wydanie opinii weryfikacyjnych. Aktualnie trwają prace nad oceną dotychczasowych podręczników do zajęć edukacyjnych „wychowanie do życia w rodzinie”. Analiza opinii nadesłanych przez recenzentów umożliwi podjęcie właściwych decyzji.

Sprawy skierowane do Rzecznika

W zakresie prawa do nauki do Rzecznika wpłynęło 243 spraw pisemnych, przeprowadzono 398 rozmów telefonicznych oraz na podstawie bezpośrednich rozmów w Biurze Rzecznika Praw Dziecka podjęto 49 spraw.

W porównaniu do roku ubiegłego notuje się wyraźny wzrost liczby w tej grupie spraw (w 2001 roku - 135 spraw). Problemy opisywane w korespondencji przesyłanej przez rodziców, pedagogów i coraz częściej uczniów były w dalszym ciągu, ale już w mniejszym zakresie, pochodną zmian wprowadzanych w systemie oświaty w związku z wdrażaniem reformy. Dużą grupę spraw stanowiły jednak problemy występujące od wielu lat w systemie oświaty, a które do dziś nie doczekały się skutecznego rozwiązania. We wszystkich kategoriach spraw, realizacja zadań szkół i placówek oświatowych, nałożonych na nie przez regulacje prawne, napotykała trudności ze względu na problemy natury finansowej.

Wszystkie sprawy z zakresu realizacji prawa do nauki zostały uszczegółowione w kilku grupach. Najliczniejszą stanowiły sprawy zawierające problemy organizacji pracy, w tym tworzenia i likwidacji szkół oraz placówek oświatowych.

⁸⁴ Pismo z dnia 19 września 2002 r. DWZ-1/149/DCz/02

⁸⁵ Pismo z dnia 15 października 2002 r. RPD/GR/31-86/02/MCh

⁸⁶ Pismo z dnia 21 października 2002 r. DKOS-4037-44/02/AJ

- **Tworzenie i likwidacja szkół i placówek oświatowych**

Podobnie jak w roku ubiegłym, duża grupa spraw dotyczyła tworzenia i likwidacji szkół podstawowych, przedszkoli i innych placówek oświatowych oraz zjawisk towarzyszących likwidacji lub tworzeniu nowych placówek np. zapewnienie dojazdu dla dzieci ze zlikwidowanej szkoły, wprowadzenie systemu dwuzmianowego, pogorszenie warunków nauki, problemy finansowe związane z utrzymaniem placówek, opłaty za przedszkole i naukę w szkołach niepublicznych, łączenie różnego typu placówek (np. szkoły podstawowej ze specjalnym ośrodkiem szkolno-wychowawczym). Problemy dotyczące tworzenia nowych szkół (gimnazjów) to przede wszystkim problemy lokalowe i finansowe związane z adaptacją obiektów na potrzeby placówek oświatowych i ich utrzymaniem. Tworzenie gimnazjów – jak wynikało z przesyłanej korespondencji- wielokrotnie wiązało się z pogorszeniem warunków nauczania dzieci ze szkół podstawowych lub średnich.

Najczęściej zgłaszającymi byli rodzice uczniów, Rady Rodziców działające przy likwidowanych szkołach, nauczyciele, uczniowie lub mieszkańcy danej miejscowości. Sprawy dotyczące likwidacji i tworzenia szkół, należały do spraw często podejmowanych przez środki masowego przekazu.

Likwidacja i tworzenie nowych szkół były jeszcze konsekwencją wprowadzanych zmian ustroju szkolnego, a tym samym stanowiły istotny element realizacji reformy edukacji będącej pochodną polityki Państwa w zakresie oświaty. W tym zakresie, podejmowane przez Rzecznika działania, miały głównie charakter kontrolno-informujący (w wyjątkowych sytuacjach podejmowano czynności wyjaśniające na miejscu lub interweniowano pisemnie).

W sprawach dotyczących likwidacji szkół pracownicy Biura dokonywali szczegółowej analizy prawnej podjętych decyzji o likwidacji (uchwała rady gminy). W sytuacji podjęcia decyzji z naruszeniem przepisów prawa wskazywano na możliwość zaskarżenia decyzji do Naczelnego Sądu Administracyjnego, podając wykładnię przepisów prawnych. W sytuacji, gdy uchwała była podjęta z zachowaniem przepisów prawa – wskazywano wnioskującym możliwości skorzystania z programów proponowanych przez MEN (np. „Mała Szkoła”) i inne organizacje pozarządowe lub wyjaśniano podstawowe założenia reformy edukacji, wskazując na celowość podejmowanych przez samorządy decyzji w tym zakresie.

Niektóre ze spraw dotyczących likwidacji lub tworzenia nowych placówek oświatowych wiązały się z konfliktami pomiędzy rodzicami uczniów, uczęszczających do likwidowanych szkół a przedstawicielami władzy samorządowej. W jednym przypadku doszło ze do strajku okupacyjnego rodziców uczniów. Uczniowie ci, przez pół roku uczęszczali do szkoły, która została zlikwidowana uchwałą rady gminy. Istniejący od sierpnia 2002 roku konflikt w dalszym ciągu nie został zażegnany. W tej sprawie pracownicy Biura podjęli czynności wyjaśniające na miejscu, zapoznając się ze stanowiskiem obu skonfliktowanych grup, nakłaniając do rozstrzygnięcia uwzględniającego interes dzieci. Sprawa nie została jeszcze zakończona⁸⁷.

⁸⁷ RPD/ZI-531/02/EB

Przykładem innej sprawy może być problem, z którym od kilku lat borykają się władze miasta Pasłęk. Utworzone w tym mieście gimnazjum mieści się w trzech budynkach, co wiąże się z ciągłym przemieszczaniem się dzieci i nauczycieli oraz rodzi szereg konfliktów pomiędzy nauczycielami i rodzicami uczniów różnych typów szkół. Takie tymczasowe rozwiązanie zagraża bezpieczeństwu uczniów oraz wyklucza jakąkolwiek integrację społeczności szkolnej. Zainteresowani zmianą tej sytuacji uczniowie, nauczyciele i rodzice oczekują na decyzje władz miasta w sprawie lokalizacji gimnazjum. Niestety decyzje w dalszym ciągu nie zapadły. Biuro Rzecznika Praw Dziecka prowadzi korespondencję w powyższej sprawie już od kwietnia 2002 roku⁸⁸.

- **Dowóz uczniów do szkół**

Kolejną kategorią spraw tematycznie zakwalifikowanych do w/w grupy są sprawy dotyczące dowozu dzieci do szkół. Wnioskodawcami w tych sprawach są rodzice, którzy mają problemy z dowozem dzieci do szkół lub z odpłatnością za dojazdy. Jak wynika z kierowanej do Biura korespondencji, rodzice skarżą się na:

- brak opieki pedagogicznej podczas przewozu dzieci z domu do szkoły;
- brak odpowiednich kwalifikacji pedagogicznych osób które sprawują opiekę nad dziećmi w autobusie;
- uniemożliwianie przez prywatnego przewoźnika zakupu biletów miesięcznych, które stanowią podstawę zwrotu kosztów za dojazd do szkoły przez gminę;
- niekorzystne dla dzieci rozkłady jazdy autobusów PKS.

W sprawach dotyczących zapewnienia przez władze gminy dojazdu uczniom do szkół, Rzecznik występował do władz samorządowych o informacje i uregulowanie występujących w tym zakresie nieprawidłowości zgodnie z obowiązującymi przepisami. Reakcja władz samorządowych na wystąpienia Rzecznika Praw Dziecka była pozytywna, a w jej wyniku występujące nieprawidłowości usuwane.

- **Bezpieczeństwo uczniów w drodze do szkoły**

Następną grupę spraw stanowią te, w których rodzice uczniów skarżą się na niebezpieczną **drogę uczniów do szkoły**, wynikającą z nieprawidłowych rozwiązań architektonicznych, niebezpiecznych skrzyżowań, braku przejść dla pieszych. W sprawach tych Rzecznik występował o informacje, wyjaśnienia i podjęcie działań do Zarządów Dróg Publicznych oraz władz samorządowych. We wszystkich zgłoszonych sprawach zostały podjęte działania na rzecz bezpiecznego poruszania się dzieci po drogach.

⁸⁸ RPD/ZI-225/02/DJ

- **Sposoby oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów**

Duża grupa spraw dotyczyła problemów w ocenianiu, klasyfikowaniu i promowaniu uczniów różnego typu szkół. Wprowadzane do szkół i placówek oświatowych nowe systemy wewnątrzszkolnego oceniania wzbudzały wśród rodziców i uczniów szereg wątpliwości. Problemy sygnalizowane w korespondencji dotyczyły głównie realizowania przepisów rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 21 marca 2001 roku *w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych*⁸⁹ w zakresie informowania o wymaganiach edukacyjnych i sposobach sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów, procedur stosowanych przy ocenianiu zachowania ucznia, możliwości odwołania się od oceny z przedmiotu i zachowania, informowania rodziców ucznia o przewidywanych ocenach klasyfikacyjnych przed końcowym posiedzeniem rady pedagogicznej, rozbieżności pojawiających się pomiędzy teoretycznie opracowanym systemem oceniania a jego praktyczną realizacją.

Z przesyłanej korespondencji wynika, że szkoły skorzystały z możliwości stworzenia nowych (odmiennych od dotychczasowych) systemów oceniania uczniów. Jednak systemy te w sposób niewystarczający zostały zaprezentowane rodzicom i uczniom. Rodzice i uczniowie nie rozumieją nowych systemów oceniania, mają liczne pytania wskazujące na niewiedzę w tym zakresie. Niektórzy rodzice odkrywają, że ich dzieci oceniane są w inny niż dotychczas sposób – dopiero pod koniec semestru. W jednej z badanych spraw nie poinformowanie rodziców ucznia o wewnątrzszkolnym systemie oceniania na początku roku szkolnego stało się podstawą do zakwestionowania oceny wystawionej uczniowi przez wychowawcę klasy. Rodzice ucznia wykazali, że szkoła nie poinformowała ich o nowym sposobie oceniania zachowania uczniów (fakt ten nie został udokumentowany przez szkołę) i na tej podstawie zażądali zmiany oceny z zachowania swego syna.

W grupie tej większość spraw dotyczyła wystawiania ocen z zachowania oraz braku trybu odwoławczego od takiej oceny. W myśl powyższego rozporządzenia, ocena z zachowania ucznia wystawiona przez wychowawcę klasy jest ostateczna. Rodzice uczniów występujący do Rzecznika uważają, że wychowawcy zbyt arbitralnie dokonują oceny zachowania uczniów, zwracają uwagę na zbyt ogólne lub nie przystające do rzeczywistości kryteria oceny z zachowania oraz brak możliwości odwołania się od tej oceny. Problemy te nie występują natomiast przy ocenianiu przedmiotowym.

W sprawach dotyczących oceniania, klasyfikowania i promowania, Rzecznik występował o wyjaśnienia do dyrektorów szkół lub o przeprowadzenie postępowania wyjaśniającego do Kuratorów Oświaty. Uzyskiwane odpowiedzi świadczą o rzetelnie prowadzonych postępowaniach wyjaśniających, ale wskazują na odmienne interpretacje przepisów w/w rozporządzenia. Pomocne dla nauczycieli i rodziców byłoby tworzenie wykładni przytoczonych przepisów przez prawników zatrudnionych w kuratoriach oświaty oraz Ministerstwie Edukacji Narodowej i Sportu.

⁸⁹ Dz. U. z 2001 r. Nr 29, poz. 323 ze zm.

- **Relegowanie uczniów ze szkół**

Kolejna grupa spraw to skargi rodziców dotyczące skreślenia uczniów z listy oraz przenoszenia do równoległej klasy lub innej szkoły. Skreślenie dzieci z listy uczniów dotyczyło wszystkich rodzajów szkół. Zarzuty rodziców dotyczyły głównie nie wyrażenia zgody na określenie zachowania ich dzieci jako nagannego, a tym samym kwalifikującego ich do usunięcia ze szkoły. We wszystkich sprawach rodzice odwoływali się od decyzji dyrektora szkoły do właściwych Kuratorów Oświaty.

W sprawach tych Rzecznik, każdorazowo występował do właściwego Kuratora Oświaty o przeprowadzenie postępowania wyjaśniającego w zakresie zgodności podjętych przez dyrektorów decyzji o skreśleniu z obowiązującym prawem oświatowym.

W kilku badanych sprawach – decyzje o skreśleniu zostały uchylone jako podjęte z naruszeniem przepisów prawa, w jednej ze spraw matka ucznia wystąpiła do NSA ze skargą na decyzję Kuratora Oświaty, utrzymującą w mocy decyzję dyrektora szkoły o skreśleniu – skarga została oddalona.

- **Realizacja obowiązku szkolnego**

W 2002 roku wpłynęły sprawy z zakresu realizacji obowiązku szkolnego oraz realizowania obowiązku w formie nauczania indywidualnego i pozaszkolnego. Problemy poruszane w korespondencji dotyczyły głównie praktycznej realizacji zapisów ustawowych z zakresu nauczania indywidualnego i pozaszkolnego od momentu wyrażenia zgody przez dyrektora szkoły, poprzez organizację nauki (liczba godzin) do odpłatności za kształcenie w tych formach oraz tryb odwoławczy (odwołanie się od decyzji dyrektora).

Korespondencja w powyższych sprawach wskazuje na niepokojące zjawisko nie liczenia się z interesem dziecka, w sytuacji braku środków finansowych na organizację nauczania indywidualnego. Zjawisko to jest szczególnie niepokojące w przypadkach, gdy stan zdrowia dziecka uniemożliwia lub utrudnia uczęszczanie dziecka do szkoły, a tym samym realizację obowiązku nauki.

W sprawach tych zauważa się wyraźną tendencję do ograniczania liczby godzin nauczania indywidualnego, celem zmniejszenia kosztów, które pochłania ta forma nauczania. W jednej z badanych spraw rodzice ucznia występują już trzeci rok o zwiększenie liczby godzin nauczania swojemu dziecku, uzasadniając ten fakt znacznymi postępami w nauce chorego dziecka. Niestety Starosta Powiatu konsekwentnie odmawia rodzicom zwiększenia liczby godzin nauczania, argumentując to brakiem środków finansowych.

W sygnalizowanych sprawach zauważany jest fakt wywierania nacisku przez władze samorządowe, będące organami prowadzącymi szkoły i placówek oświatowych, a tym samym dysponentami środków finansowych - na orzecznictwo poradni psychologiczno-pedagogicznych.

Orzekanie o potrzebie kształcenia specjalnego lub indywidualnego pozostaje w ścisłym związku z planowaniem wydatkowania środków finansowych na realizację wydawanych przez poradnię orzeczeń. Władze samorządowe, na których spoczywa obowiązek organizacji nauczania

indywidualnego i specjalnego są zainteresowane jak najmniejszą ilością wydawanych przez poradnie orzeczeń o potrzebie nauczania indywidualnego i specjalnego. Rzecznika Praw Dziecka każdorazowa szczegółowo bada podstawy prawne i merytoryczne podejmowanych w tym zakresie decyzji.

- **Organizacja pracy szkół i placówek oświatowych**

Kolejna grupa problemów dotyczy organizacji pracy szkół i placówek oświatowych. Do tej kategorii spraw zakwalifikowano skargi rodziców uczniów, organizacji społecznych, nauczycieli oraz uczniów.

Przedmiotem skarg było:

- dwuzmianowość zajęć szkolnych;
- skrócenie przerw międzylekcyjnych;
- wydłużanie się czasu pobytu uczniów w szkole;
- zbyt przeładowane programy nauczania;
- nie uwzględnianie zdania uczniów przy wyborze opiekuna samorządu szkolnego i wychowawcy klasy;
- duża liczba rodzajów podręczników szkolnych oraz koszty związane z ich zakupem;
- wyposażenie szkół i placówek oświatowych w komputery, na możliwość korzystania uczniów z internetu w pracowni komputerowej, na uregulowania wewnętrzne szkoły (regulaminy) dotyczące dostępu i korzystania z internetu;
- dożywianie uczniów w szkole;
- niejasność i nieprecyzyjność zapisów w statutach i regulaminach, obowiązujących w szkołach, na rozbieżność pomiędzy zapisami statutowymi a ich realizacją praktyczną;

oraz protesty dotyczące zmian w podstawie programowej i podręcznikach do nauczania przedmiotu „wychowanie do życia w rodzinie”.

Sprawy te wiązały się z ograniczaniem praw uczniów zawartych w przepisach oświatowych i samorządowych tj. prawo do wyboru nauczyciela pełniącego rolę opiekuna samorządu, pomocy materialnej, zaspakajania własnych zainteresowań oraz prawa do organizacji życia szkolnego. Problemy charakteryzowane w korespondencji wskazują na potrzebę stałego upowszechniania praw uczniów wśród nauczycieli i pedagogów. **Znajomość praw uczniów – jest w dalszym ciągu niedostateczna.**

W sprawach powyższych Rzecznik występował o informacje i wyjaśnienia do dyrektorów szkół oraz o przeprowadzenie postępowań wyjaśniających do właściwych Kuratorów Oświaty.

Wielokrotnie informowano zainteresowanych o obowiązujących w danym zakresie przepisach i wskazaniu trybu odwołania się od decyzji dyrektora czy drodze służbowej.

- **Nabór uczniów do szkół**

Dwie ostatnie kategorie problemów w charakteryzowanej dużej grupie spraw – stanowią skargi rodziców na kryteria naboru uczniów do różnego typu szkół, na dobór dzieci do klas (tworzenie tzw. klas uprzywilejowanych) oraz nostryfikacja świadectw uczniów uczęszczających do szkół poza granicami kraju.

Problemy zawarte w korespondencji dotyczącej przyjęć uczniów do szkół, to głównie:

- niejasne kryteria naboru do szkół;
- organizacja przez szkoły dodatkowych odpłatnych zajęć przed egzaminami wstępnymi;
- rozbieżności pomiędzy uregulowaniami statutowymi a praktyczną realizacją tych zapisów w zakresie naboru do szkół (szkoły prywatne).

Tworzenie klas uprzywilejowanych tzn. takich, w których uczą się dzieci rodziców, którzy posiadają odpowiedni status społeczny, piastują wysokie stanowiska, są osobami o wysokich dochodach. Rodzice tacy oczekują od szkoły wyręczenia ich w podstawowych sprawach dotyczących nauki, wychowania dzieci, a przede wszystkim odpowiedniego przygotowania ich do przyszłego życia. Klasy takie mają najlepszych nauczycieli (często dzieci nauczycieli uczęszczają także do takich klas), najlepsze godziny rozpoczęcia i zakończenia zajęć, mają organizowane dodatkowe odpłatne zajęcia pozalekcyjne. W jednej z badanych spraw rodzice uczniów skarżą się na celowy dobór uczniów do klas, uważają, że nauczyciele traktują lepiej dzieci bogatych rodziców niż biednych, zarzucają pedagogom, iż czerpią dodatkowe korzyści finansowe z udzielanych korepetycji swoim uczniom. Zarzuty przytoczone powyżej pojawiały się także w korespondencji w ubiegłym roku kalendarzowym. Rzecznik Praw Dziecka podjął ten problem w wystąpieniu do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w 2001 roku.

Nowym problemem, który wystąpił w zgłoszonych sprawach było nostryfikowanie świadectw ukończenia szkoły średniej poza granicami naszego kraju. Problem bardzo aktualny w dobie coraz częstszego podejmowania przez obywateli Polski pracy poza granicami kraju. Obie sprawy dotyczyły dzieci żołnierzy zawodowych, które ukończyły szkoły średnie poza granicami kraju na terenie dowództwa NATO. Mimo regulacji prawnych w tym zakresie, placówka konsularna w kraju, w którym zostały wydane świadectwa ukończenia szkół odmówiła ich nostryfikacji. Rzecznik podjął w powyższych sprawach natychmiastową interwencję zwracając się do Dyrektora Departamentu Konsularnego i Polonii w Ministerstwie Spraw Zagranicznych o przeprowadzenie negocjacji z placówką konsularną, w celu wydania zaświadczeń o legalizacji świadectw. Sprawa zakończyła się pozytywnie, nostryfikacją świadectw obu uczniów.

- **Problemy wychowawcze**

Druga duża grupa spraw dotyczyła problemów wychowawczych występujących na terenie szkół i placówek oświatowych. Wachlarz problemów poruszanych w powyższych sprawach był bardzo duży. Od problemów związanych ze złym traktowaniem uczniów przez nauczycieli, polegającym na:

ośmieszaniu, krzyczeniu, posługiwaniu się wyzwiskami w stosunku do uczniów, ujawnianiu osobistych informacji o uczniu, pozostawianiu uczniów bez opieki, przeciwstawianiu sobie uczniów, znęcania się nad uczniami. Do tej grupy zakwalifikowano także sprawy związane ze złym traktowaniem obejmującym przemoc pomiędzy uczniami (tzw. przemoc rówieśnicza). Często zachowania uczniów nosiły znamiona przejawów „drugiego życia”, charakteryzujących się wykorzystywaniem i szykanowaniem młodszych uczniów przez starszych.

W tej grupie spraw znalazły się także problemy dotyczące złego traktowania rodziców uczniów przez nauczycieli, polegające np. na odmowie współpracy z rodzicami ucznia, krzyczeniu, krytykowaniu metod i sposobów postępowania z dzieckiem, nie ujawniania informacji o dziecku, ujawnianiu publicznie kompromitujących informacji o dziecku i rodzinie celem ośmieszenia czy poniżenia rodziców ucznia wobec innych rodziców itp.

Do grupy tej zaliczono także sprawy dotyczące skarg na brak kwalifikacji nauczycieli, mających wpływ na poziom realizowanego procesu nauczania (w tym realizację praw uczniów) oraz sprawy związane z odpowiedzialnością dyscyplinarną nauczycieli, które wiążą się z uchybieniami godności zawodu nauczyciela lub nie wywiązywaniem się z obowiązków wynikających z kodeksu pracy i przepisów o bezpieczeństwie i higienie pracy.

Wskazane powyżej sprawy dotyczą **relacji uczeń – uczeń, relacji nauczyciel – uczeń i relacji nauczyciel – rodzic**. Problemy charakteryzowane w relacjach uczeń – uczeń, wnoszone były głównie przez rodziców poszkodowanych na terenie szkoły uczniów. We wszystkich tych sprawach rodzice oburzeni byli brakiem reakcji szkoły na występującą na jej terenie agresję (karanie uczniów agresywnych) oraz na brak pomocy dzieciom, które tej agresji doznały lub doznawały wielokrotnie. Jak wynika z przekazanych do Rzecznika spraw, nauczyciele wielokrotnie mając świadomość istniejących zagrożeń, nie podejmowali żadnych działań o charakterze profilaktycznym, mających na celu wczesne przeciwdziałanie ich wystąpieniu. Problemy poruszane w korespondencji wyraźnie wskazują na brak praktycznych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania występującej w szkołach przemocy. Pedagodzy wielokrotnie sięgają po metody dyscyplinowania uczniów np. zatrudniają pracowników ochrony, wzywają funkcjonariuszy Policji, za naganne zachowania – skreślają z listy uczniów. Działania tego typu nie zapobiegają jednak występowaniu kolejnych zdarzeń, są straszakiem dla młodzieży – nie wpływają jednak na zmianę postaw uczniów. Opisywane problemy pokazują, jak mało nauczyciele posługują się metodami wychowawczymi, adekwatnie dostosowanymi do występujących w szkole problemów, jak słabo nauczyciele są przygotowani do diagnozowania zachowań dzieci i młodzieży, jak bardzo brakuje w szkołach spójnych programów wychowawczych, które realizowałiby pedagodzy we współpracy z rodzicami uczniów.

W sprawach powyższych Rzecznik każdorazowo zwracał się do dyrektorów szkół oraz właściwych Kuratorów Oświaty o informacje, wyjaśnienia i podjęcie działań w zakresie kompetencji (przeprowadzenie postępowania wyjaśniającego). Rzecznik postulował opracowanie programów

pomocowych dla dzieci poszkodowanych oraz badanie przyczyn agresji i udzielenie pomocy dzieciom agresywnym. Rzecznik informował rodziców o przysługujących im uprawnieniach w zakresie ubiegania się o odszkodowanie oraz wskazywał na możliwość wniesienia sprawy do sądu.

- **Zespół nadpobudliwości psychoruchowej**

Nietypowe wśród omawianych są sprawy skierowane przez rodziców **dzieci z ADHD tj. zespołem nadpobudliwości psychoruchowej**. Liczba spraw wpływających do Rzecznika dotyczących tej grupy dzieci wzrosła prawie pięciokrotnie od ubiegłego roku. Dzieci nadpobudliwe stosują przemoc wobec innych dzieci, zagrażają bezpieczeństwu innych uczniów. Często dokonują czynów o charakterze karalnym tj. podpalenie, pobicie, itp. Rodzice dzieci nadpobudliwych skarżą się na brak wiedzy pedagogów o przyczynach choroby ich dzieci oraz brak umiejętności postępowania z takimi dziećmi. Jak wynika z kierowanej korespondencji, występują trudności w zakresie dostosowywania metod i form realizowanego procesu nauczania do typu zaburzeń występujących u uczniów nadpobudliwych. Efektem tego jest zwiększone nasilenie się objawów zespołu nadpobudliwości na terenie szkoły, w postaci zaburzeń koncentracji uwagi, nadmiernej aktywności ruchowej, dużej impulsywności dziecka, niszczenia rzeczy, używania wulgaryzmów itp. Dzieci z ADHD to uczniowie nie lubiani przez nauczycieli i rodziców innych uczniów, wymagający więcej uwagi i aktywności ze strony nauczyciela.

Reakcja szkół na zachowania dzieci była na ogół bardzo negatywna. Podejmowano działania mające na celu jak najszybsze pozbycie się dziecka (zgoda na nauczanie indywidualne, wnioski do sądu rodzinnego o umieszczenie dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej lub resocjalizacyjnej, przeniesienie do innej szkoły, wpłynięcie na rodzica, aby przeniósł dziecko do szkoły niepublicznej). Rodzice dzieci nadpobudliwych posądzeni byli o brak umiejętności wychowawczych. Wielu rodziców walcząc o prawo własnego dziecka do nauki popadało w konflikty z nauczycielami i dyrektorami szkół. W sprawach tych Rzecznik podejmował się roli negocjatora pomiędzy rodzicem a szkołą.

W omawianych sprawach zwracano się do szkół o opracowanie indywidualnych programów pracy z konkretnym uczniem oraz nawiązanie współpracy z rodzicami w kierunku udzielenia dziecku pomocy jak najbardziej dostosowanej do jego potrzeb. Następnie na bieżąco Rzecznik monitorował realizację praktyczną opracowanych programów. W roku 2002 we wszystkich sprawach, które dotyczyły problemów dzieci z ADHD w szkole, Rzecznik występował do właściwych Kuratorów Oświaty o przeprowadzanie postępowań wyjaśniających w tych sprawach oraz o zobowiązanie dyrektorów szkół do podjęcia współpracy z rodzicami uczniów oraz o przeprowadzenie w formie szkoleń dla nauczycieli i dyrektorów szkół problematyki pracy z uczniem nadpobudliwym. Jedynie Mazowieckie Kuratorium Oświaty poinformowało o przeprowadzonym szkoleniu dla nauczycieli o tej tematyce.

Wśród spraw dotyczących problemów w realizacji obowiązku szkolnego przez dzieci z zespołem nadpobudliwości psychoruchowej była tylko jedna sprawa, w której matka dziecka była zadowolona ze współpracy z nauczycielami swojego dziecka (w tym z wychowawcą klasy). Jak wynikało z pisma otrzymała ze strony nauczycieli pomoc i wsparcie w trudnościach związanych z nauczaniem dziecka. Rzecznik zaniepokojony jest szczególnie skargami rodziców dzieci z ADHD, pochodzących ze wsi i małych miast. Wiedza rodziców piszących o swoich problemach jest niewielka, wielu z nich nie wie, gdzie udać się po pomoc, nie wie jak postępować z własnym dzieckiem. Duża odległość od ośrodków naukowych i medycznych uniemożliwia zdiagnozowanie dziecka oraz podjęcie systematycznego leczenia. W takich przypadkach najlepszym doradcą rodzica powinien być wychowawca przedszkola czy nauczyciel. Niestety w małych ośrodkach brak wiedzy i przygotowania nauczycieli w zakresie pracy z dziećmi nadpobudliwymi stanowi źródło łamania ich praw. Najbardziej drastyczne przypadki to te, w których szkoła występuje z wnioskiem do sądu rodzinnego o ograniczenie władzy rodzicielskiej rodzicom i umieszczenie dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Brak wiedzy sędziów orzekających w takich sprawach doprowadza do realizacji takich postanowień.

- **Przemoc wobec uczniów**

Sprawy dotyczące problemów wychowawczych w relacji **nauczyciel – uczeń**, to sprawy opisujące różne przykłady złego traktowania dzieci na terenie szkoły w postaci np. poniżania uczniów, stawianie zbyt wysokich wymagań, ublizania, poszturchiwania, rzucania nieprawdziwych oskarżeń (np. o kradzież), ujawnianie informacji osobistych o uczniu (np. jego zaburzeniach, poziomie intelektualnym) i jego rodzicach, narażanie na przeziębienia lub wypadki, namawianie do spożywania alkoholu, uderzanie, kopanie, zmuszanie do wysiłku fizycznego ponad siły dziecka, nakazywanie wykonywania niebezpiecznych ćwiczeń fizycznych, niebezpiecznych prac porządkowych, bicie.

We wszystkich tych sprawach prowadzone były postępowania wyjaśniające, polegające na występowaniu o informacje i wyjaśnienia do dyrektorów szkół, kuratoriów oświaty, prokuratur rejonowych oraz do sądów prowadzących sprawy. W sytuacjach podjęcia sprawy przez wymiar sprawiedliwości, Rzecznik monitorował sprawę do momentu wydania ostatecznego orzeczenia. W sytuacjach wskazujących na zachowania nauczycieli, naruszające godność osobistą uczniów, Rzecznik wnioskował o przeprowadzenie postępowania wyjaśniającego przez rzecznika dyscyplinarnego dla nauczycieli.

Na podkreślenie zasługuje fakt, iż w stosunku do roku ubiegłego liczba spraw związanych ze stosowaniem przemocy przez nauczycieli wobec uczniów zwiększyła się. Najczęściej wymienianymi w korespondencji sprawcami przemocy byli dyrektorzy szkół oraz nauczyciele wychowania fizycznego.

W sprawach, gdzie występowała przemoc fizyczna, pracownicy Biura Rzecznika podejmowali także interwencje wyjazdowe.

Reakcja Kuratorów Oświaty i organów prowadzących placówki oświatowe na kierowaną przez Rzecznika korespondencję związaną z przemocą stosowaną przez pedagogów była zbyt łagodna. Tylko w dwóch przypadkach kuratorium wystąpiło z wnioskiem do Komisji Dyscyplinarnej dla Nauczycieli o ukaranie w związku ze stosowaniem przemocy fizycznej wobec ucznia. Zdecydowanie sprawniej w sprawach tych reagowały właściwe prokuratury rejonowe.

Niewielką grupę spraw w omawianej kategorii stanowiły sprawy dotyczące reakcji nauczycieli na przejawy podkultury młodzieżowej tj. farbowanie włosów przez młodzież, charakterystyczny ubiór, długie włosy itd. W sprawach tych zwracali się ze swoimi problemami sami uczniowie. Byli to uczniowie szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. W jednym przypadku ze skargą na nauczycieli zwrócili się rodzice ucznia. Jak wynika z korespondencji reakcje nauczycieli na tego typu zachowania młodzieży, były negatywne. Występowały w postaci ośmieszania uczniów inaczej ubranych i uczesanych, określania ich różnymi epitetami, poniżania przed innymi uczniami itd.

Interwencje Rzecznika w powyższych sprawach kierowane były do dyrektorów szkół i przyniosły pozytywne rezultaty. W badanych sprawach szkoły często starając się uregulować niestosowność stroju uczniów doprowadzały do zbytniego uszczegóławiania statutów szkół w zakresie wymogów co do wyglądu zewnętrznego uczniów.

Do grupy spraw związanych z przemocą w szkole zakwalifikowano również sprawy związane z odpowiedzialnością dyscyplinarną nauczycieli oraz posiadaniem odpowiednich kwalifikacji zawodowych. W grupie tej znalazły się sprawy poruszające problemy nadużywania alkoholu przez nauczycieli (na terenie szkół oraz podczas wyjazdów z uczniami poza terenem szkoły), wykorzystywania pomieszczeń szkoły do organizowania spotkań towarzyskich, udzielania płatnych korepetycji swoim uczniom, odmiennego traktowania uczniów bogatych i ustosunkowanych rodziców, zatrudniania dalszej i bliższej rodziny w szkole (nawet, gdy nie posiada kwalifikacji do nauczania), nieobiektywnego rozpatrywania spraw dotyczących członków rodziny.

W powyższych sprawach Rzecznik występował o przeprowadzenie postępowania wyjaśniającego do właściwego Kuratora Oświaty lub organu prowadzącego szkołę. W większości przypadków prowadzone postępowania kończyły się wydawaniem zaleceń nakazujących zwiększenie dyscypliny pracy oraz kierowanie się dobrem ucznia oraz zasadami demokracji, solidarności, tolerancji, sprawiedliwości i wolności. Najbardziej niepokojące sygnały dotyczące kierowania się przez nauczycieli i dyrektorów szkół interesem prywatnym lub rodzinnym, a nie interesem dziecka napływają z małych miast i wsi.

- **Bezpieczeństwo w szkole i podczas wypoczynku**

Kolejna kategoria spraw wpływających do Biura to sprawy dotyczące wypadków uczniów na terenie szkół. Problemy występujące w korespondencji to przede wszystkim nieprzestrzeżenie przepisów bhp

i higieny pracy w szkołach (złe warunki) oraz brak sporządzania protokołów powypadkowych, skutkujący niemożnością uzyskania odszkodowania przez dzieci ulegające wypadkom. Problemy zawarte w korespondencji dotyczą także nieprawidłowości w zakresie zapewniania bezpieczeństwa uczniom podczas zajęć wychowania fizycznego i podczas wycieczek, i wyjazdów szkolnych. Rodzice wnoszący sprawy skarżą się na zły stan boisk i terenów przylegających do szkół oraz niedostateczną opiekę nauczycieli nad dziećmi przebywającymi na tych terenach. Jak wynika z korespondencji, to na boiskach szkolnych dochodzi bardzo często do wypadków i pobić uczniów.

W sygnalizowanych sprawach Rzecznik wyjaśnia okoliczności wypadku, zwracając się o informacje do dyrektorów szkół oraz Policji, informuje zainteresowanych o przysługujących im prawach oraz występuje do organów prowadzących szkoły o realizację standardów w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy na terenie szkoły oraz terenach do niej przylegających.

Inną grupą problemów poruszanych w przesyłanej do Rzecznika korespondencji, są problemy związane z organizacją i zapewnianiem odpowiednich warunków podczas wypoczynku dzieci i młodzieży. Problematyka tych spraw dotyczy głównie:

- przestrzegania przepisów bhp w obiektach, w których wypoczywają dzieci i młodzież;
- organizacji zajęć w budynkach i na świeżym powietrzu zapewniającej bezpieczeństwo dzieci;
- opieki pedagogów nad wypoczywającymi dziećmi;
- kwalifikacji pedagogów, sprawujących opiekę nad dziećmi i młodzieżą podczas wyjazdów;
- stosowania kar oraz przemocy wobec dzieci.

W sprawach tych Rzecznik występuje do organizatorów wypoczynku o wyjaśnienia i informacje oraz o wyeliminowanie stwierdzonych nieprawidłowości. W sprawach dotyczących poziomu sprawowanej opieki zwraca się o przeprowadzenie postępowań wyjaśniających przez właściwe kuratoria oświaty.

• **Pomoc dzieciom uzdolnionym**

Kolejna grupa problemów występująca w korespondencji to problemy związane z pomocą dzieciom uzdolnionym. W kierowanej do Rzecznika korespondencji rodzice i dzieci skarżyli się na procedury związane z przyznawaniem stypendiów (stypendium Prezesa Rady Ministrów oraz stypendium Prezesa Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa) oraz nieprawidłowości w zakresie udzielania pomocy dzieciom uzdolnionym przez szkoły i poradnie psychologiczno-pedagogiczne. Do grupy tej zakwalifikowano także sprawy dotyczące udzielania pomocy na kontynuowanie nauki oraz uczestnictwo w zajęciach rozwijających zainteresowania, dzieciom biednym, pochodzącym ze wsi i małych miast.

Z przekazanej korespondencji wynika, iż zarówno pomoc dzieciom uzdolnionym, jak i biednym, jest obszarem wymagającym podjęcia zdecydowanych działań. Szkoły i poradnie nie są przygotowane do pracy z dziećmi uzdolnionymi. Ogrom podstawowych zadań szkoły, jak i poradni, brak dostatecznych środków finansowych oraz możliwości organizacyjnych, uniemożliwia prowadzenie systematycznej,

efektywnej pracy z dziećmi zdolnymi. Te same przesłanki decydują o tym, iż dzieci chcące rozwijać swoje zainteresowania (np. w zakresie sportu, informatyki itp.), a pochodzące z rodzin ubogich, mają ograniczone możliwości ich realizacji.

Wszystkie pozostałe sprawy, mieszczące się w obszarze realizacji prawa do nauki i praw uczniów w procesie nauczania i w środowisku szkolnym – zostały zakwalifikowane do **kategorii inne**. Były to sprawy dotyczące :

- ogólnych uwag na temat edukacji;
- próśb ze szkół i placówek o przesłanie materiałów informacyjnych o Rzeczniku.

W sprawach tych podejmowano czynności dostosowane do specyfiki tych spraw oraz poruszanych w nich problemów.

5. Prawo do ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbaniem oraz innym złym traktowaniem

Ochrona dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją jest wartością konstytucyjną. Zgodnie z art. 72 ust 1 Konstytucji RP „(...) *Rzeczypospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją(...)*”.

Art. 19 Konwencji o Prawach Dziecka nakazuje chronić dziecko przed wszelkimi formami: przemocy fizycznej i psychicznej, krzywdy, zaniedbania, złego traktowania, wyzysku, w tym wykorzystywania dla celów seksualnych.

W ustawodawstwie polskim znajdują się przepisy prawne, które chronią osoby niepełnoletnie przed wszelkimi formami przemocy. Ochrona dziecka przed przemocą i okrucieństwem dotyczy zarówno środowiska rodzinnego jak również placówek opiekuńczych i wychowawczych, obejmuje też ochronę przed zaniedbaniem i złym traktowaniem.

Do niniejszej grupy problemowej należy ochrona dzieci przed przemocą, wszelkimi formami wyzysku seksualnego, w tym wykorzystywania dzieci do prostytucji i pornografii. Zalicza się tu również działania na rzecz ochrony dzieci przed spożywaniem alkoholu, używaniem środków narkotycznych lub psychotropowych oraz ochrony przed wykorzystywaniem dzieci do handlu narkotykami.

Obszar niniejszy obejmuje również zespół zagadnień związanych z ochroną przed demoralizacją, w tym szczególnie realizację prawa do ochrony przed informacjami i materiałami szkodliwymi (pornografia, przemoc i okrucieństwo w mediach, grach komputerowych, zabawkach, oraz w Internecie).

Wymieniona grupa problemowa odnosi się także do ochrony dzieci przed wyzyskiem ekonomicznym, realizacji zakazu wykonywania pracy (niebezpiecznej lub kolidującej z kształceniem, szkodliwej dla zdrowia, rozwoju fizycznego, umysłowego, duchowego, moralnego lub społecznego). W warunkach polskich problem dotyczy szczególnie pracy dzieci w gospodarstwach rolnych.

Inicjatywy Rzecznika Praw Dziecka - wystąpienia generalne

Rzecznik Praw Dziecka uznaje przemoc wobec dzieci za problem społeczny wymagający rozwiązań systemowych. Po analizie koncepcji krajowych doświadczeń i rozwiązań przyjętych w innych krajach zaproponował stworzenie rozwiązania systemowego w skali kraju opartego o struktury samorządowe powiatu.

- Rzecznik zwrócił się do Przewodniczącej Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny o **podjęcie inicjatywy zmierzającej do stworzenia rozwiązania systemowego w skali kraju**

opartego o struktury samorządowe powiatu, przedkładając kierunkowy plan przeciwdziałania przemocy⁹⁰.

- Rzecznik wystąpił do Przewodniczącego Nadzwyczajnej Komisji ds. Zmian w Kodyfikacjach⁹¹ o **podjęcie inicjatywy ustawodawczej polegającej na zmianie ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. kodeks karny poprzez nadanie nowej treści art. 207.**

Propozycja zmierza do wyodrębnienia nowego typu kwalifikowanego przestępstwa znęcania się nad osobą małoletnią oraz nieporadną oraz podwyższenia progów odpowiedzialności karnej, zarówno dolnego, jak i górnego.

- Rzecznik zwrócił się do Ministra Kultury o **określenie zasad dystrybucji i rozpowszechniania filmów kinowych⁹².**

Uzasadniając wniosek określił, iż brak jest jasnych kryteriów, na podstawie których filmy są klasyfikowane do określonej grupy. Decydujące znaczenie dla prawidłowego odbioru filmu ma wiek oglądającego. Z uwagi na treści zawarte w filmie, pojawiające się słownictwo, filmy bez odpowiedniej klasyfikacji szkodzą osobom niepełnoletnim. Stąd też wynika konieczność ochrony widzów niepełnoletnich przed takimi filmami. Przepisy prawa polskiego winny gwarantować ochronę dziecka przed filmami dla nich nieodpowiednimi.

W odpowiedzi Minister Kultury określił⁹³, iż szanse na systemowe rozwiązania dla kinematografii, również w zakresie wprowadzenia prawnych rozwiązań dotyczących dystrybucji i rozpowszechnia filmów, w tym powołania komisji ds. określania kategorii wiekowych dla filmów i późniejszych możliwości egzekwowania zapisów ustawowych w kinach, stworzyć może dopiero nowa ustawa o kinematografii, nad którą prowadzone są prace.

- Rzecznik przygotował dla potrzeb Podkomisji stałej ds. Młodzieży⁹⁴ **informację do oceny podejmowanych działań w zakresie zdiagnozowania zjawisk zachodzących w obyczajowości dzieci i młodzieży.**

Jak wynika z podsumowania i wniosków pochodzących ze sporządzonego przez Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji „Raportu o rozpoznanych zjawiskach patologii społecznej przestępczości i demoralizacji nieletnich w 2001 r.”⁹⁵ rośnie liczba przestępstw dokonanych pod

⁹⁰ Plan ten szczegółowo został zaprezentowany w Informacji Rzecznika Praw Dziecka o działalności za rok 2001. Pismo z dnia 25 marca 2002 r. RPD/BA/30-11/02/MK

⁹¹ Pismo z dnia 5 lutego 2002 r. GR-30-3/02/UZ

⁹² Pismo z dnia 22 sierpnia 2002 r. RPD/BA/30-26/02/PK

⁹³ Pismo z dnia 9 września 2002 r. (brak sygnatury)

⁹⁴ Pismo z dnia 9 listopada 2002 r. (brak sygnatury)

⁹⁵ Biuro Koordynacji Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji, Raport o stanie zagrożenia demoralizacją i przestępczością nieletnich w 2000 r.

wpływem alkoholu, obniża się wiek inicjacji alkoholowej oraz następuje wzrost brutalizacji zachowań młodych ludzi. Rzecznik podziela opinię środowisk zajmujących się kwestią alkoholizmu wśród młodzieży, iż przy przyzwoleniu społecznym na picie przez młodzież, trudno jest mówić o skutecznej prewencji i zapobieganiu demoralizacji będącej następstwem zjawiska. Rzecznik zwrócił również uwagę na zjawisko narkomanii. Analizy wskaźników używania narkotyków wykazują tendencję wzrostową. Po narkotyki sięga przede wszystkim młodzież szkół ponadpodstawowych. Dostępne obecnie wyniki badań ogólnopolskich i lokalnych sugerują wzrost nasilenia eksperymentowania z narkotykami i ich okazjonalnego używania, podobnie jak ma to miejsce w większości krajów europejskich. Dostępność narkotyków jest dość znaczna i także wykazuje tendencję wzrostową. Jest ona silnie zróżnicowana terytorialnie⁹⁶.

Niepokój Rzecznika budzi zjawisko rozpowszechniania informacji na temat pozyskiwania materiałów do produkcji narkotyków (Internet) oraz szeroko dostępne publikacje stanowiące rodzaj „instruktażu”, a ukazujące się często pod pozorem dyskusji społecznej na temat szkodliwości bądź legalności środków psychotropowych. Podobną uwagę zwraca medialna promocja wzorców osobowych postaci kultury młodzieżowej (głównie muzycznej) uwikłanych w problem uzależnienia lub dystrybucji narkotyków, także swobodne upowszechnianie symboliki odnoszącej się do narkotyków miękkich (emblematy przedstawiające charakterystyczne liście marihuany, na koszulkach, znaczkach, plakatach itp.)

Kolejną sprawą był problem seksualnego wykorzystywania dzieci.

Polska przyjęła Deklarację Światowego Kongresu przeciwko Seksualnemu Wykorzystywaniu Dzieci, który odbył się w Jokohamie w grudniu 2001 r. Jeden z punktów deklaracji zobowiązał nasz kraj do opracowania, przyjęcia i wcielenia w życie strategii przeciwdziałania wykorzystywaniu seksualnemu dzieci. Po Kongresie nie zostały podjęte działania zmierzające do realizacji przyjętej deklaracji.

- Rzecznik zwrócił się do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu o **przedstawienie działań Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu, będących wypełnieniem obowiązku wynikającego z art. 237² Kodeksu pracy, które dotyczą problematyki bezpieczeństwa i higieny pracy w programach nauczania w szkołach, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży na wsi⁹⁷.**

Szkoła posiada możliwość oddziaływania na rodziców i dzieci poprzez różne formy przekazywania wiedzy niezbędnej do zapewnienia dziecku bezpieczeństwa i warunków prawidłowego rozwoju.

W odpowiedzi Minister Edukacji Narodowej i Sportu podzielając stanowisko Rzecznika zobowiązał Kuratorów Oświaty do uwzględnienia działań zwiększających bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w pracy programowej szkół.

⁹⁶ Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii za rok 2001.

⁹⁷ Pismo z dnia 15 lipca 2002 r. RPD/BA/30-23/02/PK.

- Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do Ministra Pracy i Polityki Socjalnej Społecznej o **podjęcie inicjatywy legislacyjnej w zakresie określenia warunków zatrudniania dzieci w działalności kulturalnej, artystycznej, sportowej oraz reklamowej**⁹⁸.

Dzieci bardzo często biorą udział w tego rodzaju działalności świadcząc pracę. Postać dziecka, jego głos, spontaniczność zachowań, to cechy niewątpliwie wykorzystywane w tego rodzaju działalności. Występowanie dziecka w filmie, reklamie czy innych produkcjach o podobnym charakterze jest pracą wykonywaną przez dziecko, a przez to domaga się stosownych uregulowań w celu maksymalnego zabezpieczenia dziecka przed szkodliwymi następstwami podejmowanej przez niego aktywności.

W chwili obecnej trwają prace nad projektem ustawy o zmianie ustawy - Kodeks Pracy oraz o zmianie niektórych innych ustaw.

Minister Pracy i Polityki Socjalnej zadeklarował przyspieszenie prac nad wprowadzeniem stosownych przepisów zgodnie z wymogami prawa Unii Europejskiej.

- Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji⁹⁹ o **podjęcie działań legislacyjnych oraz organizacyjnych, które pozwolą zminimalizować zagrożenia ze strony psa rasy uznanej za agresywną**.

Trzymanie takich psów w miejscach zamieszkałych przez większą liczbę osób stwarza ryzyko dla tychże osób oraz dzieci przebywających w sąsiedztwie. W swoim wystąpieniu Rzecznik podkreślił, iż należy zastanowić się nad wprowadzeniem obowiązkowych badań (testów) psychologicznych dla właścicieli tych psów. W obliczu tragicznych wypadków, należy nie tylko dokładnie ustalić warunki i sposoby zabezpieczeń miejsc, w których trzymane są psy, ale również określić zasady nadzoru realizacji tych wymagań. Ponadto pewną formą zwiększenia bezpieczeństwa ludzi mogłoby być przeprowadzanie egzaminów dla właścicieli psów rasy uznawanej za agresywną.

W odpowiedzi Minister stwierdził, iż podjął prace legislacyjne, w których będą uwzględnione sugestie Rzecznika.

- Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do Komendanta Głównego Policji o **skontrolowanie stanu zabezpieczeń obszarów wodnych na terenie gmin**¹⁰⁰.

Glinianki, sadzawki, rowy melioracyjne w okresie letnim są częstym miejscem zabaw i kąpeli dzieci oraz młodzieży. Miejsca te położone poza miejscami zamieszkania, zbyt często pozostają bez jakiegokolwiek nadzoru. Rzecznik Praw Dziecka co roku zwraca się zarówno do Policji, jak i do władz samorządowych o kontrolę i stosowne zabezpieczenie akwenów wodnych.

⁹⁸ Pismo z dnia 27 lutego 2002 r. RPD/ZBA/30-7(1)/02/PK

⁹⁹ Pismo z dnia 8 listopada 2002 r. RPD/BA/30-60/02/PK

¹⁰⁰ Pismo z dnia 7 czerwca 2002 r. RPD/BA/6/1/02/PK

- Rzecznik skierował pismo do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji sygnalizujące **problem przeprowadzenia kontroli osobistej osobom niepełnoletnim przez pracowników ochrony sklepu**¹⁰¹.

Zatrzymanie osób niepełnoletnich odbywa się często bez zgody samych zainteresowanych i bez poinformowania rodziców, opiekunów prawnych. Osoby niepełnoletnie - dzieci nie są w stanie skutecznie obronić się przed tego rodzaju praktykami.

Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji podzielając pogląd o braku szczegółowych uregulowań dotyczących ochrony mienia i kompetencji służb ochrony zapowiedział przyśpieszenie prac nad nowelizacją ustawy o ochronie osób i mienia.

- Rzecznik wystąpił do Ministra Infrastruktury w sprawie **ograniczenia nocnej jazdy autokarów przewożących dzieci**, tak aby w sposób maksymalny zapewnić im bezpieczne podróżowanie¹⁰².

Noc jest naturalnym czasem wypoczynku, szczególnie dla dzieci, autokar zaś nigdy nie był i nie jest najlepszym do tego miejscem. Związana z porą nocną obniżona sprawność psychomotoryczna kierowców autokarów może mieć swoje negatywne konsekwencje w postaci kolizji.

W odpowiedzi Minister Infrastruktury podkreślił¹⁰³, iż podjął pracę nad znowelizowaniem ustawy o usługach turystycznych i wprowadzeniem zakazu organizowania imprez turystycznych dla dzieci przez podmioty do tego uprawnione, jeżeli przejazd autobusem w trakcie imprezy miałby przebiegać w godzinach od 23.00 do 6.00 rano.

- Rzecznik wystąpił do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu¹⁰⁴ o wypełnienie delegacji ustawowej przewidzianej w art. 95 a ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty poprzez wydanie aktu wykonawczego w formie rozporządzenia **określającego bezpieczeństwo i higienę w szkołach i placówkach publicznych**.

Minister Edukacji Narodowej i Sportu poinformował, iż stosowny akt prawny został podpisany z dniem 31 grudnia 2002 roku i z uwagi na wagę problemu został zamieszczony na stronie internetowej do czasu ogłoszenia w dzienniku ustaw.

Sprawy skierowane do Rzecznika

W zakresie prawa do ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbywaniem oraz innym złym traktowaniem do Rzecznika wpłynęły 122 sprawy pisemne,

¹⁰¹ Pismo z dnia 4 listopada 2002 r. RPD/BA/30-58/02/PK

¹⁰² Pismo z dnia 15 lipca 2002 r. RPD/BA/30-21/02/PK

¹⁰³ Pismo z dnia 30 lipca 2002 r. TD-5c-481/287/2002

¹⁰⁴ Pismo z dnia 23 grudnia 2002 r. RPD/GR-3-30-/02/MD, patrz rozdział „Prawo dziecka do nauki”.

przeprowadzono 394 rozmowy telefoniczne oraz na podstawie bezpośrednich rozmów w Biurze Rzecznika Praw Dziecka podjęto 118 spraw.

Sprawy wnoszone do Rzecznika najczęściej wpływały z inicjatywy członków rodziny dziecka, a także instytucji opiekuńczych, wychowawczych, organizacji społecznych zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy. Rzecznik podejmował też sprawy z własnej inicjatywy, po uzyskaniu informacji np. z artykułów prasowych.

W każdej ze zgłoszonych spraw stwierdzono współwystępowanie różnych form przemocy i zaniedbania. Najbardziej negatywny wpływ na stan emocjonalny dziecka miało występowanie zaniedbania fizycznego lub emocjonalnego. Miało ono miejsce w każdej sprawie, dotyczącej przemocy, w tym przemocy seksualnej.

Sprawy, prowadzone przez Rzecznika dotyczyły następujących form przemocy:

- przemoc psychiczna (wyśmiewanie, poniżanie, zawstydzanie, zastraszanie, obwinianie, wyzwiska, groźby, zastraszanie, traktowanie dziecka, jako własności „mogę zrobić z Tobą wszystko, co chcę”);
- przemoc fizyczna (bicie pasem, pięściami, kopanie, szarpanie, upijanie alkoholem);
- przemoc seksualna - gwałt, dotykanie, pobudzanie seksualne, masturbowanie;
- zaniedbanie fizyczne - pozostawianie dziecka bez opieki, porzucanie, nieprawidłowe odżywianie, nieadekwatna higiena, niewystarczająca opieka medyczna;
- zaniedbanie emocjonalno-intelektualne - unikanie emocjonalnego kontaktu, emocjonalne odrzucanie, opuszczenie, brak wyrażania uczuć, brak wsparcia emocjonalnego, intelektualnej stymulacji, brak zrozumienia.

• **Przemoc psychiczna**

W rodzinie przemoc psychiczna najczęściej współwystępowała z przemocą fizyczną lub seksualną. Wyśmiewanie, przezywanie, groźenie dziecku ze strony członków rodziny, rówieśników lub środowiska lokalnego, wynikało z braku umiejętności rozwiązywania konfliktów przez dzieci i osoby dorosłe. W takiej sytuacji, konflikt sąsiedzki, środowiskowy czynił bezradnymi opiekunów oraz same dzieci¹⁰⁵. Jeśli konflikt nosił znamiona czynów ściganych z urzędu lub jeśli stanowił zagrożenie dla rozwoju dziecka, Rzecznik wnosił do odpowiednich instytucji o podjęcie ścigania z urzędu.

Do przemocy psychicznej dochodziło często w związku ze zmianą sytuacji rodzinnej, np. w okresie przedłużającej się żałoby po zmarłym rodzicu. W omawianych sytuacjach zawsze udzielano pomocy psychologicznej zarówno dziecku jak i jego rodzicom.

• **Przemoc fizyczna**

W sprawach zgłaszanych do Rzecznika przemoc fizyczna współwystępowała z przemocą psychiczną. W skrajnych przypadkach ofiary uciekały z domu razem z dziećmi, mieszkaly u rodziny,

¹⁰⁵ RPD/ZI-282/02/BU

znajomych lub hostelach dla ofiar przemocy. Często same ofiary, występowały o pomoc do organów policji, prokuratury, Sądu Rodzinnego (rozwód, pozbawienie władzy rodzicielskiej, alimenty), Sądu cywilnego (eksmisja). Rzecznik w takich sprawach zwracał się do tych organów o przekazanie informacji na temat toczących się postępowań badając szybkość reakcji i przestrzeganie procedur.¹⁰⁶

W pozostałych przypadkach Rzecznik udzielał informacji o obowiązującym prawie oraz o instytucjach i organizacjach świadczących pomoc ofiarom przemocy. W wypadku stwierdzenia bezradności ofiary samodzielnie zawiadamiał o podejrzeniu popełnienia przestępstwa. W każdym przypadku udzielał fachowej pomocy psychologicznej.

- **Przemoc seksualna**

Rzecznik zwracał szczególną uwagę na problematykę wykorzystywania seksualnego dzieci. Zgłaszane do Rzecznika przypadki przemocy seksualnej charakteryzowały się nieobecnością innych (poza sprawcą) osób, podczas dokonywania aktów przemocy lub nie przyjmowaniem od dzieci sygnałów o wykorzystaniu seksualnym. Osoby te wykazywały postawę, w której „nie chciały wiedzieć”, bądź tłumaczyły, że bały się agresywnego sprawcy lub łudziły się, że sprawca przemocy był agresywny tylko wobec nich i nie będzie agresywny wobec dzieci. Było to przyczyną, że maltretowane fizycznie lub psychicznie kobiety opuszczały rodzinę i dzieci. W sytuacji silnego urazu, nie potrafiły same obronić dzieci. Sytuacja zaniedbania emocjonalnego lub fizycznego dodatkowo utrudniała im zwrócenie się o pomoc. Zarówno obserwatorzy, jak i dzieci uważały, że nie ma w pobliżu osób dorosłych, do których mogłyby się zwrócić o skuteczną pomoc. Bardzo często sytuacja przemocy trwała do czasu znalezienia przez dziecko osoby, której mogłoby zaufać.

Dzieci starsze (15-17 lat), które nie były ofiarami potrafiły samodzielnie zgłosić policji fakt molestowania. Jednak i w takiej sytuacji potrzebowały wsparcia dorosłych bądź instytucji.

Podobnie jak w przypadku przemocy fizycznej i psychicznej, Rzecznik współpracując z policją oraz organami wymiaru sprawiedliwości zwracał szczególną uwagę na szybkość toczącego się postępowania, przestrzeganie obowiązujących procedur, ze szczególnym uwzględnieniem udzielenia pomocy psychologicznej dziecku, prawidłowych warunków wysłuchania dziecka oraz oddzielenie sprawcy od ofiary. Każdorazowo udzielał wyczerpujących informacji o prawie oraz o instytucjach i organizacjach niosących pomoc. Rzecznik Praw Dziecka w ramach własnych możliwości udzielał wsparcia psychologicznego.

- **Zaniedbanie**

Z pism kierowanych do Rzecznika wynikało, iż zjawisko zaniedbania dzieci występowało przede wszystkim w rodzinach dotkniętych ubóstwem (w szczególności spowodowanego bezrobociem), zagrożonych rozpadem z powodu rozwodu rodziców a także w rodzinach w których opiekunowie dzieci wykazywali uzależnienia od alkoholu lub przejawiali objawy choroby psychicznej.

¹⁰⁶ RPD/ZI-739/02/DK

Z analizy spraw napływających do Rzecznika wynika, że dzieci wychowujące się w rodzinach, w których rodzice nie zapewniali im właściwej opieki i wychowania narażone były na różne formy przemocy, nie wykluczając wykorzystywania seksualnego.

Po otrzymaniu sygnałów dotyczących sprawowania przez rodziców niewłaściwej opieki nad dziećmi, Rzecznik zwracał się do ośrodków pomocy społecznej a także pracowników oświaty o przeprowadzenie wywiadów środowiskowych w tych rodzinach.¹⁰⁷

W przypadku potwierdzenia zaniedbywania dzieci, Rzecznik powiadamiał sądy opiekuńcze lub prokuraturę wnosząc o podjęcie stosownych działań lub też informował wnioskodawców o możliwych środkach pomocy dziecku.

Do Rzecznika zwracali się także rodzice, którym w związku z zaniedbywaniem swoich obowiązków względem dzieci sąd ograniczył lub pozbawił ich władzy rodzicielskiej, a ich dzieci umieszczono w placówkach opiekuńczo – wychowawczych. W takich przypadkach Rzecznik informował wnioskodawców o przesłankach jakie muszą być spełnione, aby władza rodzicielska została im przywrócona, motywując ich jednocześnie do wyeliminowania zachowań będących przyczyną odseparowania ich od dzieci.

Uznając, iż wspomniani rodzice potrzebują wsparcia ze strony innych instytucji, Rzecznik kierował ich do ośrodków pomocy społecznej, poradni odwykowych, grup terapeutycznych itp.

• **Przemoc w mediach**

Analizy treści programów telewizyjnych, reklam, zwiastunów filmów, czasopism młodzieżowych oraz stron internetowych pozwalają stwierdzić, że bardzo często zawierają one treści prezentujące: przemoc, agresję, okrucieństwo, pornografię i wulgarność.

Brak jest skutecznego systemu ochrony dziecka w mediach przed treściami dla niego niewłaściwymi lub szkodliwymi. Rozwiązania przyjęte w porozumieniu „Przyjazne Media” nie są przestrzegane przez nadawców. Rzecznik podkreślał ten fakt wielokrotnie podczas swoich wystąpień.

Na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka przeprowadzono pierwsze w Polsce badania nt. *Wzorców korzystania z Internetu przez dzieci w wieku 13-15 lat.*

Wyniki badań wskazują, że treści erotyczne, w tym twarda pornografia, są łatwo dostępne dla dzieci. Dostępne na rynku filtry nie chronią skutecznie przed dostępem do treści erotycznych. Szczególnej uwagi wymaga zjawisko przypadkowego, niezamierzonego kontaktu dzieci z erotyką przy poszukiwaniu na stronach www treści związanych z nauką szkolną, realizacją zainteresowań i hobby. Jak wynika z badań posiadanie własnego adresu e-mail, naraża część dzieci na kontakt z niekorzystnymi treściami (pornografią, przemocą, agresją itp.) poprzez otrzymywanie zaskakujących listów i informacji przesyłanych przez osoby dorosłe.

¹⁰⁷ RPD/ZI-1089/02/BU

Rzecznik podejmował zdecydowane działania interwencyjne w przypadku, emitowania przez nadawców treści szkodliwe dla dziecka.

W związku z analizą treści strony internetowej, której adres pokazywany był w audycji „Teleranek” (I program TVP), Rzecznik zawiadomił prokuraturę o popełnieniu przestępstwa (art. 202 Kodeksu karnego)¹⁰⁸. Z analizy zawartości strony wynikało, iż zawiera ona obsceniczne treści homoseksualne, m.in. opisy przygód erotycznych oraz wiele wulgaryzmów. Na stronie tej umieszczona była również ankieta, gdzie można dokonać oceny zalet seksualnych chłopca ukazanego na jednym ze zdjęć.

Rzecznik wystąpił do Prezesa Telewizji Polskiej o wyjaśnienie powodów emisji audycji „Biuro ogłoszeń” w II programie TVP w paśmie programów porannych¹⁰⁹. Program ten zawierał treści nieodpowiednie dla widzów niepełnoletnich. Zgodnie z § 1 Rozporządzenia Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji z dnia 20 listopada 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad kwalifikowania, rozpowszechniania i sposobu zapowiadania audycji lub innych przekazów, programy, które mogą zagrażać fizycznemu, psychicznemu lub moralnemu rozwojowi niepełnoletnich¹¹⁰, nie mogą być rozpowszechniane między godziną 6.00 a godziną 23.00.

Z wyjaśnień otrzymanych od Prezesa Telewizji Polskiej S.A.¹¹¹ wynika, iż na skutek niezastosowania procedur emisyjnych wyemitowano powyższą audycję. Wszystkie osoby odpowiedzialne za nieprzestrzeganie obowiązujących w TVP procedur zostały ukarane, a dyrekcja Drugiego Programu Telewizji Polskiej wyraziła ubolewanie i przeprosiła publicznie wszystkie osoby, które mogły poczuć się urażone w związku z obejrzeniem audycji w paśmie do tego nie przeznaczonym.

Problemy dotyczące korzystania z Internetu przez dzieci były przedmiotem konferencji zorganizowanej przez Rzecznika Praw Dziecka w dniu 9 grudnia 2002 r. pt. „*Dziecko a Internet. Szanse- Zagrożenia*” w sali Kolumnowej Sejmu RP. Uczestnicy konferencji: naukowcy, politycy, działacze organizacji pozarządowych i administratorzy portali oraz stron internetowych, zastanawiali się nad tym jak uczynić Internet bezpieczniejszym dla dzieci.

Wnioski i rekomendacje z konferencji zostaną wykorzystane przy opracowaniu poradnika „Jak bezpiecznie korzystać z internetu?”

¹⁰⁸ Pismo z dnia 27 czerwca 2002 r. RPD/ZBA/30-18/02/PK

¹⁰⁹ Pismo z dnia 12 lipca 2002 r. RPD/ZBA/31-40/02/PK

¹¹⁰ Dz. U. z 2001 r. Nr 152, poz. 1774

¹¹¹ Pismo z dnia 17 lipca 2002 r. TVP.p-2017/2002

6. Prawa dzieci niepełnosprawnych

Prawa dzieci niepełnosprawnych są gwarantowane w aktach prawa międzynarodowego, co ma swoje odzwierciedlenie w wewnętrznym ustawodawstwie każdego państwa. Prawa te są gwarantowane m.in.: w Deklaracji Genewskiej z 1923 r., Deklaracji Praw Dziecka z 1959 r., Konwencji o Prawach Dziecka z 1989 r.

Za osobę niepełnosprawną uznaje się osobę, której stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza bądź uniemożliwia wypełnianie funkcji społecznych.

Obowiązki państwa wobec osób niepełnosprawnych zostały wskazane w podstawowych zasadach dotyczących wyrównania możliwości rozwojowych dla osób niepełnosprawnych przyjętych przez ONZ w dniu 20 grudnia 1993 r.

W Polsce prawa te znajdują swoje odzwierciedlenie w Konstytucji RP oraz uchwalonej przez Sejm Rzeczypospolitej w dniu 1 sierpnia 1997 roku Karcie Praw Osób Niepełnosprawnych¹¹². Niepełnosprawni mają prawo do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia i nie mogą być dyskryminowani. Mając prawo do pełnego dostępu do dóbr i usług oraz wszechstronnej rehabilitacji, posiadają również prawo do nauki, pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz innych gwarancji i zabezpieczeń społecznych.

Na podstawie prowadzonych w Polsce statystyk nie można w sposób jednoznaczny określić liczby dzieci niepełnosprawnych.

Niezależnie od braków w informacjach statystycznych wiadomo, że osoby niepełnosprawne są gorzej wykształcone od ogółu ludności w Polsce. W tej grupie występuje też niski poziom aktywności zawodowej i wysoki procent bezrobocia.

Inicjatywy Rzecznika Praw Dziecka - wystąpienia generalne

- Rzecznik skierował wniosek do Przewodniczącej Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny¹¹³ o podjęcie inicjatywy ustawodawczej dotyczącej zmiany przepisów i **przywrócenia prawa do bezpłatnych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego kolejowego i autobusowego dla dzieci i młodzieży dotkniętej inwalidztwem lub niepełnosprawnej oraz ich rodziców lub opiekunów** w brzmieniu przed wejściem w życie ustawy z dnia 31 grudnia 2001 roku o zmianie ustawy o uprawnieniach do bezpłatnych i ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego oraz o zmianie innych ustaw.

Uzasadniając swoje wystąpienie, Rzecznik wskazał, iż likwidacja bezpłatnych przejazdów może doprowadzić do nie realizowania obowiązku szkolnego przez znaczną część dzieci i młodzieży

¹¹² M.P. Nr 50, poz. 475.

¹¹³ Pismo z dnia 7 lutego 2002 r. RPD/BA/61-30-5/02/MK

(w szczególności tę, która ma najpoważniejsze trudności z dotarciem do szkoły), ograniczyć korzystanie z zajęć rehabilitacyjnych i rewalidacyjnych oraz ograniczyć dostęp do korzystania z zakładów opieki zdrowotnej. Pozbawienie opiekuna dziecka uprawnień do bezpłatnego przejazdu powrotnego może narazić dzieci niepełnosprawne na samotną podróż, wiążącą się z różnego typu zagrożeniami.

W odpowiedzi Przewodnicząca Komisji Polityki Społecznej i Rodziny¹¹⁴ poinformowała, że w wyżej zgłoszonej sprawie zwróciła się do Ministra Pracy i Polityki Społecznej o wyrażenie stanowiska. Sekretarz Stanu - Pełnomocnik Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej poinformowała o podjętych działaniach w celu zmiany znowelizowanych przepisów. Jednocześnie Przewodnicząca Komisji Polityki Społecznej i Rodziny wyjaśniła, że równoległe do prac podjętych w ministerstwie trwają prace legislacyjne w Sejmie nad zmianami przepisów tej ustawy.

Rzecznik Praw Dziecka monitorował przebieg tych prac domagając się przywrócenia wcześniej obowiązujących przepisów.

- Rzecznik wystąpił również do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu¹¹⁵ o podjęcie prac nad zmianą przepisów prawnych zmierzającą **do zapewnienia uczniom niepełnosprawnym szkół ponadgimnazjalnych bezpłatnego transportu i opieki na czas przewozu do i ze szkoły**, ze wskazaniem podmiotu odpowiedzialnego za realizację tego obowiązku.

Rzecznik powołał się na prawo do nauki, a także obowiązek jej pobierania przez uczniów do ukończenia 18 roku życia. Niespełnienie obowiązku nauki podlega egzekucji w trybie postępowania egzekucyjnego w administracji. Natomiast ustawa o systemie oświaty nie przewiduje możliwości pomocy w przewozie uczniów niepełnosprawnych do szkół ponadgimnazjalnych. Rzecznik podkreślił, że brak możliwości dowozu uczniów niepełnosprawnych do szkół ponadgimnazjalnych ogranicza im realizację prawa do nauki i osiąganie wykształcenia na miarę możliwości, zmuszając ich do nauczania indywidualnego oraz często do rezygnacji z aspiracji edukacyjnych i życiowych.

Minister Edukacji Narodowej i Sportu¹¹⁶ odpowiedział, że zapewnienie uczniom ponadgimnazjalnych bezpłatnego transportu i opieki na czas przewozu do i ze szkoły wymagałoby zmiany art.17 ust 3a ustawy o systemie oświaty i zapewnienia dodatkowych środków finansowych jednostkom samorządu terytorialnego na pokrycie kosztów realizacji tego zadania. Minister w konkluzji stwierdził, że objęcie obowiązkiem nauki młodzieży w wieku do 18 lat nie jest równoznaczne z obowiązkiem uczęszczania do szkoły ponadgimnazjalnej, ponieważ może być on spełniany w formach pozaszkolnych.

¹¹⁴ Pismo z dnia 18 kwietnia 2002 r. l.dz.Gr-33-11/1

¹¹⁵ Pismo z dnia 15 lipca 2002 r. RPD/BA/30-22/02MK

- W związku z pracami nad projektem nowelizacji ustawy o systemie oświaty, w którym nie uregulowano sprawy zmiany przepisów zapewniających uczniom niepełnosprawnym szkół ponadgimnazjalnych bezpłatnego transportu, Rzecznik wystosował kolejne wystąpienie do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu¹¹⁷ o **podjęcie prac nad zmianą przepisów prawnych zmierzającą do zapewnienia uczniom niepełnosprawnym skutecznego dostępu do oświaty.**

- Rzecznik wystąpił do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu¹¹⁸ w **związku z niezaspokojeniem potrzeb edukacyjnych uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.**

Dotyczy to wszystkich uczniów niewidomych posługujących się podręcznikami brajlowskimi, części uczniów słabowidzących oraz uczniów upośledzonych w stopniu lekkim. Wymienionych uczniów, zgodnie z rozporządzeniem MEN z 15 lutego 1999 roku w *sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego we wszystkich typach szkół specjalnych z wyjątkiem uczniów z umiarkowanym i głębokim upośledzeniem umysłowym*, obowiązuje ta sama podstawa programowa kształcenia ogólnego. Wymaga to opracowania nowych podręczników i dostosowania ich do obowiązującej podstawy programowej dla każdego cyklu edukacyjnego, i dostosowania formy podręczników do możliwości percepcyjnych ucznia.

W odpowiedzi Minister Edukacji Narodowej i Sportu¹¹⁹ poinformował, że w związku z przeznaczeniem środków na zakup podręczników na inne cele, kwota przeznaczona na podręczniki została zmniejszona o 623.062 zł i nie przewiduje się możliwości jej zwiększenia. Dla uczniów niesłyszących oraz z upośledzeniem umysłowym na podręczniki do nauczania w gimnazjach Ministerstwo wydatkowało kwotę 824.535,16 tys. zł (w planach zarezerwowano 9 mln).

Uzyskane w późniejszym okresie środki z rezerwy celowej rządu pozwoliły na częściowe wyposażenie uczniów niepełnosprawnych w podręczniki.

- Rzecznik skierował pismo do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu¹²⁰ o podjęcie działania w kierunku zapewnienia jednolitej interpretacji przepisów dotyczących **sposobu ustalenia wysokości dotacji z budżetu powiatu na rehabilitację dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim oraz upośledzeniem umysłowym i sprzężonymi niepełnosprawnościami.**

Z szeregu pism pochodzących od kół terenowych Polskiego Stowarzyszenia Na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym wynikało, że występują nieprawidłowości w finansowaniu wielu

¹¹⁶ Pismo z dnia 12 września 2002 r. DKOS.2-0140-215(2002)WSM

¹¹⁷ Pismo z dnia 5 listopada 2002 r. RPD/BA/30-59/02/MK

¹¹⁸ Pismo z dnia 7 stycznia 2002 r. RPD/BA/2402/01/MK

¹¹⁹ Pismo z dnia 14 stycznia 2002 r. l.dz.67/02

¹²⁰ Pismo z dnia 21 lutego 2002 r RPD/GR/30-6/1/02/UŻ

Ośrodków Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Wychowawczych. Ośrodki te umożliwiają realizację obowiązku szkolnego blisko 200 tysięcy dzieciom zapewniając im niezbędną rehabilitację, nie otrzymują jednak kwot subwencji ogólnej na ucznia w wysokości przekazanej samorządom powiatowym przez Ministra Edukacji i Sportu.

W odpowiedzi Minister Edukacji Narodowej i Sportu¹²¹ zapowiedział, że w ramach nowelizacji ustawy o systemie oświaty niepubliczne ośrodki rehabilitacyjno-wychowawcze będą włączone w system finansowania z subwencji oświatowej. Jak wynika z danych GUS nie wszystkie jednostki samorządu terytorialnego prawidłowo przekazywały dotacje na dzieci z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim realizujące obowiązek szkolny w ww. ośrodkach. MENiS zapewniło, że w ramach kolejnej nowelizacji ustawy o systemie oświaty zamierza zaproponować zmianę zapisu art. 90 ust.3a w taki sposób, by uniezależnić wysokość dotacji od wydatków przeznaczonych na publiczne specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze.

- Mając na uwadze konstytucyjny obowiązek władz publicznych udzielania pomocy osobom niepełnosprawnym w zabezpieczeniu szans edukacyjnych Rzecznik zwrócił się do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu o **dofinansowanie pism „Promyczek” i „Światelko”, wydawanych przez Polski Związek Niewidomych¹²², przeznaczonych dla dzieci niewidomych i słabowidzących.**

Dzieci te pochodzą często ze środowisk ubogich, niezaradnych życiowo lub niepełnosprawnych. Możliwość korzystania z ww. pism w wersji brajlowskiej lub z powiększonym drukiem jest dla nich niejednokrotnie jedyną możliwością dostępu do edukacji. Na rynku ogólnodostępnym brak jest wydawnictw dla tej grupy osób niepełnosprawnych.

W odpowiedzi Minister Edukacji Narodowej i Sportu wyjaśnił¹²³, że mimo iż w budżecie Ministerstwa w roku bieżącym nie znalazły się środki finansowe na te wydawnictwa, to podjęte zostały działania zmierzające do uzyskania środków finansowych na druk ww. czasopism i zapewniła, że będą one wydawane.

- Na podstawie danych otrzymanych od organizacji pozarządowych, które zwróciły się do Rzecznika, stwierdzono, że pewna grupa dzieci niepełnosprawnych nie realizuje obowiązku szkolnego. W tej sprawie Rzecznik wystosował do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu pismo o **udzielenie informacji dotyczących skali i przyczyn nierealizowania obowiązku szkolnego**

¹²¹ Pismo z dnia 13 marca 2002 r. l.dz. GR 30-6/2/02

¹²² Pismo z dnia 7 czerwca 2002 r. RPD/BA/3015/MK/02

¹²³ Pismo z dnia 1 czerwca 2002 r. DKOS. 02-600-18(2002)/WSM

przez dzieci niepełnosprawne oraz o podjęcie konkretnych działań przez właściwe organy nadzoru pedagogicznego w celu zapewnienia kształcenia dzieciom niepełnosprawnym¹²⁴.

Na powyższe pismo Rzecznik otrzymał odpowiedź, w której MENiS poinformowało, że podejmie starania w celu pozyskania informacji o skali realizacji obowiązku szkolnego przez dzieci niepełnosprawne. Jednocześnie Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu¹²⁵ zwróciło się do wszystkich Kuratoriów Oświaty o zebranie danych dotyczących problemu związanego z nie realizowaniem obowiązku szkolnego. Zebrane informacje potwierdziły, że w roku szkolnym 2001/2002 nie realizowało obowiązku szkolnego 321 uczniów niepełnosprawnych. W związku z powyższym MENiS zadeklarowało prowadzenie systematycznego monitoringu realizacji obowiązku szkolnego.

Sprawy skierowane do Rzecznika

Sprawy zgłoszone do Rzecznika Praw Dziecka zakwalifikowano do następujących kategorii:

- **Bezpłatne przejazdy środkami publicznego transportu zbiorowego dla niepełnosprawnych dzieci i ich opiekunów.**

Próba likwidacji bezpłatnych przejazdów dzieci niepełnosprawnych, ich rodziców i opiekunów spowodowała lawinę skarg zbiorowych i protestów indywidualnych. Osoby protestujące przeciwko niekorzystnym zmianom wskazywały, że utrzymanie dotychczasowej regulacji może doprowadzić do ograniczeń w korzystaniu ze świadczeń zdrowotnych w zakładach opieki zdrowotnej, nie realizowania obowiązku szkolnego przez znaczną część dzieci i młodzieży, ograniczenia wspomagania rozwoju poprzez udział w zajęciach rehabilitacyjnych i rewalidacyjnych, itp. Przyjęte rozwiązania prawne dyskryminują tę kategorię dzieci, bowiem: ograniczają zakres ulg, opiekunowi towarzyszącemu przysługuje tylko ulga w obecności dziecka (wracając obowiązuje go pełna odpłatność), ograniczają zakres ulg do niektórych środków transportu. Zagadnienie to było tematem wystąpienia Rzecznika do Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny.

- **Transport uczniów ze szkół ponadgimnazjalnych**

Osoby zwracające się do Rzecznika wskazywały na brak regulacji prawnych gwarantujących uczniom niepełnosprawnym możliwość bezpłatnego dowozu do szkół, co ogranicza a niekiedy wręcz niemożliwa kontynuację nauki na poziomie ponadgimnazjalnym. Rzecznik po dokonaniu analizy obowiązującego prawa podzielił argumentację, wystąpił o zmianę przepisów ustawy w tej kwestii.

¹²⁴ Pismo z dnia 29 stycznia 2002 r. RPD/BA/30-1/02/MK

¹²⁵ Pismo z dnia 30 września 2002 r. l.dz. GR-30-31/02

- **Orzekanie o stopniu niepełnosprawności**

Liczna grupa spraw skierowanych do Rzecznika Praw Dziecka dotyczyła zastrzeżeń do decyzji komisji orzekających o stopniu niepełnosprawności. Zmiany przepisów prawnych, a w szczególności przyjęcie nowych kryteriów oceny niepełnosprawności u dzieci (do lat 16)¹²⁶ – doprowadziły do sytuacji, w której dzieci dotychczas uważane za niepełnosprawne zostały uznane za pełnosprawne, a ich opiekunowie utracili prawo do pobierania zasiłku pielęgnacyjnego¹²⁷. W tej sytuacji znalazło się wielu opiekunów dzieci chorych (m.in. na celiakię, dzieci z wadą słuchu aparatowane obustronnie). Powyższy problem jest aktualnie przedmiotem wnikliwej analizy Rzecznika Praw Dziecka. Po jej dokonaniu, Rzecznik podejmie odpowiednie działania w ramach kompetencji przewidzianych w ustawie.

- **Prawo do nauki**

Wśród spraw indywidualnych z zakresu prawa do nauki dzieci niepełnosprawnych najliczniejsza grupa dotyczyła interpretacji aktów prawnych odnoszących się do nauczania indywidualnego uczniów szkół specjalnych. W takich przypadkach Rzecznik udzielał rodzicom bądź opiekunom informacji wskazując na podstawę prawną, tj. Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej Nr 29 z 4 października 1993 r. w sprawie zasad organizowania opieki nad uczniami niepełnosprawnymi.

W wielu przypadkach Rzecznik interweniował bezpośrednio u kuratorów oświaty, dyrektorów szkół i placówek oświatowych oraz w poradniach psychologiczno – pedagogicznych w celu podjęcia działań zmierzających do optymalnego zabezpieczenia potrzeb edukacyjnych dziecka niepełnosprawnego.

- **Prawo do ochrony zdrowia**

Do Rzecznika Praw Dziecka wpływały pisma rodziców dzieci niepełnosprawnych (najczęściej od rodziców dzieci chorych na mózgowo porażenie dziecięce i dotkniętych rzadko występującymi innymi jednostkami chorobowymi) zawierające prośbę o pomoc finansową i wsparcie działań w celu zdobycia środków na leczenie i rehabilitację. Z treści pism wynikała często bezradność, brak wiedzy o przysługujących świadczeniach zdrowotnych oraz możliwości ich uzyskania.

Biorąc pod uwagę uprawnienia pacjenta do świadczeń rehabilitacyjnych wynikające z ustawy o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym, Rzecznik występował do jednostek organizacyjnych Ministerstwa Zdrowia o zabezpieczenie środków na leczenie i świadczenia rehabilitacyjne dzieci należnych w ramach powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego.

Ponadto Rzecznik informował o stowarzyszeniach i fundacjach mogących udzielić pomocy. W niektórych sytuacjach związanych z trudnymi warunkami materialno-bytowymi rodziny,

¹²⁶ Z dniem 1 marca 2002 r. weszło w życie rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 1 lutego 2001 roku w sprawie kryteriów oceny niepełnosprawności u osób w wieku do 16 lat (Dz. U. Nr 17, poz.162).

¹²⁷ Zmiana od 1 stycznia 2002 r. art.14 ustawy z dnia 1 grudnia 1994 r. o zasiłkach rodzinnych, pielęgnacyjnych i wychowawczych (Dz. U. z 1998 r. Nr 102, poz.651 ze zm.)

występował do właściwych ośrodków pomocy społecznej o udzielenie pomocy rodzinie, w której znajdowało się chore dziecko.

Innym rodzajem zgłaszanych utrudnień w dostępie do świadczeń zdrowotnych były takie, które wiązały się z istnieniem pozaustawowych rozwiązań jak system tzw. „promes” na leczenie poza terenem kasy właściwej ubezpieczonemu. Trudności związane z zawieraniem bądź nieprzedłużaniem przez kasy chorych umów na udzielanie świadczeń w ramach Powszechnego Ubezpieczenia Zdrowotnego z określonymi placówkami stanowiły kolejną grupę zgłaszanych problemów.

Rodzice wskazywali na brak możliwości zapewnienia kontynuacji leczenia i rehabilitacji dzieci w specjalistycznych placówkach. W omawianych przypadkach Rzecznik Praw Dziecka występował do dyrektorów kas chorych wnioskując o realizację przysługujących dzieciom praw.

W jednej ze zgłoszonych do Rzecznika spraw powodem trudności w leczeniu specjalistycznym dziecka chorego na mózgowie porażenie dziecięce w zakładzie opieki zdrowotnej (ZOZ) poza terenem kasy, były żądania po stronie świadczeniodawcy – jednego ze szpitali uniwersyteckich dotyczące przedstawienia tzw. promesy na określoną kwotę i bezpośredniego rozliczania z kasą właściwą ubezpieczonemu, bez pośrednictwa właściwej terytorialnie dla ZOZ-u kasy chorych, po cenach innych niż wynegocjowane w umowie z tą kasą (w sprzeczności z przyjętymi zasadami rozliczeń międzykasowych). Niewątpliwie trudności w rozliczeniach za świadczenia zdrowotne nie powinny być udziałem pacjentów. Powyższą sprawą zajmował się Urząd Nadzoru Ubezpieczeń Zdrowotnych. W wyniku interwencji Rzecznika pacjent uzyskał możliwość pokrycia kosztów hospitalizacji w wymienionej specjalistycznej placówce.

- **Dzieci specjalnej troski w rodzinach zastępczych**

Rodzice zastępczy wychowujący dziecko ze specjalnymi potrzebami często nie byli w stanie pokryć zwiększonych kosztów związanych z zabezpieczeniem bieżących potrzeb chorego dziecka. Rzecznik Praw Dziecka występował do starosty powiatu o rozważenie możliwości przyznania dodatkowej pomocy pieniężnej, o której mowa w § 16 ust. 2 rozporządzenia z dnia 29 września 2001 r. w sprawie rodzin zastępczych.

Wystosowane przez Rzecznika, w tego rodzaju sprawach, wnioski zostały w większości przypadków pozytywnie rozpatrzone.

- **Szkolnictwo specjalne**

Kolejną kategorią spraw, są sprawy dotyczące szkolnictwa specjalnego oraz traktowania dzieci niepełnosprawnych i upośledzonych umysłowo na terenie szkół masowych. Grupa spraw dotycząca tej problematyki zwiększyła się od ubiegłego roku czterokrotnie.

Sprawy te poruszały następujące problemy:

- likwidowanie i problemy w finansowaniu placówek oświatowych specjalnych, w tym także finansowanie i zapewnianie przez organy prowadzące placówki dojazdu do nich dzieciom niepełnosprawnym;
- złe traktowanie i przemoc wobec dzieci niepełnosprawnych i specjalnej troski na terenie szkół masowych;
- problemy dotyczące organizacji pracy szkół specjalnych (warunki nauki, brak szkoły zawodowej o określonym profilu, zmiana skierowania);
- likwidacji klas integracyjnych;
- orzekania przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne o potrzebie kształcenia specjalnego i indywidualnego (uwagi do wydawanych orzeczeń, dostęp do poradni, terminowość wydawanych opinii);
- zwalniania uczniów ze specyficznymi trudnościami w nauce z nauczania jednego lub kilku przedmiotów.

W sprawach poruszających wymienione problemy, Rzecznik występował do organów prowadzących szkoły (starostwa powiatowe) o wyjaśnienie poruszanych w listach kwestii lub o podjęcie działań z zakresu kompetencji tych organów. W sprawach dotyczących zmian skierowań, pomocy w znalezieniu szkoły zawodowej czy orzekania przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne – skuteczność podejmowanych spraw była satysfakcjonująca.

Liczną grupę spraw stanowiły skargi i protesty rodziców dzieci i pracowników specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych na likwidację bezpłatnych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego kolejowego i autobusowego dla dzieci i młodzieży dotkniętej inwalidztwem lub niepełnosprawnej oraz ich rodziców i opiekunów. Stało się tak w związku z wprowadzeniem w życie ustawy z dnia 21 grudnia 2001 r. o zmianie ustawy o uprawnieniach do bezpłatnych i ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego oraz o zmianie innych ustaw. Od dnia 31 stycznia 2002 r. niepełnosprawne dzieci i młodzież oraz ich rodzice i opiekunowie zaczęli płacić za przejazdy do szkoły 22 % kwoty należnej za przejazd (ulga dotyczyła zatem 78 % odpłatności).

Zdaniem Rzecznika Praw Dziecka, przyjęte rozwiązania prawne doprowadziły do dyskryminacji dzieci i młodzieży niepełnosprawnej – jako mającej prawo do szczególnej troski oraz pomocy dostosowanej do warunków - bowiem ograniczyły zakres ulg przysługujących dzieciom i ich opiekunom ze 100 % (przejazdy bezpłatne) do 78 % a opiekunowi towarzyszącemu dawały ulgę jedynie w obecności dziecka (wracając płaci pełną odpłatność) oraz ograniczały zakres ulg tylko do niektórych środków transportu.

W sprawach dotyczących likwidowania szkół i placówek oświatowych specjalnych oraz klas integracyjnych w szkołach powszechnych – tak jak i w ubiegłym roku - na podstawie wpływającej korespondencji, można stwierdzić, iż szkolnictwo specjalne boryka się z poważnymi problemami finansowymi. Od co najmniej 2 lat środki na utrzymanie tych placówek są sukcesywnie z roku na rok

ograniczane, wpływając na pogorszenie się warunków nauki i pobytu dzieci w internatach funkcjonujących przy szkołach lub w ramach ośrodków szkolno-wychowawczych. Brak środków finansowych zmusza niektóre placówki do podejmowania działań mających na celu daleko idące oszczędności (likwidacja oddziałów szkolnych, ograniczenie liczby przyjmowanych uczniów lub wychowanków, zwalnianie nauczycieli czy pracowników obsługi, ograniczenie zakupów pomocy dydaktycznych i podręczników itd.). Wszystkie te działania bezpośrednio wpływają na jakość pracy prowadzonej z dziećmi. Ograniczanie środków finansowych na funkcjonowanie specjalnych placówek oświatowych – doprowadza do ich stopniowej likwidacji. Metoda ograniczania liczby placówek specjalnych – poprzez zmniejszanie środków finansowych na ich utrzymanie – wzbudza ogromny niepokój nauczycieli i pedagogów oraz rodziców uczniów. Niektórzy z rodziców, w sytuacji pogarszania się warunków w placówkach specjalnych, podejmują decyzje o zaprzestaniu posyłania do nich swoich dzieci.

7. Współpraca z jednostkami organizacyjnymi w kraju oraz z zagranicą

- **Współpraca z Parlamentem**

Rzecznik Praw Dziecka w maju 2002 r. przedłożył Sejmowi i Senatowi Informację o działalności za rok 2001 wraz z Uwagami o stanie przestrzegania praw dziecka. Nad Informacją odbyła się debata plenarna w Sejmie i Senacie poprzedzona dyskusją w Komisji Polityki Społecznej i Rodziny Sejmu RP oraz w Komisji Polityki Społecznej i Zdrowia Senatu RP.

Rzecznik bądź jego przedstawiciele wielokrotnie uczestniczyli w posiedzeniach komisji sejmowych i senackich. Dotyczyło to w szczególności posiedzeń: Sejmowej Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży, Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny, Podkomisji ds. Dzieci, Podkomisji ds. Młodzieży, Sejmowej Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka, Senackiej Komisji Polityki Społecznej i Zdrowia. Przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka brali również udział w sesjach wyjazdowych komisji.

Wielokrotnie Rzecznik przedkładał komisjom sejmowym ekspertyzy, raporty, opinie, uwagi, opracowania w sprawach dotyczących m.in. następujących obszarów problemowych: edukacja młodzieży na rzecz integracji europejskiej, realizacja prawa dziecka do wypoczynku, patologie wśród dzieci i młodzieży, popularyzacja praw dziecka, przeciwdziałanie HIV/AIDS, ochrona zdrowia dzieci i młodzieży, przygotowanie młodzieży do wejścia na rynek pracy.

W ramach współpracy Rzecznik odbył 35 spotkań z parlamentarzystami. Spotkania dotyczyły zmian legislacyjnych w sferze funkcjonowania dziecka i rodziny oraz interpelacji i interwencji w sprawach dzieci.

W Sejmie i Senacie Rzecznik organizował konferencje: „Dziecko a Internet. Szanse – zagrożenia”, „Rozwiązuję spory bez przemocy, czyli co wiem o sprawiedliwości naprawczej w Polsce”, „Prawo dziecka do godziwych warunków socjalnych”, „Przemoc – Telewizja -Społeczeństwo. Przyczyny, skutki, środki zaradcze”. Ponadto w Sejmie Rzecznik zorganizował I Spotkanie Rzeczników Praw Dziecka z Europy Centralnej i Wschodniej.

- **Współpraca z Rzecznikiem Praw Obywatelskich**

Rzecznik Praw Dziecka prowadzi stałą i regularną współpracę z Rzecznikiem Praw Obywatelskich. Tradycją stały się comiesięczne spotkania obydwu Rzeczników służące przekazywaniu informacji o podejmowanych działaniach, konsultowaniu wystąpień, uzgadnianiu wspólnych inicjatyw oraz

przekazywaniu spraw indywidualnych do rozpatrzenia. Spotkania te zaowocowały licznymi wspólnymi działaniami obydwu Rzeczników (ogółem w 2002 roku otrzymano 24 pisma dotyczące współpracy Rzeczników).

Wspólna aktywności obydwu Rzeczników wyrażała się w różnych formach współpracy i koncentrowały się wokół różnej problematyki. Dla jej zobrazowania należy wskazać następujące przykłady:

W związku z otrzymaną skargą Rzecznik Praw Obywatelskich wystąpił do Rzecznika Praw Dziecka z prośbą o zajęcie stanowiska w sprawie sposobu i skutków interwencji przeprowadzonej przez przedstawicieli Biura Rzecznika Praw Dziecka w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym w Wałbrzychu. Rzecznik Praw Dziecka po przeprowadzeniu postępowania wyjaśniającego i wszechstronnej i gruntownej analizie jego wyników nie dopatrywał się w postępowaniu pracowników Biura znamion naruszenia prawa, ani też jakiegokolwiek niestosowności¹²⁸ - o czym poinformował Rzecznika Praw Obywatelskich.

Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się do Rzecznika Praw Dziecka o podjęcie wspólnych działań zmierzających do rozwiązania problemu wadliwej i nieterminowej pracy powiatowych zespołów ds. orzekania o niepełnosprawności. Na skutek tej inicjatywy Rzecznik Praw Dziecka 29 sierpnia 2002 roku wystosował wystąpienie generalne do Ministra Pracy i Polityki Społecznej, w którym zwrócił się o podjęcie niezbędnych działań naprawczych.¹²⁹ Minister Pracy i Polityki Społecznej w piśmie z dnia 16 września 2002r. zgodził się ze stanowiskiem Rzecznika i poinformował, że trudności w terminowym załatwianiu spraw wynikają z nałożenia na zespoły ds. orzekania o stopniu niepełnosprawności dodatkowych zadań co nie wiązało się z przyznaniem odpowiednich środków finansowych. Jednocześnie Minister zapewnił Rzecznika o podjęciu działań organizacyjnych i legislacyjnych w celu podniesienia poziomu pracy zespołów orzekających.

Rzecznik Praw Dziecka bądź jego przedstawiciele uczestniczyli w kilkunastu zorganizowanych przez Rzecznika Praw Obywatelskich spotkaniach służących omówieniu problemów związanych z przestrzeganiem praw dziecka i rodziny w Polsce. Spotkania te poświęcone były m.in.: organizacji kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży z zaburzeniami i odchyleniami rozwojowymi, warunkom systemowego wspomagania ich rozwoju oraz problematyce ochrony dzieci przed przemocą i demoralizacją w mediach.

¹²⁸ Pismo z dnia 3 września 2002 r. RPD/GR/31-59/02/PJ

¹²⁹ Pismo RPD/BA/30-32/02/KB. Wystąpienie omówione szczegółowo w rozdziale „Prawa dzieci niepełnosprawnych”.

Rzecznik Praw Dziecka oraz Rzecznik Praw Obywatelskich wraz z Przewodniczącym Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji zorganizowali w dniu 7 marca 2002 roku konferencję „Przemoc – Telewizja – Społeczeństwo: przyczyny – skutki – środki zaradcze”. Konferencja służyła analizie standardów prawnych regulujących funkcjonowanie mediów elektronicznych oraz ukazaniu związków między przemocą pokazywaną przez media a kształtowaniem się negatywnych postaw społecznych. W swoim wystąpieniu podczas obrad Rzecznik Praw Dziecka skoncentrował się na zagadnieniu naruszenia praw dziecka i jego skutków w praktyce funkcjonowania mediów elektronicznych w Polsce.

Rzecznik Praw Dziecka wspólnie z Rzecznikiem Praw Obywatelskich oraz Zarządem Głównego Stowarzyszenia Sędziów Sądów Rodzinnych zorganizowali konferencję „Pozycja dziecka w polskim prawie rodzinnym”, która odbyła się w dniach 3–5 kwietnia 2002 roku w Zakopanem. Podczas konferencji omówiono szereg problemów wynikających ze stosowania prawa rodzinnego w naszym kraju oraz przeanalizowano pozycję dziecka w prawie włoskim i prawie niemieckim.

Wypracowano propozycje kierunków zmian w ustawie z dnia 26 października 1982 o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2002 r. Nr 11, poz. 109).

Rzecznik Praw Dziecka lub jego przedstawiciele uczestniczyli w konferencjach organizowanych przez Rzecznika Praw Obywatelskich na temat:

- współpracy między sądami rodzinnymi a instytucjami pomocy społecznej;
- perspektyw edukacji ponadgimnazjalnej młodzieży;
- wczesnego wspierania rozwoju dziecka;
- przemocy wobec kobiet.

Przedstawiciel Rzecznika Praw Dziecka brał również udział w pracach Zespołu ds. ochrony praw dziecka niepełnosprawnego, którego działalność została zainicjowana przez Rzecznika Praw Obywatelskich w styczniu 2002 roku. Zadaniem Zespołu ma być wypracowanie konkretnych propozycji działań zmierzających do poprawy ochrony praw dzieci niepełnosprawnych, w tym do przygotowywanego programu wczesnej interwencji na rzecz tych dzieci i ich rodzin.

• **Współpraca z Najwyższą Izbą Kontroli**

W 2002 r. Rzecznik Praw Dziecka kontynuował aktywną współpracę z Najwyższą Izbą Kontroli. Z inicjatywy Rzecznika, Najwyższa Izba Kontroli zbadała realizację obowiązku szkolnego oraz realizację wybranych zadań samorządu powiatowego dotyczących pomocy dzieciom i młodzieży. Szczegółowe ustalenia kontroli zostały przedstawione Rzecznikowi Praw Dziecka, który w oparciu o nie, wystąpił do właściwych organów o podjęcie działań naprawczych.

Prezes Najwyższej Izby Kontroli informował Rzecznika o wynikach wszystkich kontroli z zakresu realizacji praw dziecka.

Rzecznik bądź jego przedstawiciele wielokrotnie uczestniczyli w roboczych spotkaniach z kierownictwem lub urzędnikami Najwyższej Izby Kontroli. Podczas spotkań przekazywano informacje o docierających do Rzecznika sygnałach na temat nieprawidłowości w funkcjonowaniu systemu opieki nad dzieckiem.

- **Współpraca z samorządami terytorialnymi**

Rzecznik Praw Dziecka przywiązuje dużą wagę do współpracy z organami samorządów terytorialnych. Podkreślenia wymaga ich szczególna rola w popularyzowaniu i właściwej realizacji praw dzieci w społeczeństwie. Rzecznik często inicjował, bądź współuczestniczył w organizowanych na różnych szczeblach samorządu terytorialnego konferencjach, naradach, debatach i różnego rodzaju spotkaniach poświęconych praktycznej realizacji praw dziecka.

Spotkania te miały charakter roboczy, służyły wypracowaniu konkretnych propozycji rozwiązań. Przykładowo należy wskazać na pomoc Rzecznika w przygotowaniu powiatowych strategii rozwiązywania problemów społecznych oraz tworzeniu lokalnych systemów przeciwdziałaniu przemocy.

W dniu 23 maja 2002 r. w Biurze Rzecznika Praw Dziecka odbyło się spotkanie Rzecznika z przedstawicielami wojewódzkich służb samorządowych odpowiedzialnych za kształtowanie i realizację polityki społecznej, w tym realizację programów wojewódzkich dotyczących pomocy rodzinie, zwalczania negatywnych dla dzieci skutków ubóstwa, przeciwdziałania przemocy, profilaktyki i zwalczania uzależnień.

Uczestnicy spotkania zaprezentowali realizowane w poszczególnych województwach programy oraz inicjatywy podejmowane na rzecz dziecka i rodziny. Przegląd programów i działań podejmowanych przez samorzady wojewódzkie wykazał, że skala potrzeb jest daleko większa niż możliwości ich zaspokojenia. Dobra identyfikacja potrzeb dokonana przy opracowywaniu strategii rozwoju poszczególnych województw jednocześnie wykazała brak środków na ich zaspokojenie. Zakres zadań samorządów wojewódzkich i corocznie zwiększanych zadań powiatów nie znajduje pokrycia w środkach budżetowych przeznaczonych na ich realizację. Grozi to powstaniem sytuacji, w której opracowane programy staną się dokumentami fasadowymi, bez możliwości realizacji.

Za największe potrzeby, a zarazem zagrożenia dla dzieci i młodzieży uczestnicy uznali: zbyt duże ograniczenie możliwości działań profilaktycznych i prewencyjnych, w tym brak odpowiedniej liczby świetlic środowiskowych, zbyt wolno budowane struktury powiatowych centrów pomocy rodzinie, niewielka liczba ośrodków leczniczych dla dzieci i młodzieży.

Uczestnicy spotkania wyrazili swoje oczekiwania, które koncentrują się na konieczności: systemowego monitorowania pomocy dziecku i rodzinie w działaniach lokalnych, opracowywania raportów dotyczących najważniejszych problemów i zagrożeń dzieci i młodzieży, ewaluacji środków centralnych przeznaczonych na cele polityki społecznej.

Rzecznik wraz z przedstawicielami samorządowych służb socjalnych podkreślił potrzebę wsparcia finansowego ze środków centralnych działań samorządów, szczególnie na terenach, gdzie skala problemów dotyczących dzieci przekracza możliwości samorządu, np. na terenach strukturalnego bezrobocia, terenach postpegeerowskich, w środowiskach zagrożonych patologią. Zdaniem Rzecznika, powiat jest miejscem na rozwiązywanie problemów m.in. takich jak: rozwój rodzinnych form opieki nad dzieckiem (rodziny zastępcze, rodziny w pogotowiu, rodzinne domy dziecka), przeciwdziałanie przemocy wobec dzieci. Rolą samorządowego województwa jest opracowanie regionalnych strategii rozwiązywania problemów społecznych, pomoc i wsparcie dla działań innych jednostek samorządu oraz organizacji pozarządowych.

Rzecznik lub jego przedstawiciele brali udział w licznych spotkaniach i konferencjach organizowanych przez władze samorządowe różnego szczebla. Kilka spotkań z młodzieżą dotyczyło problematyki ochrony praw dziecka w perspektywie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej. Były one poświęcone przekazaniu informacji o standardach ochrony praw dziecka i ich przestrzegania w krajach Unii Europejskiej oraz porównaniu z nimi standardów obowiązujących w Polsce.

Tematyka kilku konferencji dotyczyła wypełniania przez powiatowe centra pomocy rodzinie zadań na rzecz dziecka i rodziny takich jak: szeroko rozumiana pomoc społeczna, interwencja kryzysowa, zapobieganie przemocy, rozwijanie form opieki zastępczej i wsparcia dla rodzin, organizowanie czasu wolnego dzieci i młodzieży.

Rzecznik uczestniczył również w konferencjach poświęconych realizacji praw dziecka na szczeblu samorządu wojewódzkiego. Dotyczyły one: przekształcania placówek opiekuńczych o charakterze instytucjonalnym w formy rodzinne, profilaktyki i zwalczania alkoholizmu oraz innych uzależnień, realizacji programów wojewódzkich w zakresie pomocy rodzinie, eliminowania negatywnych skutków ubóstwa, przeciwdziałania przemocy, zwiększania bezpieczeństwa w drodze do szkoły.

Część spotkań miała charakter generalnych debat o prawach dziecka i edukacji w tym zakresie.

Przedstawiciele Rzecznika Praw Dziecka uczestniczyli w seminariach nauczycielskich poświęconych tematyce zwalczania agresji i przemocy w szkole. Ponadto pracownicy Biura Rzecznika Praw Dziecka prowadzili szkolenie dyrektorów gimnazjów i szkół podstawowych z Warszawy na temat „*Prawo karne a konwencja o prawach dziecka*”.

Rzecznik Praw Dziecka na zaproszenie Prezydenta Miasta Gdańska jest członkiem Rady Patronackiej programu „Bezpieczna Rodzina – Bezpieczny Gdańsk”, którego zasadniczy cel skupia się na pobudzaniu społecznej aktywności w kierunku eliminacji i zapobiegania przestępczości oraz zwalczania innych zagrożeń.

- **Współpraca z administracją rządową**

Rzecznik Praw Dziecka lub jego przedstawiciele uczestniczyli w konferencjach organizowanych pod patronatem naczelnych lub centralnych organów administracji rządowej dotyczących szerokiego spektrum spraw związanych z sytuacją dziecka i rodziny w Polsce. Problemy omawiane na tych konferencjach obejmowały m.in.: sytuację demograficzną Polski, bezpieczeństwo dzieci w rolnictwie, eliminowanie problemu wykluczenia społecznego, warunki bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w ruchu drogowym, edukację medialną, przemoc w rodzinie, prawa dziecka w postępowaniu sądowym, medycynę szkolną.

Przedstawiciel Rzecznika uczestniczył w charakterze obserwatora w pracy rządowych zespołów:

- Międzyresortowego Zespołu w sprawie przygotowań Raportu Rządu RP na 31 Sesję Komitetu Praw Dziecka ONZ,
- Zespołu do Spraw Opracowania Programu Zapobieganiu Niedostosowaniu Społecznemu i Przestępczości wśród Dzieci i Młodzieży.

Przedstawiciele Rzecznika brali udział w dwóch szkoleniach organizowanych przez urzędy wojewódzkie: łódzki i mazowiecki. Dotyczyły one budowania systemu opieki nad dzieckiem i rodziną w obydwu województwach, przy czym drugie z nich koncentrowało się w szczególności na zagadnieniu rozwoju rodzinnej opieki zastępczej.

Rzecznik Praw Dziecka podjął bliską współpracę z Centrum Metodycznym Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej podległym Ministerstwu Edukacji Narodowej i Sportu.

W dniach 28-29 października 2002 r. w Konstancinie Rzecznik wraz z Centrum Metodycznym zorganizowali Ogólnopolską Konferencję „*Od nauczania integracyjnego do szkoły równych szans*” poświęconą integracji dzieci niepełnosprawnych z ich pełnosprawnymi rówieśnikami. Zdaniem uczestników, obecność dzieci niepełnosprawnych w szkołach odkryła słabe strony polskiego systemu edukacji, charakteryzującego się segregacyjnością, stosowaniem statycznych metod nauczania, nie stwarzających uczniowi okazji do sukcesu, koncentrujących się na słabych stronach ucznia. Celem organizatorów konferencji było wsparcie zmian w szkołach w zakresie tworzenia przyjaznego środowiska edukacyjnego, w którym każde dziecko bez względu na predyspozycje zdrowotne i możliwości rozwojowe znajdzie warunki dla własnego rozwoju. Uczestnicy konferencji

zaproponowali utworzenie aktywnej, specjalistycznej grupy roboczej wspierającej inicjatywę Rzecznika zmierzające do poprawy sytuacji dzieci niepełnosprawnych.

Ponadto w roku 2002 Rzecznik wizytował Centrum, poznając zadania i metody pracy oraz informując jego dyrekcję i pracowników o podejmowanych przez siebie działaniach na rzecz realizacji praw dziecka i rodziny. Przedstawiciele Rzecznika uczestniczyli również w konferencji organizowanej przez Centrum poświęconej polskim doświadczeniom w zakresie wychowania prorodzinnego.

- **Współpraca z organizacjami pozarządowymi**

W dniu 16 stycznia 2002 r. w siedzibie Rzecznika Praw Dziecka w Warszawie z udziałem przedstawicieli Ogólnopolskiego Porozumienia Organizacji Bezrobotnych zorganizowana została konferencja nt.: „*Pomoc dziecku w rodzinie bezrobotnej*”. Uczestnicy spotkania zgodnie uznali, że problem bezrobocia dotyczy nie tylko osób dorosłych, ale w równym stopniu wszystkich członków rodziny, w tym zwłaszcza dzieci. W swoim wystąpieniu do zebranych Rzecznik Praw Dziecka zapoznał przedstawicieli organizacji z zadaniami urzędu oraz podejmowanymi inicjatywami na rzecz pomocy dzieciom oraz ze standardami praw dziecka. Pracownicy Biura Rzecznika poinformowali o możliwościach wsparcia dziecka w społecznościach lokalnych, w ramach istniejących instytucji i form pomocy. Duże zainteresowanie wzbudziło wystąpienie na temat sposobu powoływania organizacji pozarządowych, tworzenia struktur lokalnych, opracowywania programów działania i pozyskiwania funduszy.

W dniu 18 czerwca 2002 r. Rzecznik Praw Dziecka zorganizował spotkanie na temat: „*Opieka medyczna nad dzieckiem w wieku szkolnym – aktualny stan prawny i faktyczny*”. Uczestniczyli w nim przedstawiciele: Naczelnej Izby Lekarskiej, Polskiego Towarzystwa Pediatrycznego oraz Polskiego Towarzystwa Higienicznego. W czasie spotkania poruszono następujące zagadnienia szczegółowe:

- Znaczenie profilaktyki oraz właściwej organizacji medycyny szkolnej dla zdrowia dzieci;
- Organizacja i funkcjonowanie opieki zdrowotnej nad dziećmi w kontekście dostępności do badań profilaktycznych oraz stanu medycyny szkolnej – analiza stanu obecnego;
- Proponowane kierunki zmian.

Rzecznik Praw Dziecka podjął inicjatywę dalszego zacieśnienia współpracy z organizacjami pozarządowymi poprzez powołanie stałej rady opiniotwórczo-doradczej przy Rzeczniku, złożonej z przedstawicieli najważniejszych organizacji działających na rzecz dziecka i rodziny. W dniu 16 grudnia 2002 r. odbyło się pierwsze spotkanie z przedstawicielami 41 organizacji.

Obrady koncentrowały się wokół następujących problemów:

- Konieczność zwołania Ogólnopolskiego Szczytu na Rzecz Dzieci, który przyjąłby formułę ogólnokrajowej debaty na temat głównych problemów związanych z realizacją praw dziecka w Polsce;
- Skuteczność działania Rzecznika Praw Dziecka oraz konieczność zachowania całkowitej niezależności tego urzędu;
- Szersze informowanie o działalności Rzecznika Praw Dziecka za pośrednictwem mediów;
- Zagwarantowanie dziecku prawa wyrażania opinii oraz prawa do bycia wysłuchanym;
- Ochrona zdrowia i rehabilitacja dzieci niepełnosprawnych;
- Konieczność postrzegania praw dziecka poprzez pryzmat rodziny;
- Wzmocnienie ochrony prawnej dziecka;
- Zapewnienie ochrony zdrowia dziecka nienarodzonego w aspekcie badań profilaktycznych;
- Potrzeba wytyczenia obszaru w sferze ochrony praw dziecka, w którym nie ma sporu pomiędzy zwolennikami różnych idei i koncepcji, a podejmowane są wspólne działania;
- Problem braku kompleksowej i wiarygodnej statystyki dotyczącej dzieci niepełnosprawnych;
- Brak wystarczających środków finansowych na pozainstytucjonalne formy opieki;
- Konieczność zdiagnozowania sytuacji dzieci z rodzin bezrobotnych oraz rodzin patologicznych;
- Realizacja prawa dziecka do nauki;
- Realizacja prawa dziecka do wychowania w rodzinie;
- Niedostateczne środki finansowe na wykonywanie zadań na rzecz dzieci przez samorządy gminne i powiatowe;
- Trudności w udzielaniu pomocy dzieciom autystycznym i ich rodzinom;
- Rozwój mediacji jako pożądanej metody rozwiązywania sporów;
- Upowszechnianie pozytywnego wizerunku dziecka i rodziny przez media;

Na zakończenie spotkania uzgodniono, że przedstawione problemy wyznaczają obszary wspólnego działania i ich kierunek. Wszyscy przedstawiciele organizacji pozarządowych przyjęli propozycję udziału w pracach Rady.

Rzecznik Praw Dziecka lub pracownicy Biura brali udział w licznych konferencjach, seminariach i sympozjach organizowanych przez organizacje pozarządowe. Tematyka tych spotkań była bardzo szeroka i obejmowała następujące zagadnienia: świadomość praw dziecka w społeczeństwie, rozwój społeczeństwa obywatelskiego, reforma systemu oświaty w kontekście integracji z Unią Europejską, formy pomocy dziecku i rodzinie zagrożonych bezrobociem oraz ubóstwem, rola sportu w formowaniu osobowości człowieka, polityka prorodzinna samorządu terytorialnego, instytucjonalne formy opieki, przemoc seksualna wobec dziecka, rodzinna opieka zastępcza, reforma systemu pomocy dziecku i rodzinie, kształcenie integracyjne, przemoc rówieśnicza.

Ponadto Rzecznik Praw Dziecka brał udział w wielu spotkaniach z przedstawicielami organizacji pozarządowych, w trakcie których omawiano istotne problemy dotyczące funkcjonowania tych organizacji, ochrony praw dziecka w Polsce, a także kierunki działań urzędu Rzecznika.

Reprezentanci wielu organizacji pozarządowych uczestniczyli bardzo licznie we wszystkich konferencjach organizowanych przez Rzecznika Praw Dziecka.

- **Współpraca z mediami**

W roku 2002 Rzecznik utrzymywał bardzo intensywne kontakty z prasą, radiem i telewizją. Serwisy prasowe – Polska Agencja Prasowa, Katolicka Agencja Prasowa i Informacyjna Agencja Radiowa, a także Telewizyjna Agencja Informacyjna otrzymywały z Biura Rzecznika bieżące informacje o jego działalności. PAP w swoich codziennych serwisach informacyjnych kilkadziesiąt razy informowała o działaniach Rzecznika, zamieszczała także omówienia jego wystąpień do organów władzy i administracji państwowej.

Wystąpienia przesyłane były również do Działu Legislacji „Rzeczpospolitej”, która publikowała ich omówienia. Raz w miesiącu na łamach „Rzeczpospolitej” w dodatku „Prawo co dnia” Rzecznik publikuje felietony dotyczące przestrzegania praw dziecka w Polsce, a także podejmujące aktualną problematykę.

Zarówno Rzecznik, jak i pracownicy Biura wielokrotnie uczestniczyli w informacyjnych i publicystycznych programach telewizyjnych, m.in. „Monitor Wiadomości”, „Wiadomości”, „Panorama”, „Ziarno”, „Babiniec”, „Rower Błazeja”, TV Polonia, „Gość dnia” w Regionalnej Trójce, „Kurier”, rozmowy w WOT, „Magazyn Expressu Reporterów” w TVP; „Fakty” i „Kropka nad i” w TVN, „Wydarzenia” w Telewizji „Puls”, „Informacje” Polsatu.

Rzecznik i pracownicy Biura brali udział w programach radiowych, podejmując na żywo rozmowy ze słuchaczami, m.in. w „Sygnałach dnia”, „Pulsie Trójki”, „Czterech Porach Roku”, „Studiu Dokumentu”, w Radiu Bis, Radiu dla Ciebie, Radiu Maryja, TOK FM, Radiu Zet, Radiostacji, Radiu Kolor, w rozgłoszeniach lokalnych Polskiego Radia.

Rzecznik nawiązał kontakt z regionalnymi ośrodkami TVP i brał udział w programach publicystycznych i dyskusjach z młodzieżą w ośrodkach TVP w Krakowie, Poznaniu, Gdańsku i w Warszawie.

Na temat działalności Rzecznika ukazało się wiele artykułów w prasie ogólnopolskiej i lokalnej. Zarówno sam Rzecznik jak i pracownicy Biura udzielali wywiadów oraz komentowali aktualne wydarzenia w prasie, radiu i telewizji, a także w czasopiśmie specjalistycznych, poświęconych oświacie i wychowaniu. Publikacje takie ukazały się m.in. w: „Rzeczpospolitej”, „Gazecie

Wyborczej” (ogólnopolskiej i w dodatkach lokalnych), „Trybunie”, „Życiu”, „Życiu Warszawy”, „Wprost”, „Polityce”, „Newsweeku”, „Głosie Nauczycielskim”, „Problemach Opiekuńczo-Wychowawczych”, „Remedium”.

W Biurze Rzecznika wielokrotnie organizowano konferencje prasowe, m.in. w związku z konferencją Rzeczników Praw Dziecka z krajów Europy Środkowej i Wschodniej, konferencją „Przemoc w mediach”, konferencją „Dziecko a Internet. Szanse - zagrożenia”, a także w związku z aktualnie podejmowanymi przez Rzecznika problemami. Odbyło się także śniadanie prasowe, na którym prezentowany był plakat promujący prawa dziecka i przedstawiona akcja promocyjna Rzecznika Praw Dziecka. Omawiano także najważniejsze problemy, z którymi spotyka się Rzecznik w swojej pracy.

Rzecznik brał też udział w tzw. „czatach”, rozmawiając z internautami o interesujących ich problemach z dziedziny praw dziecka, edukacji i wychowania.

- **Współpraca międzynarodowa**

Ważne miejsce zajmowała współpraca z Europejską Siecią Rzeczników Praw Dziecka (The European Network of Ombudsmen for Children - ENOC). W dniach 20 - 23 marca 2002 r. w Paryżu Rzecznik Praw Dziecka wziął udział w spotkaniu grupy roboczej ENOC.

W czasie spotkania opracowano nową wersję Statutu ENOC z uwzględnieniem uwag nadesłanych przez europejskich Rzeczników Praw Dziecka. Dokument stanowił podstawę do utworzenia stałego sekretariatu ENOC. Europejscy Rzecznicy omówili również stanowiska ENOC na Szczyt ONZ w Nowym Jorku, który odbył się w dniach 8-10 maja 2002 r. Wspólnie z Funduszem Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci (UNICEF) ustalono szczegóły dotyczące organizacji w Warszawie konferencji Rzeczników Praw Dziecka z Europy Środkowo-Wschodniej „*Wyzwania i szanse dla dzieci Europy Środkowo-Wschodniej*”.

Kolejne spotkanie ENOC – doroczny zjazd tej organizacji, miało miejsce w dniach 2-5 października 2002 r. w Brukseli. Rzecznik Praw Dziecka wziął w nim udział, a także uczestniczył w pracach grupy roboczej opracowującej ostateczny projekt Statutu ENOC.

Europejscy Rzecznicy przedstawili aktualne informacje dotyczące najważniejszych prowadzonych przez nich działań. Podczas zjazdu uchwalono Statut ENOC, który stanowi podstawę do utworzenia stałego sekretariatu ENOC oraz wybrano pierwszy zarząd ENOC, w skład którego weszło trzech Rzeczników: Claude Lelievre z Belgii (aktualny przewodniczący ENOC), Claire Brisset z Francji (były przewodniczący) i Lena Nyberg ze Szwecji (wybrana przez uczestników zjazdu jako przyszły przewodniczący ENOC).

W celu zbadania finansowych i organizacyjnych możliwości utworzenia stałego sekretariatu ENOC, powołano 7-osobową grupę roboczą, w której skład wszedł polski Rzecznik Praw Dziecka. Do zadań grupy roboczej należy przygotowanie materiałów do podjęcia decyzji przez Walne Zgromadzenie ENOC m. in.: w sprawie miasta-siedziby sekretariatu, propozycji finansowania sekretariatu, wysokości składki członkowskiej i oficjalnego języka ENOC (przyjęto 4 języki: angielski, francuski, hiszpański i rosyjski).

W czasie zjazdu ENOC podjęto uchwałę, w której zaapelowano do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka o szersze uwzględnianie praw dziecka w sprawach prowadzonych przed Trybunałem, szczegółowo omówiono pierwsze spotkanie Rzeczników Praw Dziecka z całego świata, a także wyniki Szczytu ONZ w sprawie Dzieci, który miał miejsce w maju 2002 r. w Nowym Jorku.

W zjeździe uczestniczyło 19 Rzeczników Praw Dziecka z krajów europejskich oraz obserwatorzy z Grecji (członek Parlamentu Europejskiego) oraz Kanady i Tunezji.

Termin następnego Zjazdu ustalono wstępnie na 24-26 września 2003 r. Spotkanie odbędzie się w Szwecji.

Owoce współpracy Rzecznika Praw Dziecka z Europejską Siecią Rzeczników Praw Dziecka było zorganizowanie I Spotkania Rzeczników Praw Dziecka z Europy Środkowej i Wschodniej pod hasłem „*Wyzwania i szanse dla promocji i ochrony praw dziecka w Europie Środkowej i Wschodniej*”. Odbyło się ono w dniach 24-26 czerwca w Warszawie w gmachu Sejmu RP oraz w Biurze Rzecznika Praw Dziecka. Na zaproszenie polskiego Rzecznika w konferencji wzięło udział 32 rzeczników oraz innych osób reprezentujących instytucje ochrony praw dziecka w regionie oraz przedstawiciele Komitetu Praw Dziecka przy ONZ i władz UNICEF. W spotkaniu uczestniczyli również rzecznicy praw dziecka z Francji oraz Belgii reprezentujący ENOC.

W przyjętej deklaracji uczestnicy konferencji uznali potrzebę działania na rzecz stworzenia w każdym kraju niezależnych instytucji ochrony praw dziecka z zapewnieniem gwarancji prawnych ich działania oraz możliwości realizacji zadań. Sygnatariusze zgodzili się, że podstawą do określenia statusu niezależnych instytucji ochrony praw dziecka powinny być standardy wypracowane przez Europejską Sieć Rzeczników Praw Dziecka (tzw. Zasady Paryskie), przy czym struktury instytucji powinny być dostosowane do specyfiki rozwiązań ustrojowych w konkretnym kraju oraz uwzględniać jego sytuację polityczną i dziedzictwo kulturowe.

Uczestnicy spotkania za najważniejsze problemy dzieci w krajach Europy Środkowej i Wschodniej uznali ubóstwo, pozbawienie opieki rodzicielskiej oraz nadmierne stosowanie instytucjonalnych form opieki nad dzieckiem. Zdaniem rzeczników jest pilna konieczność przeciwdziałania negatywnym skutkom transformacji systemowej w zakresie:

- zagwarantowania dzieciom prawa do odpowiedniego poziomu życia,
- zapewnienia odpowiedniego wsparcia dla rodzin w sytuacjach kryzysowych,
- ograniczenia umieszczania dzieci w ośrodkach opieki do niezbędnego minimum,

- zagwarantowania dostępu do edukacji na wysokim poziomie,
- zapewnienia odpowiedniej opieki zdrowotnej,
- przeciwdziałanie wszelkim formom przemocy, zaniedbań i nadużyć wobec dzieci.

Rzecznicy zwrócili uwagę na potrzebę przestrzegania praw wszystkich dzieci w swoich krajach, w tym dzieci cudzoziemskich, dzieci pochodzących z mniejszości narodowych, dzieci niepełnosprawnych oraz dzieci przebywających w placówkach opiekuńczych. Deklarację zakończyło zobowiązanie gotowości współpracy regionalnej w zakresie implementacji Konwencji o Prawach Dziecka.

Niezwykle istotnym kierunkiem współpracy międzynarodowej Rzecznika Praw Dziecka pozostaje rozwój stosunków z Organizacją Narodów Zjednoczonych, jej agendami oraz instytucjami funkcjonującymi w ramach systemu ONZ.

W dniach 7-10 maja 2002 r. Rzecznik Praw Dziecka wziął udział w obradach Sesji Specjalnej Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych w Sprawach Dzieci (Special Session of the UN General Assembly on Children) oraz w towarzyszącym jej Pierwszym Światowym Spotkaniu Niezależnych Instytucji Działających na Rzecz Praw Dzieci (The First Global Meeting of Independent Human Rights Institutions for Children). Podczas Specjalnej Sesji dokonano oceny osiągnięć po Światowym Szczycie na Temat Dzieci w 1990 roku oraz przyjęto Dokument Końcowy zatytułowany „Świat dla Dzieci” zawierający deklarację o konieczności wypełnienia wcześniejszych zobowiązań na rzecz poprawy sytuacji dzieci i zapewnienia ochrony ich praw oraz formułujący szczególne zadania w tej dziedzinie dla całej społeczności międzynarodowej. Z kolei Pierwsze Światowe Spotkanie Niezależnych Instytucji Działających na Rzecz Praw Dzieci służyło wypracowaniu metod pozwalających na zacieśnienie współpracy pomiędzy nimi, a także zachęcających do tworzenia kolejnych tego rodzaju instytucji na całym świecie.

Rzecznik Praw Dziecka przywiązuje szczególną wagę do utrzymywania regularnych kontaktów z Komitetem Praw Dziecka ONZ – organem kontrolnym Konwencji o Prawach Dziecka.

Na oficjalne zaproszenie sekretarza Komitetu Praw Dziecka – Paula Davida w dniach 9-12 czerwca 2002 r. w Genewie Rzecznik Praw Dziecka wziął udział w spotkaniu Komitetu. Głównym celem wizyty był udział w tzw. sesji wstępnej Komitetu w związku ze „*Sprawozdaniem dotyczącym realizacji w Rzeczypospolitej Polskiej Konwencji o Prawach Dziecka w latach 1993-1998*”. Spotkanie poświęcone było przedstawieniu uwag o stanie przestrzegania praw dziecka w Polsce oraz informacji o działalności i prawnym usytuowaniu Rzecznika.

Następstwem wizyty był udział Rzecznika Praw Dziecka w posiedzeniu Komitetu Praw Dziecka, na którym przedstawiono wnioski z analizy przekazanego przez Rząd RP „*Sprawozdania dotyczącego realizacji w Rzeczypospolitej Polskiej Konwencji o Prawach Dziecka w latach 1993-1998*”. Miało ono miejsce 1 października 2002 r. w Genewie w siedzibie Komitetu Praw Dziecka. Komitet wyraził

zaniepokojenie, że nie wszystkie przepisy prawa polskiego są w pełni zgodne z Konwencją, co w szczególności dotyczy wymiaru sprawiedliwości, uchodźców i wykorzystywania seksualnego dzieci. Do najważniejszych problemów – zdaniem Komitetu - należy ponadto zaliczyć: brak odpowiednich mechanizmów konsultacyjnych i koordynacyjnych między wszystkimi szczeblami rządowymi, mało sprawny system gromadzenia danych statystycznych i wskaźników dotyczących dzieci, brak krajowego systemu reakcji na przemoc wobec dzieci.

W 2002 roku Rzecznik Praw Dziecka kontynuował współpracę z Funduszem Narodów Zjednoczonych Na Rzecz Dzieci (UNICEF). W ramach tej współpracy UNICEF współfinansował dwa programy realizowane przez Rzecznika Praw Dziecka: program popularyzacji praw dziecka pod hasłem „*Prawa człowieka zaczynają się od praw dziecka*” w postaci kampanii bilbordowej oraz program promowania mediacji jako formy rozwiązywania sporów bez przemocy realizowany wspólnie z Polskim Centrum Mediacji wśród uczniów II klas wybranych gimnazjów w całym kraju. We współpracy z UNICEF oraz Polskim Centrum Mediacji wydano publikację – poradnik „*Rozwiązuję spory bez przemocy, czyli co wiem o sprawiedliwości naprawczej*”, który rozesłano do wszystkich gimnazjów.

Rzecznik Praw Dziecka stara się utrzymywać jak najszerze kontakty z ombudsmanami oraz innymi instytucjami zarówno o charakterze publicznym, jak i niepublicznym, działającymi na rzecz realizacji praw dziecka w innych państwach.

Podczas obrad Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka w marcu Rzecznik spotkał się z Rzecznikiem Praw Dziecka we Francji Panią Claire Brisset. Zapoznał się ze specyfiką prac francuskiego urzędu oraz przyjętych rozwiązań organizacyjnych.

Na zaproszenie Ambasady Włoskiej w dniach 15-19 kwietnia 2002 r. Rzecznik Praw Dziecka przebywał z wizytą we Włoszech. Celem wizyty było zapoznanie się z funkcjonowaniem we Włoszech instytucji zajmujących się udzielaniem pomocy dzieciom w realizacji ich konstytucyjnych i ustawowych praw w zakresie pomocy społecznej, zapobieganiu przemocy, ochrony zdrowia i resocjalizacji nieletnich sprawców przestępstw kryminalnych.

Rzecznik był gościem prof. Ernesto Caffo, Przewodniczącego Telefono Azzurro, największej włoskiej organizacji niepublicznej zajmującej się pomocą dzieciom na terenie całych Włoch i prowadzącą powszechnie dostępny telefon zaufania. W czasie spotkań roboczych z zarządem tej organizacji przedstawiono Rzecznikowi podstawowe problemy, z jakimi w bieżącej pracy stykają się pracownicy i działający na rzecz dobra dzieci wolontariusze. Przedstawiony został także schemat organizacyjny działania tej organizacji, metody zbierania informacji o dzieciach oraz sposoby finansowania działalności. Rzecznik spotkał się również z Roberto Castelli - Ministrem Sprawiedliwości Włoch.

W trakcie rozmowy poruszono temat realizacji w praktyce przez instytucje publiczne nadzoru i kontroli przestrzegania praw dzieci do życia, zdrowia, właściwej opieki socjalnej, oświaty, przeciwdziałaniu przemocy i wychowaniu w rodzinie.

Rzecznik przedstawił podstawy organizacyjno – prawne funkcjonowania swojego urzędu, co spotkało się z dużym zainteresowaniem strony włoskiej, z uwagi na zaawansowane prace nad powołaniem instytucji rzecznika praw dziecka we Włoszech. Rzecznik spotkał się także z dr Carmela Cavallo, Przewodniczącą Komisji ds. Adopcji Międzynarodowych działającą w kancelarii Premiera Silvio Berlusconi. Tematem rozmów były wzajemne problemy występujące w zakresie prawa rodzinnego i opiekuńczego, a dotyczące relacji polsko – włoskich w zakresie adopcji i uprawnień rodzicielskich nad dziećmi.

Ponadto w trakcie wizyty we Włoszech odbyło się spotkanie z osobami odpowiedzialnymi za funkcjonowanie domów opieki psychoterapeutycznej nad dziećmi, działającymi w niepublicznej organizacji Tetto Azzurra. Rzecznik był również gościem dr Rosario Priore, Dyrektora Departamentu Sądów we włoskim Ministerstwie Sprawiedliwości. Rzecznik wizytował sąd dla nieletnich oraz jeden z rzymskich zakładów poprawczych.

Rzecznik odwiedził także największy włoski Szpital dla Dzieci pod wezwaniem Dzieciątka Jezus, znajdujący się na terenie państwa watykańskiego oraz spotkał się z władzami Regionu Lazio, odpowiedzialnymi za świadczenia medyczne wykonywane na rzecz dzieci. Podczas tego spotkania przedstawiono mu formy organizacyjno – prawne systemu ochrony zdrowia dzieci w Republice Włoskiej.

W trakcie wizyty Rzecznik w rozmowie z polskimi dyplomatami na terenie ambasady RP w Rzymie uczestniczył w roboczej naradzie poświęconej ochronie praw dzieci z polsko-włoskich rodzin oraz problemom adopcyjnym.

W dniu 10 września 2002 r. w Warszawie Rzecznik Praw Dziecka spotkał się z Pauliem Pallanem – Rzecznikiem Praw Obywatelskich Prowincji Kolumbia Brytyjska w Kanadzie. Rozmowy obydwu Rzeczników służyły wymianie doświadczeń w zakresie problematyki przestrzegania praw dziecka w Polsce i Kanadzie. Paul Pallan poznał zakres i tematykę spraw, którymi zajmuje się Rzecznik Praw Dziecka oraz organizację i metody pracy jego Biura.

W dniu 20 listopada 2002 r. w Warszawie Rzecznik Praw Dziecka spotkał się z przebywającym w Polsce Komisarzem ds. Praw Człowieka Rady Europy Alvaro Gil Roblesem. Komisarz przygotowuje raport na temat stanu przestrzegania praw człowieka w Polsce. W czasie spotkania z polskim Rzecznikiem zapoznał się z sytuacją w dziedzinie przestrzegania praw dziecka w naszym kraju. Rzecznik szczegółowo poinformował Komisarza o zasadach funkcjonowania urzędu. Przedstawił konkretne działania podejmowane na rzecz udoskonalania istniejącego prawa oraz inicjatywy zmierzające do poprawy sytuacji dzieci w Polsce. Gości interesowała przede wszystkim

sytuacja dzieci uchodźców - zwłaszcza tych, które przebywają w Polsce bez rodziców, szczególnie zaś sytuacja dzieci romskich w zakresie dostępu do edukacji i opieki zdrowotnej. W czasie spotkania poruszono problem stosowania kar cielesnych w szkole i rodzinie oraz zagadnienia związane z edukacją seksualną w szkołach i pojawiające się w Polsce propozycje obniżenia wieku odpowiedzialności karnej nieletnich przestępców.

W dniach 27-30 listopada 2002 r. Rzecznik przebywał z wizytą w Wilnie, na zaproszenie Grażine Imbrasiene - Litewskiego Rzecznika Praw Dziecka. Rzecznik spotkał się z przedstawicielami najwyższych władz państwowych Republiki Litewskiej: członkami Komisji Praw Człowieka Parlamentu, Ministrem Ubezpieczeń Społecznych i Pracy, członkami Rady ds. Dzieci przy urzędzie Prezydenta Republiki Litewskiej. Ponadto Rzecznik odwiedził przedszkole oraz Gimnazjum im. Jana Pawła II w Wilnie, a także wioskę dziecięcą SOS. Udzielił wywiadu stacji radiowej „Znad Wilii”, a także spotkał się w Domu Polskim z Polakami mieszkającymi na Litwie. Prowadził również rozmowy na temat sposobów rozwiązywania problemów dzieci i młodzieży na poziomie lokalnym z Burmistrzem Troków, merem samorządu rejonu Solecznickiego i reprezentantami miejskich oraz rejonowych instytucji zajmujących się ochroną praw dziecka.

8. Popularyzacja praw dziecka

W 2002 roku Rzecznik Praw Dziecka kontynuował działania zmierzające do jak najszerszej popularyzacji praw dziecka w społeczeństwie, a szczególnie wśród dzieci, młodzieży oraz osób pracujących z dziećmi i młodzieżą.

Biuro Rzecznika Praw Dziecka wysłało 121 pism i opracowań dotyczących popularyzacji praw dziecka, a pracownicy Biura w 661 rozmowach telefonicznych udzielili informacji w tym zakresie.

Rzecznik wydał „Informator RPD 2001” i przekazał go do szkół różnych typów (ogółem do 6.198 szkół). Ponadto „Informator” otrzymało wiele organizacji, instytucji i osób związanych z pracą na rzecz dzieci (ogółem 12 tys. egzemplarzy – nakład wyczerpany).

W Biurze Rzecznika Praw Dziecka przygotowano i zredagowano „*Informator RPD 2002*”, który zostanie wydrukowany w liczbie 10 tys. egz. i przekazany do kolejnych szkół, a także zainteresowanych osób i instytucji. Z uwagi na szczupłość środków budżetowych „*Informator RPD*” dotrze do szkół wszystkich typów w ciągu 3 lat.

Rzecznik prowadził akcję promocji praw dziecka polegającą na wydrukowaniu 35 tys. plakatów z hasłem „*Prawa człowieka zaczynają się od praw dziecka*” przekazaniu ich wraz z listem Rzecznika na inaugurację roku szkolnego 2002/03 do wszystkich typów szkół (33.5 tys. szkół). Materiały stanowiły podstawę do organizowania szkolnych debat na temat ochrony praw dziecka. Ponadto plakaty są wykorzystywane do promocji praw dziecka na spotkaniach Rzecznika z dziećmi i młodzieżą, rodzicami, nauczycielami, wychowawcami oraz innymi osobami, którym bliska jest problematyka praw dziecka. Plakaty przekazywane są wszystkim zainteresowanym osobom i instytucjom.

Jako kontynuację akcji plakatowej, Rzecznik we współpracy z Funduszem Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci (UNICEF) realizował kampanię promocji praw dziecka, w ramach której wydrukowano 1350 plakatów typu „city light” z hasłem „*Prawa człowieka zaczynają się od praw dziecka*”. Plakaty były eksponowane na 1100 billboardach w kilkunastu największych miastach Polski. Kampania w większej części finansowana była z środków UNICEF. Rzecznik Praw Dziecka pokrył koszty związane z przygotowaniem projektu plakatu oraz część kosztów dystrybucji plakatów. Plakaty reklamowe udostępnione zostały nieodpłatnie przez firmę Clear Channel.

Ważnym działaniem o charakterze promocyjnym było zorganizowanie, we współpracy z UNICEF oraz Polskim Centrum Mediacji, ogólnopolskiego konkursu pod nazwą „*Rozwiązuję spory bez przemocy, czyli co wiem o sprawiedliwości naprawczej*”. Konkurs adresowany był do uczniów szkół gimnazjalnych, a jego celem było przybliżenie samego pojęcia sprawiedliwości naprawczej. Efekty konkursu – 15 najlepszych prac konkursowych na temat problemu przemocy oraz mediacji

zostały zebrane i podsumowane w publikacji – poradniku (7 tys. sztuk) skierowanym do wszystkich gimnazjów, a więc szkół, w których problem przemocy jest szczególnie dotkliwy.

Działania promocyjne realizowane we współpracy z UNICEF i przy wsparciu finansowym tej organizacji wymagały opracowania szczegółowych programów oraz przedstawienia szczegółowego raportu-sprawozdania z ich wykonania. Dokumenty te zostały ocenione przez UNICEF bardzo wysoko i określone jako wzorcowe.

W ramach spotkań Rzecznika Praw Dziecka oraz pracowników jego Biura rozdawane były uczestnikom ulotki zawierające podstawowe informacje o prawach dziecka i działalności Rzecznika.

W 2002 roku opracowano i wdrożono nową wersję strony internetowej Rzecznika, która w większym stopniu uwzględnia oczekiwania młodych użytkowników internetu.

Uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka w 2002 roku

1. **Brak zabezpieczenia materialnego należnych dzieciom świadczeń.** Prawa dziecka powinny znaleźć rozwiązanie nie tylko w przepisach prawnych uzgodnionych społecznie i właściwie stanowionych, ale także w zabezpieczeniu materialnym gwarantującym realizację tych przepisów. W wielu dziedzinach życia dzieci, podstawowym problemem jest brak zabezpieczenia środków finansowych na właściwą realizację należnych dzieciom świadczeń wynikających z przepisów prawa. Brak zabezpieczenia budżetowego szczególnie dotkliwie dotyczy realizacji należnych świadczeń w zakresie pomocy. Dotyczy to m.in. pomocy pieniężnej na dzieci umieszczone w rodzinach zastępczych, placówkach opiekuńczo-wychowawczych, domach pomocy społecznej. Świadczenia na rzecz dzieci wynikające z ustawy z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 1998 r. Nr 64, poz. 414 ze zm.) mają charakter obligatoryjny. Brak taki stanowi naruszenie prawa do specjalnej ochrony i pomocy, wynikającego z art. 20 Konwencji o Prawach Dziecka oraz powoduje naruszenie standardu ochrony zagwarantowanego dzieciom przepisami Konstytucji RP – art. 72 ust 2.
2. **Brak systemu monitorowania sytuacji dzieci.** Świadczy o tym fragmentaryczny obraz dziecka wynikający z danych statystycznych ukazujących dziecko w „rolu” i „w celu”. Problemem jest niewielka ilość danych, fragmentaryczność oraz brak informacji o nakładach finansowych na dzieci. Nie daje to pełnego opisu sytuacji dzieci w poszczególnych obszarach objętych Konwencją o Prawach Dziecka. Istnieje potrzeba stworzenia takiego systemu bieżącego gromadzenia danych, który w pełni odzwierciedlałby sytuację poszczególnych grup dzieci, w tym należących do mniejszości narodowych lub etnicznych, a także dzieci niepełnosprawnych. System ten powinien obejmować wszystkie dzieci do 18 roku życia.
3. **Ograniczenie prawa do informacji.** Analiza spraw kierowanych do Biura Rzecznika Praw Dziecka wskazuje na brak podstawowych informacji, bądź udzielanie ich w sposób niepełny podczas rozpatrywania spraw i podejmowania decyzji przez urzędników administracji publicznej, zarówno rządowej, jak i samorządowej. Szczególnie dotyka to tych rodziców i dzieci, którzy wymagają pomocy i wsparcia ze strony właściwych instytucji. Są to często osoby bezradne, nie mające możliwości, w tym finansowych, na wielokrotne wizyty i dojazdy do urzędów. Wielokrotnie od dobrej woli urzędnika zależy pokierowanie obywatela do właściwej instytucji bądź wskazanie innych możliwych form pomocy¹³⁰.
4. **Brak równości w dostępie do świadczeń zdrowotnych.** Prawo dziecka do ochrony zdrowia wymaga zagwarantowania wszystkim dzieciom prawa do powszechnego ubezpieczenia

zdrowotnego. Wiele dzieci pozostawało poza kręgiem osób objętych ubezpieczeniem – dotyczyło to głównie dzieci rodziców bezdomnych, bez stałego miejsca zameldowania, nie realizujących obowiązku szkolnego. Powszechność ubezpieczenia zdrowotnego powinna stanowić gwarancję, że żadna, nawet najmniejsza zbiorowość nie zostanie pozbawiona prawa i możliwości korzystania z opieki zdrowotnej. Nie należy tego prawa warunkować¹³¹.

5. **Zaniechanie realizacji programu medycyny szkolnej.** Analiza stanu opieki medycznej nad uczniami wskazuje na konieczność podjęcia niezbędnych działań systemowych w kwestii zapewnienia uczniom odpowiedniej ochrony zdrowia. Równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych powinien być zrealizowany poprzez przyjęcie i wdrożenie zintegrowanego programu ochrony zdrowia uczniów obejmującego promocję zdrowia, edukację zdrowotną, odżywianie, profilaktykę zagrożeń i chorób, badania profilaktyczne oraz dostosowaną do potrzeb uczniów kompleksową opiekę diagnostyczno-leczniczą i rehabilitacyjną z korektywą i orzecznictwem dla potrzeb dzieci. Program ten powinien być oparty o system medycyny szkolnej. Zdaniem Rzecznika, zawężenie problematyki ochrony zdrowia uczniów na terenie szkoły do profilaktyki i działań pielęgniarstwa opartych o szkolny gabinet profilaktyki jest obniżeniem standardu opieki medycznej nad uczniami.

6. **Ograniczenie prawa do ochrony zdrowia poprzez brak dostępności do niektórych leków.** Ogromnym zagrożeniem dla zdrowia dzieci, jakie pojawiło się w ostatnich latach, jest wprowadzenie fundamentalnych zmian w aktach prawnych normujących zasady odpłatności za pewne kategorie leków, a w szczególności w rozporządzeniu w sprawie wykazu leków podstawowych i uzupełniających oraz wysokości odpłatności za leki uzupełniające. Zaproponowane obecnie rozwiązania finansowo-organizacyjne w sposób szczególnie dotkliwy mogą odczuć dzieci, których stan zdrowia wymaga ciągłego stosowania leków, które dotychczas refundowano ze środków publicznych. Powyższe zmiany mogą wpłynąć na ograniczenie dostępności do niezbędnych leków np. dla dzieci chorych na mukowiscydozę i mukopolisacharydozę. Dzieci pochodzących z rodzin najmniej zamożnych nie będzie stać na ich zakup. Brak dostępności do preparatów, w szczególności będących podstawą leczenia chorego dziecka, powodować będzie postęp choroby, a co za tym idzie pogorszenie stanu zdrowia, a często nieodwracalne zmiany zdrowotne i nieuchronnie spowoduje konieczność częstszych wizyt lekarskich. Problem ten powinien być ponownie przeanalizowany. Należy przyjąć rozwiązania prawne stwarzające szanse na uzyskanie stosownego wsparcia

¹³⁰ Uwaga ta zasadna była także w roku 2001.

¹³¹ Starania Rzecznika Praw Dziecka dotyczące wprowadzenia do Ustawy o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia zasady powszechności ubezpieczenia zdrowotnego dzieci z tytułu bycia dzieckiem zostały zakończone powodzeniem. (art. 9 ust. 1 pkt 18 ustawy).

finansowego państwa w zakresie refundacji kosztów leków i materiałów medycznych dla dzieci chorych na choroby przewlekłe oraz nieuleczalne, a także z uwzględnieniem sytuacji dzieci rodzin ubogich, niepełnych lub objętych patologiami społecznymi.

7. **Ograniczenie w zakresie dodatkowej opieki i kontaktu dziecka chorego z rodzicami.** Jak wskazują przeprowadzane analizy, nagminnie mają miejsce sytuacje, gdy arbitralną decyzją kierownika zakładu opieki zdrowotnej lub ordynatora odmawia się lub ogranicza rodzicom lub innym członkom rodziny możliwość przebywania z chorym dzieckiem pozbawiając go przy tym możliwości dodatkowej opieki oraz kontaktu z rodziną. Naruszane jest tym samym zagwarantowane w Konstytucji prawo dziecka do szczególnej opieki zdrowotnej oraz normy wynikające z ustawy o zakładach opieki zdrowotnej formułujące jednoznacznie prawo pacjenta do dodatkowej opieki zdrowotnej sprawowanej przez osoby bliskie oraz do kontaktu z rodziną. By przeciwdziałać temu negatywnemu zjawisku niezbędne jest wprowadzenie do ustawy o zakładach opieki zdrowotnej przepisów obligujących kierowników ZOZ do zapewnienia możliwości pobytu rodzica wraz z chorym dzieckiem, z jednoczesnym określeniem warunków i zasad, na jakich miałyby się to odbywać.¹³²
8. **Niepełna realizacja prawa rodziców (opiekunów prawnych) do opieki nad dzieckiem.** Pilnego rozwiązania wymaga problem pobierania opłat za świadczenie dodatkowej opieki pielęgnacyjnej wykonywanej przez rodzica lub opiekuna prawnego dziecka umieszczonego w szpitalu. Praktyka pobierania opłat przybiera niepokojące rozmiary i dotyka w głównej mierze dzieci pochodzące z najuboższych grup społecznych¹³³. Fakt pobierania opłat przez część szpitali oraz różnice co do ich wysokości świadczą o nieodpowiednim skonstruowaniu zapisów ustaw, na podstawie których szpitale mają prawo do wprowadzania poprzez zapisy wewnętrznych regulaminów dodatkowych obciążeń finansowych osób ubezpieczonych.
9. **Brak niezbędnych przepisów wykonawczych.** Przepisy rangi ustawy upoważniają właściwych ministrów do wydania wynikających z nich aktów prawnych, które w jasny i wyczerpujący sposób powinny regulować poszczególne obszary funkcjonowania dziecka. Niestety wiele przepisów wykonawczych ukazuje się z dużym opóźnieniem, wiele koniecznych przepisów nie zostało wydanych. Problemy te dotyczą m.in. aktów wykonawczych do Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty i dotyczą m.in. problematyki dzieci niepełnosprawnych oraz niezbędnych działań wspierających prawidłowy

¹³² Przedstawione problemy były przedmiotem wystąpień Rzecznika Praw Dziecka kierowanych do Ministra Zdrowia, w których informuje się o istniejącym stanie rzeczy i wnioskuje się o podjęcie niezbędnych działań. Problem ten pozostaje nadal nie rozwiązany.

¹³³ W sprawie Rzecznik zwracał się do Ministra Zdrowia już w roku 2001 - do chwili obecnej problem nie został rozwiązany.

rozwój dziecka. Wskazać należy szczególnie na delegacje wynikające z art. 71b ust. 7 oraz art. 71c ust. 2. Brak jest m.in. przepisów dotyczących:

- warunków organizowania wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci, o których mowa w art. 71b ust. 2a ustawy, z uwzględnieniem w szczególności form współpracy z rodziną dziecka;
- warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży, o których mowa w art. 71b ust. 1 ustawy, w tym warunków przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów oraz ich form, w przedszkolach i szkołach lub oddziałach specjalnych oraz w ośrodkach szkolno - wychowawczych z uwzględnieniem szczególnych potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych dzieci niepełnosprawnych;
- sposobu i trybu organizowania indywidualnego nauczania, o którym mowa w art. 71c ust. 1, uwzględniając w szczególności wymiar godzin zajęć edukacyjnych realizowanych bezpośrednio z uczniem¹³⁴.

10. Nieprawidłowości w funkcjonowaniu specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych.

Wizytacje przeprowadzone w ośrodkach szkolno-wychowawczych dla dzieci i młodzieży niedostosowanej społecznie, zagrożonej uzależnieniami i z zaburzeniami zachowania, wskazały na łamanie podstawowych standardów praw dziecka w opiece instytucjonalnej. Placówki te nie mają jasno określonego statusu prawnego (brak stosownego rozporządzenia do ustawy o systemie oświaty), brak jest jednoznacznego ich przyporządkowania do określonej struktury samorządowej, brak skutecznych form nadzoru praw dziecka i kontroli zasadności pobytu wychowanków w placówkach. Występują liczne przykłady łamania indywidualnych praw wychowanków. Stan ten wymaga pilnej interwencji i działań zaradczych.

11. Naruszanie prawa małoletnich do wysłuchania w postępowaniu sądowym.

Wiele spraw kierowanych do Rzecznika dotyczyło niewłaściwego wysłuchiwanie małoletnich przez sądy. Podkreślić należy fakt, że akty prawne o podstawowym znaczeniu stawiają sędziom nowe wymagania co do udziału dziecka w postępowaniu dotyczącym jego spraw. W polskim prawie nie ma przepisów wystarczająco regulujących sposób przesłuchania małoletnich świadków. Dziecko winno być traktowane w sposób wyjątkowy, zwłaszcza gdy ma się wypowiadać w sprawach dotyczących najbliższych mu osób. Większość sądów, prokuratur i komisariatów nie ma „przyjaznych dla dzieci” pokoi przesłuchań, brak też jest oddzielnych wejść dla ofiar i sprawców przestępstw.

¹³⁴ Rozporządzeń tych nie było także w roku 2001, na co Rzecznik zwracał uwagę w wystąpieniach do Ministra Edukacji Narodowej.

12. **Ograniczenie prawa do sądu.** Wysokie koszty postępowania sądowego, egzekucyjnego, jak też koszty zastępstwa procesowego pełnomocników ograniczają prawo rodziców lub innych krewnych do rozpatrzenia sprawy przez sąd. Wnioski o zwolnienie z opłat sądowych często są odrzucane na posiedzeniu niejawnym sądu jako bezzasadne. Powoduje to, iż strona zostaje pozbawiona możliwości dochodzenia swych praw.
13. **Ograniczenia prawa do godziwych warunków socjalnych.** Badania naukowe przeprowadzone na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka dowodzą, że bieda dotyka przede wszystkim dzieci:
- Stopa biedy wśród dzieci zdecydowanie przewyższa stopę biedy wśród ludności dorosłej – wśród dzieci dziecko biedne spotyka się dwa razy częściej niż wśród dorosłych biedną osobę dorosłą.
 - Dzieci są nadreprezentowane w populacji ludzi biednych.
 - Liczba enklaw biedy wyznaczona na podstawie stopy biedy wśród dzieci jest znacznie większa niż ustalana na podstawie stopy biedy wśród ogółu ludności. Wyniki badań przeprowadzonych przez zespół łódzkich naukowców wskazują, że w 2001 roku w czterech województwach stopa biedy wśród dzieci przekraczała 30 % populacji.¹³⁵
14. **Nierealizowanie przez samorządy prawa do lokalu socjalnego.** Prawo rodzin z dziećmi do lokalu socjalnego nie jest w pełni realizowane. Utrudnieniem w wykonywaniu postanowień o ochronie praw lokatorów jest znikoma liczba mieszkań socjalnych będących w zasobach gmin, które powinny zapewniać lokale socjalne i zaspokajać potrzeby mieszkaniowe najuboższych rodzin. Gminy nie posiadają wystarczających zasobów mieszkaniowych, a dodatkowo lokale, którymi dysponują pozostają w bardzo złym stanie technicznym.
15. **Nierówność szans edukacyjnych.** Równość szans edukacyjnych to równe szanse dzieci już na etapie przedszkolnym. Wskaźniki upowszechnienia edukacji przedszkolnej w Polsce są bardzo niskie. **Niepokoici zwłaszcza duża dysproporcja w upowszechnianiu wychowania przedszkolnego pomiędzy wsią (22% 5-latków objętych wychowaniem przedszkolnym) a miastem (41%).** Do powiększania nierówności szans przyczynia się zjawisko segregacji uczniów w szkole według miejsca zamieszkania (**dzieci ze środowiska wiejskiego w gimnazjach miejskich uczą się często w odrębnych klasach**), statusu społecznego i materialnego rodziców, dotychczasowych osiągnięć (klasy dla najzdolniejszych).

¹³⁵ Uznając wagę problemu, Rzecznik zlecił przeprowadzenie badań na temat realizacji prawa do godziwych warunków socjalnych łódzkiemu ośrodkowi socjologii. Wyniki tych badań zostały zaprezentowane podczas konferencji i w publikacji „Prawo dziecka do godziwych warunków socjalnych”.

16. Ograniczenie prawa do swobodnego wyboru szkoły szczególnie na obszarach wiejskich.

W wielu przypadkach dochodzi do poważnych konfliktów społecznych przy próbach rejestracji małych niepublicznych szkół – jest to związane najczęściej z udostępnieniem przez gminy pomieszczeń likwidowanych szkół publicznych. Nie podejmując dialogu i próby rozwiązania problemu, władze terenowe zapominają o fakcie, że małe szkoły, szczególnie w środowisku wiejskim, poza swoją funkcją statutową pełnią ważną rolę kulturową.

17. Ograniczenie prawa do nauki dzieci niepełnosprawnych. Zagwarantowanie równych szans

edukacyjnych wymaga zapewnienia wszystkim dzieciom niepełnosprawnym możliwości nauki – wiele z nich jest tej możliwości pozbawione, bądź korzysta z nauczania indywidualnego. Często przyczyną jest brak możliwości dowozu dziecka niepełnosprawnego do szkoły – prawo do zorganizowanego dowozu nie obejmuje dzieci niepełnosprawnych w kształceniu ponadgimnazjalnym. Tak więc, konstytucyjne prawo do powszechnego i równego dostępu do edukacji zostało ograniczone, a zapis art. 17 ust. 3a ustawy o systemie oświaty ma charakter dyskryminacyjny w stosunku do tych uczniów niepełnosprawnych, którzy z racji stopnia niepełnosprawności nie mogą korzystać z publicznych i ogólnodostępnych środków komunikacji¹³⁶.

18. Nierówność publicznych i niepublicznych szkół i placówek. Wiele samorządów pomimo

określonego jednoznacznie logarytmu finansowania ucznia przekazuje szkołom i placówkom niepublicznym mniejsze środki niż placówkom publicznym. Jest to nierówne traktowanie szkół i ośrodków publicznych oraz niepublicznych. Placówki niepubliczne traktowane są często gorzej niż podobne placówki publiczne.

19. Nierealizowanie obowiązku szkolnego. Duża liczba dzieci nie realizuje obowiązku

szkolnego. Różne są przyczyny takiego stanu rzeczy – wszystkie te przypadki wymagają jednak podjęcia energicznych działań wyjaśniających i udzielenia stosownej pomocy. Część dzieci z racji stanu zdrowia może czasowo lub na stałe realizować obowiązek szkolny w formie nauczania indywidualnego. Brak środków finansowych powoduje, że nie licząc się z interesem dziecka samorzady przyznają zgodę na minimalną liczbę godzin nauczania. Jest to zjawisko powszechne w skali kraju.

20. Nierealizowanie obowiązku nauki. W roku 2002 gimnazjum opuścił pierwszy rocznik absolwentów, którzy powinni podjąć dalsze kształcenie w formach szkolnych

¹³⁶ Dwukrotne wystąpienia w tej sprawie do Ministra Edukacji Narodowej i Sportu oraz prezentacja stanowiska w komisji sejmowej spotkały się z konstatacją, że wymagałoby to zmiany stosownego zapisu ustawy. Jest to tym bardziej przykre, że nieliczna grupa uczniów niepełnosprawnych została pozbawiona możliwości pełnego korzystania z prawa do nauki.

i pozaszkolnych. Ewidencję obowiązku nauki powinny prowadzić gminy, kontrolując jednocześnie spełnianie tego obowiązku. Wiele z nich nie podjęło realizacji tego zadania. Niepokój budzą fragmentaryczne informacje o znacznej liczbie gimnazjalistów nie podejmujących dalszej nauki. Administracja gminna nie podjęła w porę prowadzenia ewidencji obowiązku nauki¹³⁷. Niezbędne są pełne statystyki określające rozmiary, strukturę, przyczyny oraz dynamikę tego zjawiska. Konieczne jest stałe monitorowanie i opracowywanie lokalnych programów i ofert kształcenia dla młodzieży, uwzględniających przyczyny niepodjęcia nauki przez część młodzieży. Zaniechanie lub zlekceważenie tego zjawiska może w krótkim czasie doprowadzić do powstania nowego zjawiska społecznego – dużej liczby młodych obywateli „drugiej kategorii” nie mających żadnego przygotowania zawodowego i perspektyw na dorosłe życie (brak nawet prawa do zasiłku dla bezrobotnych).

21. Wzrost liczby dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Subsydiarne wobec prawa do życia w rodzinie, prawo dziecka do pieczy zastępczej powinno być realizowane zgodnie z nadrzędnymi zasadami określonymi w przepisach ustawy o pomocy społecznej. W systemie opieki powinny dominować formy rodzinne. Sytuacja umieszczenia dziecka poza rodziną powinna uruchamiać działania na rzecz powrotu dziecka do rodziny z równoczesną pomocą rodzinie w przywracaniu jej funkcji opiekuńczych wobec dziecka. Realizacja praktyczna reformy budzi wiele obaw i zastrzeżeń:

- Zwiększa się liczba dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Szczególnie niepokoi wzrost liczby skierowań z ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (na miejsce w placówkach oczekuje blisko trzy tysiące nieletnich).
- Wzrost liczby przeskolonych rodzin zastępczych, rodzin pełniących funkcje pogotowia jest ograniczany możliwościami finansowymi powiatów. Wielu rodzinom przeskolonym nie powierza się dzieci z braku środków finansowych.
- Zbyt mała liczba dzieci wraca do rodzin naturalnych. Brak jest środków oraz wystarczającej liczby specjalistów do pracy z rodzinami.
- Proces przekształcania dużych placówek opiekuńczo-wychowawczych w małe środowiskowe placówki przebiega zbyt wolno.¹³⁸

22. Brak systemu przeciwdziałania przemocy. Przemoc wobec dzieci nadal stanowi istotny problem społeczny wymagający podjęcia pilnych działań. Aktualne są uwagi do stanu przestrzegania praw dziecka poczynione w roku ubiegłym, dotyczące wprowadzenia systemu

¹³⁷ Z badanych sondażowo 16 różnej wielkości gmin w 13 nie podjęto prowadzenia ewidencji, w innych podjęto wstępne działania – stan na grudzień 2002 r.

¹³⁸ Najnowsze dane Ministerstwa Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej wskazują na stały wzrost liczby dzieci w domach dziecka z 18196 w 2001 r. do 21021 w roku 2002. Uwzględniając spadek populacji dzieci mamy

przeciwdziałania przemocy, opartego o struktury samorządowe powiatu – powiatowe centra pomocy rodzinie (na szczeblu gminy rozwiązanie zbyt kosztowne, brak specjalistów, na poziomie wojewódzkim zbyt daleko od problemów). System przeciwdziałania przemocy powinien spowodować odejście od dominacji form represyjnych i penalizujących na rzecz form pomocy opartych o działania mediacyjne i terapeutyczne. Wymaga to zintegrowanych działań wszystkich służb publicznych i niepublicznych zajmujących się tym problemem¹³⁹.

23. Konieczność objęcia ochroną przed wykorzystywaniem seksualnym dzieci do lat 18.

Prawo polskie, a w szczególności kodeks karny (art. 200 § 1), zapewnia ochronę przed wykorzystywaniem seksualnym wyłącznie małoletnim przed ukończeniem 15 roku życia. Pozostaje to w sprzeczności ze zobowiązaniami międzynarodowymi Polski wynikającymi z Konwencji o Prawach Dziecka (art. 19 ust. 1, art. 34 w zw. z art. 1), Europejskiej Karty Społecznej (art. 7 ust. 10) oraz Konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy Nr 182 (art. 3 pkt b w zw. z art. 2). Dokumenty te gwarantują, iż granicą wieku, w którym kończy się ochrona małoletniego przed wykorzystywaniem seksualnym jest 18 rok życia. Taką samą gwarancję należy wprowadzić do prawa polskiego.

24. Brak krajowego programu przeciwdziałania wykorzystywaniu seksualnemu dzieci.

Polska przyjęła Deklarację Światowego Kongresu przeciwko Seksualnemu Komercyjnemu Wykorzystywaniu Dzieci, który odbył się w Jokohamie w grudniu 2001 roku. Nasz kraj jest zobowiązany do opracowania, przyjęcia i wcielenia w życie programu przeciwdziałania wykorzystywaniu seksualnemu dzieci, zbudowania systemu pomocy dziecku-ofierze przemocy, utworzenia baz danych dotyczących dzieci narażonych na wykorzystywanie oraz sprawców tego procederu, opracowania i realizacji programu informowania społeczeństwa o problemie, sposobach jego rozpoznawania oraz istniejących możliwościach pomocy.

25. Konieczność ochrony dziecka przed przemocą w mediach i programach komputerowych.

Istnieje pilna potrzeba wprowadzenia przepisów regulujących zasady klasyfikowania filmów i gier komputerowych ze względu na negatywny wpływ, jaki mogą one wywierać na proces rozwoju emocjonalnego dziecka. W chwili obecnej wśród nadawców telewizyjnych oraz producentów i dystrybutorów filmów i gier komputerowych istnieje duża dowolność w tym zakresie, co powoduje, iż interes i dobro dziecka nie są należycie zabezpieczone.

obraz znacznego wzrostu wskaźnika dzieci w opiece instytucjonalnej – jest to tendencja niekorzystna dla dzieci, świadcząca o niewydolności systemu opieki zastępczej, sprzeczna z zaleceniami Komitetu Praw Dziecka ONZ.

¹³⁹ Już w roku 2001 Rzecznik wystąpił do komisji sejmowych oraz Prezydenta RP z wnioskiem o podjęcie inicjatywy ustawodawczej w tej sprawie. Do chwili obecnej działania takie nie zostały podjęte.

26. **Brak koordynacji działań instytucji publicznych na rzecz dzieci.** Brak jest jednego ośrodka koordynacji działań i programów na rzecz dzieci, realizowanych przez administrację rządową oraz inne instytucje publiczne na różnych szczeblach. Powoduje to niejednokrotnie, iż podejmowane działania są fragmentaryczne i mało efektywne. Analiza aktualnej sytuacji wskazuje na brak koordynacji działań na rzecz dziecka i rodziny, brak spójnego systemu gromadzenia danych i wskaźników, trudności w opracowywaniu programów ponadresortowych dotyczących m.in. problematyki przemocy; wczesnego, wielospecjalistycznego wspierania rozwoju dziecka i rodziny; przeciwdziałania rozwarstwieniu regionalnemu i poszerzaniu się obszarów ubóstwa; upowszechniania przestrzegania i realizacji praw dziecka. Zmianę tego stanu rzeczy postuluje m.in. Komitet Praw Dziecka w swoich Wnioskach końcowych do raportu przedstawionego przez Rząd RP.

Aneks

Zestawienia statystyczne

Tabela 1. Wystąpienia o charakterze generalnym

Lp.	Nr sprawy	Data	Adresat	Przedmiot wystąpienia
1.	RPD/GR-17/02/MD	07.01.02	Minister Zdrowia	utrudniony dostęp dzieci do badań profilaktycznych oraz nieprawidłowości przy ich przeprowadzaniu
2.	RPD/BA/2402/01/MK	07.01.02	Minister Edukacji Narodowej i Sportu	skala potrzeb w zakresie zabezpieczenia potrzeb edukacyjnych uczniów specjalnej troski
3.	RPD/GR-42/02/MD	15.01.02	Minister Zdrowia	pobieranie opłat za świadczenie dodatkowej opieki pielęgnacyjnej wykonywanej przez rodzica lub opiekuna dziecka umieszczonego w szpitalu
4.	RPD/BA/30-1/02/MK	29.01.02	Minister Edukacji Narodowej i Sportu	nierealizowanie obowiązku szkolnego przez dzieci słabowidzące, niewidome i głuchoniewidome
5.	RPD/GR/30-3/02/UZ	05.02.02	Przewodniczący Sejmowej Nadzwyczajnej Komisji ds. Zmian w Kodyfikacji	zmiana art. 207 kodeksu karnego dot. Zwiększenia sankcji za znęcanie się nad dzieckiem
6.	RPD/BA/30-5/02/MK	07.02.02	Przewodniczący Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny	zmiana ustawy o uprawnieniach do ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego – kwestia uprawnień dzieci i młodzieży dotkniętych inwalidztwem
7.	RPD/GR/30-4/02/DJ	13.02.02	Minister Sprawiedliwości	raport „Programy terapeutyczne realizowane przez zakłady karne ze sprawcami przestępstw przeciwko rodzinie”
8.	RPD/BA/36-27(1)/02/MK	20.02.02	Komendant Główny Policji	bezpieczeństwo przewozu dzieci autobusami szkolnymi – tzw. gimbusami
9.	RPD/GR/30-6(1)/02/UZ	21.02.02	Minister Edukacji Narodowej i Sportu	nieprawidłowości w finansowaniu Ośrodków Rehabilitacyjno- Edukacyjno- Wychowawczych Polskiego Stowarzyszenia na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym
10.	RPD/ZBA/30-7(1)/02/PK	27.02.02	Minister Pracy i Polityki Społecznej	określenie warunków zatrudniania dzieci w działalności kulturalnej, artystycznej, sportowej oraz reklamowej
11.	RPD/GR/30-9(1)/02/MD	14.03.02	Minister Zdrowia	zmiany w systemie dopłat do niektórych leków
12.	RPD/GR/30-10(1)/02/DJ	21.03.02	Minister Sprawiedliwości	schroniska dla nieletnich i zakłady poprawcze – wyniki kontroli

13.	RPD/BA/30-11/02/MK	25.03.02	Przewodniczący Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny	zwrócenie się o podjęcie inicjatywy ustawodawczej – ochrona dziecka przed przemocą
14.	RPD/BA/30-12/02/TK	05.06.02	Minister Edukacji Narodowej i Sportu	wniosek o zmianę rozporządzenia w sprawie zasad wydawania oraz wzorów świadectw, dyplomów państwowych i innych druków szkolnych
15.	RPD/BA/30-14/02/KB	07.06.02	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	bezpieczeństwo dzieci przewożonych autobusami szkolnymi – tzw. gimbusami
16.	RPD/BA/30-15/02/MK	07.06.02	Minister Edukacji Narodowej i Sportu	kwestia dofinansowania „Promyczka” i „Światelka” – pism dla dzieci niewidomych
17.	RPD/BA/6/1/02/PK	07.06.02	Komendant Główny Policji	zapobieganie utonięciom dzieci
18.	RPD/BA/30-13/02/MK	07.06.02	Wojewoda Warmińsko-Mazurski	prośba o udzielenie informacji nt. zmniejszenia dotacji dla powiatów na utrzymanie dzieci w domach pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży, placówkach opiekuńczo-wychowawczych
19.	RPD/BA/30-16/02/MK	17.06.02	Minister Edukacji Narodowej i Sportu	wniosek o wycofanie zastrzeżeń do Konwencji o prawach dziecka
20.	RPD/ZBA/30-18/02/PK	27.06.02	Prokuratura Okręgowa w Warszawie	zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa – emisja treści nie przeznaczonych dla dzieci w „Teleranku”
21.	RPD/BA/30-19/02/KB	02.07.02	Minister Zdrowia	włączenie do wykazu leków podstawowych i uzupełniających leków dla dzieci chorych na mukowiscidozę
22.	RPD/BA/30-20/02/KB	08.07.02	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	uruchomienie przyspieszonej procedury wydawania paszportów dla dzieci zakwalifikowanych do adopcji zagranicznej
23.	RPD/ZBA/31-40/02/PK	12.07.02	Prezes Telewizji Polskiej S.A.	szczegółowe zasady kwalifikowania, rozpowszechniania audycji, które mogą zagrażać fizycznemu, psychicznemu lub moralnemu rozwojowi niepełnoletnich
24.	RPD/BA/30-22/02/PK	15.07.02	Minister Edukacji Narodowej i Sportu	zapewnienie uczniom niepełnosprawnym szkół ponadgimnazjalnych bezpłatnego transportu i opieki na czas przewozu do i ze szkoły
25.	RPD/BA/30-23/02/PK	15.07.02	Minister Edukacji Narodowej i Sportu	bezpieczeństwo i higiena pracy w programach nauczania w szkołach
26.	RPD/BA/30-21/02/PK	15.07.02	Minister Infrastruktury	zwiększenie bezpieczeństwa podróży autokarami
27.	RPD/GR/50-18/02/BR	15.07.02	Prezes Telewizji Polskiej S.A.	naruszenie przez TVP przepisów Polskiej Konwencji o Telewizji Ponadgranicznej – poszanowanie godności człowieka i rozwoju niepełnoletnich

28.	RPD/BA/30-26/02/PK	22.08.02	Minister Kultury	określenie zasad dystrybucji i rozpowszechniania filmów kinowych
29.	BRPD/GR/30-27/02/PK	22.08.02	Przewodniczący Sejmowej Komisji Edukacji Nauki i Młodzieży	informacja nt. popularyzacji praw dziecka przez Rzecznika Praw Dziecka
30.	RPD/BA/30-25/02/PK	22.08.02	Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów	ochrona praw dziecka narażonego na odbiór nieuczciwych reklam w prasie dziecięcej
31.	BRPD/GR/30-28/02/MD	26.08.02	Minister Zdrowia	zakres świadczeń z ubezpieczenia zdrowotnego dla mieszkańców domów opieki społecznej placówek opiekuńczo-wychowawczych
32.	RPD/BA/30-33/02/MK	28.08.02	Minister Pracy i Polityki Społecznej	wniosek o podjęcie pilnych działań eliminujących negatywne skutki wadliwej i nierentownej działalności powiatowych zespołów ds. orzekania o niepełnosprawności dzieci
33.	RPD/BA/30-36/02/KB	29.08.02	Minister Edukacji Narodowej i Sportu	podjęcie działań umożliwiających oraz ułatwiających nostryfikacje świadectw ukończenia szkoły oraz maturalnych uzyskanych przez dzieci rodzin polskich służbowo oddelegowanych za granicę
34.	RPD/BA/30-32/02/KB	29.08.02	Minister Pracy i Polityki Społecznej	wniosek o podjęcie działań wyeliminowania przypadków nierealizacji prawa dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i w rodzinnych formach opieki do otrzymywania należnych świadczeń
35.	RPD/GR/30-30/02/MD	30.08.02	Minister Zdrowia	powiadamanie przez personel medyczny o aktach przemocy wobec dzieci
36.	RPD/GR/30-29/02/MD	30.08.02	Minister Zdrowia	zwalczanie zachorowań na gruźlicę wśród dzieci
37.	RPD/GR/30-34/02/BT	02.09.02	Minister Sprawiedliwości	Konwencja Haska a polski porządek prawny wobec problemu uprowadzenia dziecka
38.	RPD/GR/30-35/02/MD	05.09.02	Minister Zdrowia	obligatoryjne objęcie ubezpieczeniem zdrowotnym, finansowanym ze środków publicznych, wszystkich dzieci, które nie są objęte ubezpieczeniem z innego tytułu
39.	RPD/BA/30-38/02/MK	06.09.02	Minister Zdrowia	utrudniony dostęp dzieci do badań profilaktycznych oraz nieprawidłowości przy ich przeprowadzaniu
40.	RPD/GR/30-39/02/MD	09.09.02	Prezes Rady Ministrów	kwestia wyników analizy GUS, instytutów i towarzystw naukowych oraz UNICEF dokumentujących niekorzystne dla rozwoju i zdrowia uczniów uwarunkowania i zagrożenia zdrowotne

41.	RPD/BA/30-40/02/PK	11.09.02	Minister Edukacji Narodowej i Sportu	aktywizacja dzieci i młodzieży ze środowisk dotkniętych strukturalnym bezrobociem, z terenów postpegeerowskich, środowisk patologicznych o niskich aspiracjach edukacyjnych
42.	BRPD/GR/31-66/02/MCh	12.09.02	Minister Sprawiedliwości	kwestia wykonania postanowienia Sądu Rejonowego dla Miasta st. Warszawy orzekającego przymusowe wydanie małoletniej za granicę
43.	RPD/GR/30-51/02/MD	08.10.02	Prezes Rady Ministrów	zabezpieczenia medyczne zajęć sportowych, zapobieganie wypadkom i urazom
44.	RPD/GR/31-86/02/MCh	15.10.02	Minister Edukacji Narodowej i Sportu	kwestia weryfikacji podręczników do wychowania w rodzinie
45.	RPD/GR/30-54/02/MD	21.10.02	Minister Zdrowia	zapobieganie retinopatii wśród niemowląt
46.	RPD/BA/30-58/02/PK	04.11.02	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	problem przeprowadzania kontroli osobistej osobom niepełnoletnim przez pracowników ochrony sklepu
47.	RPD/GR/30-59/02/MK	05.11.02	Minister Edukacji Narodowej i Sportu	sprawa bezpłatnego transportu niepełnosprawnych uczniów szkół ponadgimnazjalnych
48.	RPD/GR/31-103/02/MD	06.11.02	Minister Zdrowia	uwagi do projektu rozporządzenia Ministerstwa Zdrowia w sprawie zasad kierowania, przyjmowania, zwalniania i pobytu nieletnich w Państwowych Zakładach Opieki Zdrowotnej
49.	RPD/BA/30-60/02/PK	08.11.02	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	wnioski o podjęcie działań legislacyjnych oraz organizacyjnych, które pozwolą zminimalizować zagrożenie ze strony psa rasy uznanej za agresywną
50.	RPD/ZBA/30-61/02/KB	12.11.02	Minister Zdrowia	kwestia definicji terminu „dziecko” w różnych dziedzinach prawa
51.	RPD/GR/30-62/02/DJ	20.11.02	Przewodniczący Sejmowej Komisji Zdrowia	kwestia wyników analizy GUS, instytutów i towarzystw naukowych oraz UNICEF dokumentujących niekorzystne dla rozwoju i zdrowia uczniów uwarunkowania, zagrożenia zdrowotne
52.	RPD/GR/30-63/02/MD	20.11.02	Przewodniczący Sejmowej Komisji Zdrowia	obligatoryjne objęcie ubezpieczeniem zdrowotnym, finansowanym ze środków publicznych, wszystkich dzieci, które nie są objęte ubezpieczeniem z innego tytułu
53.	b.n.	23.12.02	Minister Zdrowia	kwestia zapobiegania retinopatii
54.	b.n.	23.12.02	Minister Zdrowia	problem braku możliwości funkcjonowania wykwalifikowanych wolontariuszy w placówkach opieki zdrowotnej
55.	RPD/GR/30-66/02/MD	23.12.02	Minister Edukacji Narodowej i Sportu	zagwarantowanie bezpieczeństwa dzieci w szkołach i innych placówkach

				oświatowych
56.	b.n.	23.12.02	Przewodniczący Senackiej Komisji Polityki Społecznej i Zdrowia	obligatoryjne objęcie ubezpieczeniem zdrowotnym, finansowanym ze środków publicznych, wszystkich dzieci, które nie są objęte ubezpieczeniem z innego tytułu
57.	RPD/GR/30-/02/MD	23.12.02	Przewodniczący Senackiej Komisji Polityki Społecznej i Zdrowia	niekorzystne dla rozwoju i zdrowia uczniów uwarunkowania oraz narastające zagrożenia i problemy zdrowotne młodego pokolenia
58.	RPD/GR/30-64/02/AJ	24.12.02	Minister Pracy i Polityki Społecznej	trudności w finansowaniu zadań pomocy społecznej
59.	RPD/GR/30-65/02/AJ	30.12.02	Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji	sytuacja dzieci cudzoziemskich przebywających w polskich placówkach opiekuńczo-wychowawczych

- **Telefon informacyjno-interwencyjny w Biurze Rzecznika Praw Dziecka w 2002 r.**

Telefon w roku sprawozdawczym 2002 spełniał następujące funkcje: informacyjną, interwencyjną, wspierającą – terapeutyczną, sygnalizującą – inicjującą (w sytuacjach, gdy przedstawione problemy miały wymiar ogólny do podjęcia odpowiedniej inicjatywy ustawodawczej bądź do przedstawienia organizacjom i instytucjom wniosków zmierzających do zapewnienia skutecznej ochrony praw i dobra dziecka).

Posiadając bazę danych o instytucjach i organizacjach mogących nieść pomoc dziecku i rodzinie specjaliści pracujący przy telefonie poprzez znajomość prawa, psychologii i wiedzy nt. kompetencji poszczególnych podmiotów na szczeblu centralnym i samorządowym mogą szybko zdefiniować problem i podjąć odpowiednie działania w zakresie:

- Wysłuchanie, udzielenie doraźnej porady 58,2%
- W sytuacjach kryzysowych podjęcie szybkiej interwencji tj. poinformowanie kompetentnych organów (policja, sąd, szkoła, PCPR itp.) 10%
- Skierowanie sprawy do odpowiedniej instytucji czy organizacji 12,9%
- Poinformowanie o podjętych czynnościach w sprawach zgłoszonych na piśmie do BRPD 11%
- Udzielenie informacji o działalności Rzecznika Praw Dziecka 9%

W 2002 r. zarejestrowano 2585 rozmów telefonicznych w indywidualnych sprawach dzieci.

Odbierane telefony były ewidencjonowane z uwzględnieniem: daty zgłoszenia, opisu problemu, z jakim się zwróciła osoba dzwoniąca, rodzaju udzielonej pomocy. Jeżeli osoba udostępniła swoje dane osobowe i stopień pokrewieństwa powyższe informacje zostały również zaewidencjonowane.

Interesanci najczęściej korzystający z telefonu informacyjno-interwencyjnego w Biurze RPD w 2002 r. to:

- Rodzice – dzieci (57%):
 - chcący uzyskać lub zmienić obecne formy kontaktowania się z dziećmi;
 - z trudnościami finansowymi;
 - żyjący w bardzo trudnych warunkach lokalowych;
 - bezrobotni;
 - samotnie wychowujący dzieci;
 - płacący alimenty lub chcący je uzyskać;
 - wnioskujący o zmiany przepisów, rozporządzeń, utrudniających adopcję dziecka;
 - dzieci niepełnosprawnych, chorych;
- Instytucje (13%):
 - pracownicy instytucji rządowych i pozarządowych – policja, przedstawiciele sądów i prokuratur;
 - Ośrodki Pomocy Społecznej, Centrum Pomocy Rodzinie;
 - samorządy lokalne;
 - pracownicy ambasad;
 - związki zawodowe;
 - organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, zajmujące się dziećmi;
 - osoby profesjonalnie zajmujące się dziećmi – psychologowie, lekarze, pedagodzy szkolni, nauczyciele, wychowawcy placówek opiekuńczych, resocjalizacyjnych ;
- Rodzina – krewni (12%)
 - (głównie dziadkowie): w sprawie wnuków, np. kontakty z dziećmi, przejęcie władzy rodzicielskiej z powodu przemocy, zaniedbania, śmierci rodziców;
 - krewni informujący o trudnej sytuacji materialnej rodziny;
- Dzieci (8%)
 - problemy szkolne, problemy w porozumieniu się z rodzicami, przemoc w domu w szkole, prośba o informację;
- Media (5%) - radio, TV, prasa
- Inni obywatele (4%)
 - osoby pracujące bezpośrednio z dziećmi;
 - obserwujący problemy w rodzinie sąsiadów;

- informujący o problemach dzieci, którymi Rzecznik Praw Dziecka powinien się zająć, np. zebranie dzieci;
- zapytania o porady prawne, adresy bezpłatnych porad prawnych, ośrodków terapeutycznych, adresy instytucji podejmujących prace z dzieckiem i rodziną;
- Inne (1%)

Tabela 2. Zestawienie interesantów wnoszących sprawy telefonicznie

Interesanci	Liczba	%
Matka	776	30
Ojciec	698	27
Rodzina /krewni	310	12
Dziecko	207	8
Instytucje, urzędy	336	13
Obywatele	103	4
Media	129	5
Inne	26	1
Razem	2585	100

W sumie z rozmów telefonicznych podjęto 3180 szczegółowych problemów, które można pogrupować w następujących obszarach tematycznych:

- Największa grupa problemów, bo aż **18,7 %** dotyczyła relacji między rodzicami a dziećmi, a więc problemu władzy rodzicielskiej (zawieszenie, powierzenie, przywrócenie); wyegzekwowania prawa do kontaktów z dzieckiem (sądowe ustalenie kontaktów z dzieckiem, sądowe zmiany form kontaktów). W tej grupie były także problemy odnoszące się do dochodzenia roszczeń alimentacyjnych jak również przysposobienia dzieci.
- Następnym obszarem **12,6%** problemów poruszanych w interwencjach były sprawy związane z oświatą; dotyczyły one likwidacji szkół lub przedszkoli bądź tworzenia nowych placówek oświatowych. Domagano się też interwencji w sprawach dowozu uczniów do szkół jak również zwracano uwagę na problemy wychowawcze w placówkach oświatowych, na relacje nauczyciel - uczeń i odwrotnie oraz sygnalizowano problemy przemocy rówieśniczej.
- Osobnym obszarem problemów, bo aż **12,4%** spraw, była przemoc fizyczna, psychiczna czy seksualna w rodzinach lub w środowisku społecznym. Z tym też wiązało się zaniedbanie emocjonalne, fizyczne i intelektualne dzieci. Około 0,7 spraw dotyczyło przemocy w mediach.
- Grupą problemów ok. **5,2%** sygnalizowanych w interwencjach był obszar zagadnień związanych z zastępczymi formami opieki nad dzieckiem – a więc: udzielanie pomocy pieniężnej dla dziecka w rodzinie zastępczej lub braku środków finansowych w poszczególnych

powiatach i miastach na realizację świadczeń dla rodzin zastępczych. Domagano się interwencji w prawach dotyczących funkcjonowania placówek opiekuńczo – wychowawczych.

- **5%** spraw dotyczyło obszaru problemów związanych z opieką zdrowotną, w których można wyszczególnić uzyskanie prawa do ubezpieczenia i opieki zdrowotnej, zwrotu kosztów leczenia dzieci bądź uzyskania odszkodowania za błędy lekarskie. Domagano się także interwencji w sprawach związanych z organizacją i warunkami socjalno – bytowymi placówek służby zdrowia.
- Inny obszar problemów zgłaszanych do BRPD (**4,6%**) dotyczył uzyskania świadczeń z pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży oraz ich rodzin
- W około **3,6%** spraw wymagających interwencji dotyczyło problemów mieszkaniowych, a więc uzyskania mieszkań zastępczych lub socjalnych.
- Osobnym obszarem problemów, z którymi zwracano się do telefonu interwencyjnego (ok. **2,8%**) dotyczyło spraw uprowadzenia dziecka poza granice kraju przez jednego z opiekunów, bądź spraw związanych ze statusem dzieci cudzoziemców w Polsce.
- Grupą problemów (ok. 20,8%) określonych jako inne były sprawy dotyczące pokierowania zainteresowanych do instytucji rządowych lub pozarządowych, udzielenia informacji o pracy BRPD, kontaktów z mediami czy interpretacji przepisów prawa.

Tabela 3. Zestawienie spraw skierowanych do Biura Rzecznika Praw Dziecka w rozmowach telefonicznych (telefon informacyjno-interwencyjny)

Kategoria	Podkategoria	Zagadnienia szczegółowe	Spraw	%
Prawo do życia i ochrony zdrowia		prawo do ubezpieczenia i opieki zdrowotnej	82	2,6
		koszty leczenia	37	1,2
		błędy lekarskie i uzyskiwanie odszkodowań	30	0,9
		placówki służby zdrowia (organizacja likwidacja, warunki socjalno-bytowe	49	1,5
		ogółem	198	6,2

Prawo do życia w rodzinie	Stosunki między rodzicami a dziećmi	władza rodzicielska i kontakty	457	14,4	
		przysposobienie	67	2,1	
		alimenty	129	4,1	
	Zastępcze formy opieki nad dzieckiem	rodziny zastępcze	107	3,4	
		placówki opiekuńczo-wychowawcze	77	2,4	
			pomoc w usamodzielnieniu wychowanków	19	0,6
		Nieletni	postępowanie w sprawach nieletnich np. przesłuchania, zatrzymanie nieletniego	97	3
	placówki resocjalizacyjne, zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich		34	1,1	
	Sprawy z elementem obcym	uprowadzenie dziecka poza granicę kraju	63	2	
		status prawny dzieci cudzoziemców	45	1,4	
	Ogółem		1095	34,5	
	Prawo do godziwych warunków socjalnych	Pomoc Społeczna	sprawy dotyczące wsparcia w uzyskaniu świadczeń z pomocy społecznej	182	5,7
		Sprawy mieszkaniowe	eksmisja	48	1,5
mieszkania zastępcze i lokale socjalne			61	1,9	
inne (spadek, podwyższenie standardu problemy z meldunkiem)			34	1,1	
Ogółem			325	10,2	
Prawo do nauki		organizacja, tworzenie i likwidacja placówek oświatowych (np. dowóz dzieci do szkoły, realizacja obowiązku szkolnego, różne formy nauczania, skreślenie i przenoszenie uczniów)	188	5,9	
		problemy wychowawcze w placówkach oświatowych (przemoc rówieśnicza, problemy w kontaktach uczeń-nauczyciel, nauczyciel-uczeń)	157	4,9	
		wypadki na terenie szkoły	25	0,8	
		szkolnictwo specjalne (dzieci niepełnosprawne i upośledzone umysłowo w szkole)	31	1	
		pomoc dzieciom uzdolnionym	21	0,7	
		wypoczynek dzieci	36	1,1	
	Ogółem		458	14,4	

Prawo do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbywaniem oraz innym złym traktowaniem	przemoc fizyczna, seksualna, psychiczna	282	8,9
	zaniedbania (intelektualne, emocjonalne fizyczne)	75	2,4
	uzależnienia	32	1
	żebractwo	17	0,5
	sekty	14	0,4
	przemoc w mediach	23	0,7
Ogółem		443	13,9
Promocja praw dziecka	udzielenie informacji o pracy BRPD, kontakt z innymi instytucjami, kontakt z mediami; itp.	661	20,8
Łącznie spraw:		3180	100

Tabela 4. Zestawienie spraw indywidualnych skierowanych pisemnie do Biura Rzecznika Praw Dziecka w 2002 r.

L.P	WYSZCZEGÓLNIENIE SPRAW WG SPECYFIKACJI ZADAŃ	LICZBA SPRAW NADEŚLANYCH	LICZBA SPRAW ZAKOŃCZONYCH	LICZBA SPRAW W TOKU
1	Prawo do życia i ochrony zdrowia	109	99	10
2	Prawo do wychowania w rodzinie	473	342	131
3	Prawo do godziwych warunków socjalnych	222	139	83
4	Prawo do nauki	243	202	41
5	Prawo do ochrony przed przemocą	122	101	21
6	Promocja praw dziecka	121	121	-
	Ogółem	1377	1090	287

- **Rozmowy przeprowadzone w Biurze RPD podczas indywidualnych spotkań**

W roku sprawozdawczym przeprowadzono **282 rozmowy**.

Tabela 5. Osoby zgłaszające się na rozmowy:

Interesanci	Liczba	%
Matka	100	35,5
Ojciec	66	23,4
Matka i ojciec	7	2,5
Rodzina/krewni	39	13,8

Dziecko	39	13,8
Instytucje, urzędy	13	4,6
Obywatele	17	6,1
Media	1	0,3
Razem	282	100

Celem i efektem rozmów przeprowadzonych w Biurze RPD było:

- Wysłuchanie i przyjęcie dokumentów (55,3%);
- Udzielenie porad prawno – psychologicznych (28,7%);
- Skierowanie do odpowiednich instytucji (5%);
- Udzielenie informacji o biegu sprawy złożonej w Biurze RPD i przyjęcie brakujących dokumentów (9,9%);
- Podjęcie interwencji w związku ze zgłoszoną sprawą (1,1%).

Tabela 6. Zestawienie spraw podjętych po wizytach interesantów w Biurze RPD w 2002 r.

KATEGORIA	PODKATEGORIA	ZAGADNIENIA SZCZEGÓŁOWE	SPRAW	%
Prawo do życia i ochrony zdrowia	Opieka zdrowotna	prawo do ubezpieczenia i opieki zdrowotnej	12	2,7
		koszty leczenia	1	0,2
		błędy lekarskie i uzyskiwanie odszkodowań	3	0,7
		placówki służby zdrowia (organizacja likwidacja, warunki socjalno-bytowe)	4	0,9
	Ogółem		20	4,5
Prawo do życia w rodzinie	Stosunki między rodzicami a dziećmi:	władza rodzicielska i kontakty	94	20,9
		przysposobienie	4	0,9
		alimenty	22	4,9
	Zastępcze formy opieki nad dzieckiem	rodziny zastępcze	17	3,8
		placówki opiekuńczo-wychowawcze	18	4
		pomoc w usamodzielnieniu wychowanków	1	0,2
	Nieletni	postępowanie w sprawach nieletnich np. przesłuchania, zatrzymanie nieletniego	14	3,1
		placówki resocjalizacyjne, zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich	2	0,4
	Sprawy z elementem obcym	uprowadzenie dziecka poza granicę kraju	4	0,9
		status prawny dzieci cudzoziemców	4	0,9
	Ogółem		180	40

Prawo do godziwych warunków socjalnych	Pomoc Społeczna	sprawy dotyczące pomocy w uzyskaniu świadczeń z pomocy społecznej	8	1,8
	Sprawy mieszkaniowe	eksmisja	11	2,4
		mieszkania zastępcze i lokale socjalne	13	2,9
		inne (spadek, podwyższenie standardu problemy z meldunkiem)	5	1,1
Ogółem		37	8,2	
Prawo do nauki		organizacja, tworzenie i likwidacja placówek oświatowych (np. dowóz dzieci do szkoły, realizacja obowiązku szkolnego, różne formy nauczania, skreślenie i przenoszenie uczniów)	18	4
		problemy wychowawcze w placówkach oświatowych (przemoc rówieśnicza, problemy w kontaktach uczeń-nauczyciel, nauczyciel-uczeń)	26	5,8
		wypadki na terenie szkoły	0	0
		szkolnictwo specjalne (dzieci niepełnosprawne i upośledzone umysłowo w szkole)	5	1,1
		pomoc dzieciom uzdolnionym	0	0
		wypoczynek dzieci	1	0,2
	Ogółem		50	11,1
Prawo do ochrony przed przemocą		przemoc fizyczna, seksualna, psychiczna	68	15,2
		zaniedbania (intelektualne, emocjonalne fizyczne)	38	8,5
		uzależnienia	12	2,7
		żebractwo	0	0
		sekty	0	0
		przemoc w mediach	0	0
Ogółem		118	26,4	
Promocja praw dziecka		Udzielenie informacji o pracy BRPD, kontakty z innymi instytucjami, kontakty z mediami; itp.	44	9,8
Łącznie spraw:			449	100

Problemami najczęściej podejmowanymi w rozmowach były sprawy dotyczące relacji między rodzicami a dziećmi (24,5%), a więc sprawowanie władzy rodzicielskiej bądź uregulowanie praw do kontaktu z dzieckiem w sytuacji rozbicia rodziny.

Innym obszarem zagadnień poruszanych najczęściej w trakcie rozmów (26,4%) były problemy dotyczące przemocy fizycznej, psychicznej i seksualnej oraz zaniedbań w rodzinie.

Tabela 7. Sprawy dotyczące zmian systemowych podjęte w wyniku spotkań Rzecznika z przedstawicielami krajowych jednostek organizacyjnych

Spotkania z:	liczba
przedstawicielami Sejmu i Senatu	29
Rzecznikiem Praw Obywatelskich	11
Administracją państwową szczebla centralnego	21
Organami władzy i administracji terenowej	31
Przedstawicielami organizacji pozarządowych	25
Innymi	17
OGÓLEM	134

Tabela 8. Statystyka spraw skierowanych do Rzecznika w formie pisemnej w ramach współpracy dotyczącej działań systemowych z krajowymi jednostkami organizacyjnymi oraz z zagranicą

Współpraca z:	ilość pism, które wpłynęły do BRPD
krajowymi jednostkami organizacyjnymi w tym:	595
Sejmem i Senatem	74
administracją państwową szczebla centralnego	79
organami władzy i administracji terenowej	89
organizacjami społecznymi i pozarządowymi	209
Rzecznikiem Praw Obywatelskich	24
innymi urzędami i instytucjami	120
zagranicą	80
OGÓLEM	675

Tabela 9. Ogół spraw podjętych przez Rzecznika Praw Dziecka w roku 2002

Rodzaje spraw podjętych przez Rzecznika	Ilość
Sprawy indywidualne podjęte w wyniku skierowań pisemnych (Tabela 2.)	1377
Sprawy indywidualne podjęte przez Rzecznika w wyniku rozmów telefonicznych (Tabela 4.)	3180
Sprawy indywidualne podjęte po wizytach interesantów w Biurze RPD (Tabela 6.)	449
Sprawy dotyczące zmian systemowych skierowane do Rzecznika w formie pisemnej w ramach współpracy z krajowymi i zagranicznymi jednostkami organizacyjnymi (Tabela 1. i 12.)	734
Sprawy dotyczące zmian systemowych podjęte w wyniku spotkań Rzecznika z przedstawicielami krajowych jednostek organizacyjnych (Tabela 7.)	134
Sprawy związane ze zmianami systemowymi podjęte w wyniku ważniejszych spotkań Rzecznika z przedstawicielami zagranicznych jednostek organizacyjnych (Tabela 11)	32
Sprawy dotyczące promocji i ochrony praw dziecka (Tabele 8.,9. i 10.)	129
ogółem	6035

Tabela 10. Promocja praw dziecka - ważniejsze konferencje i spotkania organizowane lub współorganizowane przez Rzecznika Praw Dziecka

Lp.	Data/miejsce	Temat/ współorganizator
1.	16.01.02 Warszawa	Konferencja „ <i>Pomoc dziecku w rodzinie bezrobotnej</i> ”/ Ogólnopolskie Porozumienie Organizacji Bezrobotnych
2.	25.02.02 Warszawa	Konferencja „ <i>Realizacja prawa do nauki dzieci niepełnosprawnych</i> ”
3.	07.03.02 Warszawa	Konferencja „ <i>Przemoc, telewizja, społeczeństwo – przyczyny, skutki, środki zaradcze</i> ”/ Rzecznik Praw Obywatelskich, Przewodniczący Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji
4.	03-05.04.02 Zakopane	Konferencja „ <i>Pozycja Dziecka w Polskim Prawie Rodzinnym</i> ”/ Stowarzyszenie Sędziów Sądów Rodziny w Polsce, Rzecznik Praw Obywatelskich
5.	23.05.02 Warszawa	Konferencja „ <i>Pomoc dziecku i rodzinie w działaniach samorządu wojewódzkiego</i> ”
6.	17.06.02 Warszawa	Seminarium „ <i>Medycyna szkolna</i> ”
7.	24-26.06.02 Warszawa	I Spotkanie Rzeczników Praw Dziecka z Europy Centralnej i Wschodniej „ <i>Wyzwania i szanse dla promocji i ochrony praw dziecka w Europie Środkowej i Wschodniej</i> ”
8.	15-16.10.02 Kazimierz Dolny	Konferencja szkoleniowa „ <i>Prawo karne a Konwencja o Prawach Dziecka</i> ”/ Urząd Dzielnicy Warszawa - Mokotów
9.	28-29.10.02 Konstancin	Konferencja „ <i>Od nauczania integracyjnego do szkoły równych szans</i> ”/ Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno – Pedagogicznej
	02.12.02 Warszawa	Konferencja „ <i>Prawo dziecka do godziwych warunków socjalnych</i> ”
10.	09.12.02 Warszawa	Konferencja „ <i>Dziecko a Internet. Szanse – zagrożenia</i> ”
11.	14.12.02 Warszawa	Konferencja „ <i>Rozwiązuję spory bez przemocy, czyli co wiem o sprawiedliwości naprawczej w Polsce</i> ”/ Polskie Centrum Mediacji
12.	16.12.02 Warszawa	Spotkanie z przedstawicielami prawie 40 organizacji pozarządowych zajmujących się działaniami na rzecz dzieci. Celem spotkania było powołanie stałego ciała doradczego przy Rzeczniku Praw Dziecka.

Tabela 11. Promocja praw dziecka - udział Rzecznika Praw Dziecka i jego przedstawicieli w konferencjach i spotkaniach

Lp.	Data	Organizator	Temat
1.	22.01.02 Warszawa	Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Polskie Stowarzyszenie Nauczycieli i Wychowawców	„ <i>Polskie doświadczenia w wychowaniu prorodzinnym</i> ”

2.	07.02.02 Warszawa	Rzecznik Praw Obywatelskich	„Edukacja ponadgimnazjalna młodzieży – jakie perspektywy?”
3.	23.02.02 Sławno	Pomorskie Stowarzyszenie Bezrobotnych, Bezdomnych i Osób Niepełnosprawnych w Sławnie	„Dzieci – dzieciom”
4.	26.02.02 Legionowo	Platforma Samorządowa	„Rozmowy Obywatelskie. Młodzież- szanse rozwoju i zagrożenia”
5.	19.03.02 Warszawa	Krajowy Komitet Wychowania Resocjalizującego	VI Forum Przyjaciół Dzieci Ulicy „Być dzieckiem i przetrwać”
6.	21.03.02 Warszawa	Rządowa Rada Ludnościowa, Rządowe Centrum Studiów Strategicznych	I Kongres Demograficzny w Polsce, Konferencja Naukowa „Medycyna szkolna – główne problemy i kierunki rozwiązań systemowych”
7.	09.04.02 Sieradz	Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Sieradzu	Forum „Wychowywać Ucząc”
8.	11.04.02 Płock	Kuratorium Oświaty w Warszawie delegatura w Płocku	Seminarium nauczycielskie „Przeciw agresji i przemocy”
9.	16.04.02 Warszawa	Rzecznik Praw Obywatelskich	„Ars Educandi – sztuka wychowywania”
10	23.04.02 Warszawa	Ogólnopolskie Forum na Rzecz Praw Dziecka, Partia Dzieci i Młodzieży, Fundacja „Dziecko”	„Czego oczekują dzieci od nowego Parlamentu i Rządu?”
11	13-15.05.02 Krzyżowa	Zarząd Miasta Wrocławia, Towarzystwo „Nasz Dom”	VI ogólnopolska konferencja „Miłości wystarczy dla wszystkich”
12	18.05.02 Łódź	Łódzkie Centrum Doskonalenia Nauczycieli i Kształcenia Praktycznego	udział w pracach Komisji Wojewódzkiego Konkursu „Moje miasto w zjednoczonej Europie”
13	22.05.02 Warszawa	Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Instytut Spraw Publicznych	„Reformowany i reformujący się system oświaty”
14	22-23.05.02 Kraków	Rzecznik Praw Obywatelskich	„Rola Ombudsmana w początku XXI w.”
15	23.05.02	Polski Komitet Narodowy UNICEF	Dyskusja Panelowa poświęcona problemom dzieci
16	27.05.02 Mrągowo	Starostwo Powiatowe w Mrągowie	„Jakie dzieci taka przyszłość”
17	28.05.02 Konin	Towarzystwo Przyjaciół Dzieci	„Ochrona Praw Dziecka”
18	28.05.02 Kraków	Zespół Szkół Ogólnokształcących Integracyjnych nr 2 w Krakowie, Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 5 w Krakowie	„O przyszłość integracji”
19	29.05.02 Warszawa	Zespół Wczesnego Wspomagania Dzieci Niepełnosprawnych	„Integracja dzieci niepełnosprawnych”
20	01.06.02 Warszawa	Zespół Organizacyjny Sejmu Dzieci i Młodzieży	VIII Sesja Sejmu Dzieci i Młodzieży „Europa-dialog kultur”
21	04.06.02 Kielce	Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji	„Media jako przedmiot edukacji” - VII Targi Edukacyjne
22	12.06.02 Koło	Biuro Posła Ireneusza Niewiarowskiego w Kole	„Portret dziecka krzywdzonego - problem przemocy seksualnej”

23	14.06.02 Warszawa	Ministerstwo Sprawiedliwości, Ogólnopolskie Forum Na Rzecz Ofiar Przestępstw	<i>„Dziecko pod parasolem prawa”</i>
24	15.06.02 Stare Pole k. Malborka	Główny Inspektor Pracy	<i>„Bezpieczeństwo w rolnictwie - bezpieczeństwo dzieci w gospodarstwie rolnym”</i>
25	19.06.02 Wesoła k. Warszawy	Stowarzyszenie na Rzecz Dobrej Praktyki Administracji i Zarządzania "Wawelska 56"	<i>„Od wspólnot lokalnych do europejskiego społeczeństwa obywatelskiego”</i>
26	19.07.02 Warszawa	Patronat Prezesa Rady Ministrów	Walka z wykluczeniem społecznym <i>„Wspólne memorandum w sprawie integracji społecznej”</i>
27	29.08.02 Tczew	Stowarzyszenie na Rzecz Szkolnictwa Specjalnego	<i>„Szanse i możliwości osób upośledzonych umysłowo w zjednoczonej Europie”</i>
28	11.09.02	Rzecznik Praw Obywatelskich	<i>„Mediacja w polskiej rzeczywistości”</i>
29	16.09.02 Warszawa	Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej	<i>„Problemy alkoholowe w opinii samorządów”</i>
30	20.09.02 Wrocław	Władze miasta Wrocławia	<i>„Prawa dziecka”</i>
31	21.09.02 Częstochowa	Liga Krajowa Częstochowa	XVI Ogólnopolska Konferencja <i>„Polityka Prorodzinna Samorządu Terytorialnego - Samorząd w walce z patologiami społecznymi”</i>
32	23-24.09.02 Gdańsk	Katolickie Stowarzyszenie "Civitas Christiana" oraz Komisja Polityki Społecznej i Rodziny Rady Miasta Gdańska	<i>„Rodzina w procesie przemian ustrojowych w Polsce”</i>
33	26.09.02 Bełchatów	Stowarzyszenie "Dzieci w Europie"	III Sympozjum z cyklu <i>„Sprawy dzieci w procesie integracji europejskiej”</i> zatytułowane <i>„Młodzież Medialna”</i>
34	02.10.02 Warszawa	Rzecznik Praw Obywatelskich	<i>„Współpraca między sądami rodzinnymi a instytucjami pomocy społecznej - system opieki nad dzieckiem i rodziną”</i>
35	03.10.02 Warszawa	Samorząd Województwa Mazowieckiego	uroczyste rozpoczęcie akcji <i>„Bezpiecznie do szkoły”</i>
36	05.10.02 Warszawa	Warszawski Oddział Polskiego Towarzystwa Dysleksji	<i>„O pomyślny start ucznia w szkole”</i>
37	07.10.02 Warszawa	Wicemarszałek Sejmu RP	<i>„Prawo a przystąpienie Polski do Unii Europejskiej”</i>
38	12.10.02 Konin	Ośrodek Sportu „Rondo” w Koninie	III Wielkopolski Turniej Rodzinny Środowiskowych Ognisk Wychowawczych
39	12.10.02 Warszawa	Zarząd Salezjańskiej Organizacji Sportowej RP	Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe <i>„Antropologia Sportu”</i> pod honorowym patronatem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu oraz Rzecznika Praw Dziecka
40	16.10.02 Ostrołęka	Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej	Konferencja Wojewódzka <i>„Profilaktyka środowiskowa w miejscu zamieszkania dzieci i młodzieży”</i>
41	18.10.02 Wrocław	Członek Zarządu Miasta Wrocławia ds. Polityki społecznej	<i>„Co zagraża naszym dzieciom? Jak je chronić? Jak im pomóc?”</i>
42	26.10.02 Łódź	Uniwersytet Łódzki	<i>„Wyzwania gier komputerowych”</i>
43	05.11.02 Warszawa	Instytut Spraw Publicznych	<i>„Zmiany w oświacie a integracja z Unią Europejską”</i>

44	13.11.02 Warszawa	Ośrodek Wychowawczo-Profilaktyczny "MICHAEL" Zgromadzenia Św. Michała Archaniola oraz z Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego i Gmina Warszawa Bemowo	Ogólnopolskie sympozjum pt. <i>"Wsparcie społeczne na rzecz dzieci i młodzieży, poprzez niepubliczne placówki dziennego pobytu"</i>
45	26.11.02 Warszawa	Rządowa Rada Ludnościowa, Komitet Nauk Demograficznych PAN, Polskie Towarzystwo Demograficzne, Główny Urząd Statystyczny, United Nations Development Programme	I Kongres Demograficzny <i>„Polska a Europa. Procesy demograficzne u progu XXI wieku"</i>
46	28-29.11.02 Lublin	Studium Komunikowania Społecznego i Dziennikarstwa Katolicki Uniwersytet Lubelski	<i>„Rodzina – dziecko - media"</i>
47	27-28.11.02 Łódź	Łódzki Urząd Wojewódzki w Łodzi Wydział Polityki Społecznej	Seminarium <i>„Powiatowy system opieki nad dzieckiem i rodziną w Polsce u progu wejścia do Unii Europejskiej"</i>
48	28.11.02 Lublin	Fundacja Rozwoju Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego	<i>„Alkohol, alkoholizm i ja"</i>
49	29,30.11-01.12.02 Sulejów	Towarzystwo Resocjalizacyjne	IX Konferencja Szkoleniowo-robotcza <i>"Rodzinna opieka Zastępcza - prorodzinne formy opieki nad dziećmi i młodzieżą"</i>
50	05.12.02 Warszawa	Polska Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Ogólnopolskie Pogotowie na Rzecz Ofiar Przemocy w Rodzinie "Niebieska Linia", Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej"	<i>"VII Ogólnopolska Konferencja Przeciw Przemocy w Rodzinie"</i>
51	11.12.02 Warszawa	Rzecznik Praw Obywatelskich	<i>„Dorośli - ofiary przemocy w rodzinie"</i>
52	Konin	Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Oddział Okręgowy w Koninie	Warsztaty Terapeutyczne w Środowiskowych Ogniskach Wychowawczych <i>„Kształtowanie pozytywnych relacji w rodzinie"</i>

Tabela 12. Promocja i ochrona praw dziecka - ważniejsze wizyty i spotkania Rzecznika Praw Dziecka oraz jego pracowników z dziećmi, młodzieżą i organizacjami zajmującymi się ochroną ich praw.

Lp.	Data	Miejsce	Temat
1.	28-29.01.02	Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Wałbrzychu	wizytacja
2.	01.02.02	Liceum Ogólnokształcące im. Gen. Dąbrowskiego w Kutnie	Seminarium Samorządu Uczniowskiego <i>"Agresja i przemoc - przyczyny profilaktyka, interwencje"</i>
3.	15.03.02	Stowarzyszenie Dzieci Chorych "Serce" w Świdnicy	15 -lecie Stowarzyszenia, spotkanie z dziećmi
4.	06.04.02	Uczniowski Klub Sportowy KIKI-DANCE w Łodzi	Mistrzostwa Polski w Rock 'n' Rollu Akrobatycznym
5.	22.04.02	Urząd Miejski w Legionowie	Inauguracyjna Sesja Młodzieżowej Rady Miasta Legionowa

6.	23.04.02	Gimnazjum nr 3 w Skierniewicach	spotkanie z młodzieżą, dyskusja na temat: <i>"dlaczego warto przestrzegać praw dziecka"</i>
7.	25.04.02	Ognisko Pracy Pozaszkolnej "Żoliborz" w Warszawie	spotkanie z dziećmi na temat ich praw i możliwości ich ochrony
8.	26.04.02	Zespół Szkół Ogólnokształcących Nr 1 im. Komisji Edukacji Narodowej w Puławach	spotkanie z młodzieżą dotyczące instytucji Rzecznika Praw Dziecka oraz praw dzieci i młodzieży
9.	29.04.02	Liceum Ogólnokształcące im. Kasprowicza w Kutnie	spotkanie z młodzieżą dotyczące aktualnych problemów młodzieży i możliwości ich rozwiązania
10.	30.04.02	Szkoła Podstawowa w Pleckiej Dąbrowie	spotkanie z dziećmi dotyczące praw dziecka i ich ochrony
11.	06.05.02	Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Krajowy Ośrodek Adopcyjno- Opiekuńczy w Warszawie	Spotkanie dotyczące działań Centrum Informacji i Poradnictwa dla Rodzinnych Domów Dziecka
12.	13.05.02	Zespół Szkół nr 3 w Kutnie	Piknik Europejski
13.	18.05.02	Łódzkie Centrum Doskonalenia Nauczycieli i Kształcenia Praktycznego	Komisja Europejskiego Konkursu na Stronę www <i>"Moje miasto w zjednoczonej Europie"</i>
14.	21.05.02	Zespół Szkół nr 3 w Kutnie	spotkanie z młodzieżą i nauczycielami dot. dziecka i aktualnych problemów związanych z ich ochroną
15.	23.05.02	Polski Komitet Narodowy UNICEF w Warszawie	akt przekazania umowy uznania ze strony Funduszu Narodów Zjednoczonych UNICEF połączony z dyskusją panelową poświęconą problemom dzieci
16.	24.05.02	Warmińsko- Mazurski Urząd Wojewódzki w Olsztynie	IV Warmińsko-Mazurskie Dni Rodziny
17.	24.05.02	II Szpital Miejski im. dr Ludwika Rydygiera w Łodzi	otwarcie Pododdziału Preadopcyjnego
18.	01.06.02	Płock	I Festyn Dzieci Niepełnosprawnych <i>„Nadzieja"</i>
19.	05.06.02	Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Kutnie	uroczyste otwarcie
20.	07.06.02	Gimnazjum nr 3 w Skierniewicach	nadanie imienia szkole
21.	09.06.02	Bedlno	XII Międzywojewódzki Przegląd Kapel Ludowych Bedlno 2002
22.	14.06.02	Szkoła Rolnicza w Mieczysławowie	udział w obchodach 30-lecia szkoły
23.	15.06.02	Szkoła Podstawowa w Żdżarach	nadanie imienia szkole
24.	10.07.02	Stowarzyszenie Dzieci Niepełnosprawnych w Miliczu	Otwarcie <i>„Sali doświadczenia świata"</i>

25.	20.07.02	Związek Harcerstwa Polskiego w Kielcach	XXIX Harcerski Festiwal Kultury Młodzieży Szkolnej
26.	07.08.02	Łódź	wizytacje wypoczynku letniego dzieci w okolicach Łodzi
27.	22.08.02	Dom Dziecka w Bartoszykach	program naprawczy funkcjonowania placówki.
28.	22.08.02	Związek Harcerstwa Polskiego Mrągowo	spotkanie z dziećmi i młodzieżą ze środowisk ubogich biorących udział w letnim wypoczynku zorganizowanym przez Komendę Hufca ZHP z Mrągowo
29.	23.08.02	Mrągowo	wizytacja wypoczynku letniego dzieci
30.	23.08.02	Kuratoria Oświaty w Kielcach i Lublinie	wizytacja
31.	24.08.02	Kuratorium w Katowicach	wizytacja
32.	01.09.02	Szkoła Podstawowa w Żeronicach	otwarcie sali gimnastycznej mieszczącej się przy miejscowej Szkole Podstawowej
33.	01.09.02	Gimnazjum w Topoli Królewskiej	uroczystości otwarcia nowego budynku Gimnazjum
34.	02.09.02	Młodzieżowy Ośrodek Socjoterapii SOS Warszawa	uroczystości 10-lecia istnienia Ośrodka
35.	02.09.02	Fundacja Człowiek dla Człowieka w Chorzowie	inauguracja roku szkolnego
36.	03.09.02	Szkoła Mistrzostwa Sportowego im. Kazimierza Górskiego w Łodzi	inauguracja roku szkolnego
37.	04.09.02	Sąd Rejonowy w Wałbrzychu	sprawa interwencyjna
38.	05.09.02	Klub Europejczyka przy I Liceum Ogólnokształcącym im. Henryka Sienkiewicza w Płońsku	debata na temat praw dziecka oraz zmian dotyczących dzieci i młodzieży po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej
39.	07.09.02	Częstochowa	XIX Harcerska Pielgrzymka do Częstochowy
40.	09.09.02	Zespół Ośrodków dla Dzieci i Młodzieży Niewidomej i Słabowidzącej ze Sprzężonymi Niesprawnościami	inauguracja obchodów X- lecia
41.	12.09.02	Gimnazjum w Uniejowie	otwarcie hali sportowej przy Gimnazjum
42.	13.09.02	Rada Krajowa i Komisja Rewizyjna Ogólnopolskiego Porozumienia Obrony Bezrobotnych oraz Polskie Towarzystwo Zapobiegania Narkomanii O/Słupsk	dyskusja na temat problemów dzieci w środowisku bezrobotnych
43.	13.09.02	LO. im. Żeromskiego w Lęborku	spotkanie z uczniami, debata o prawach dziecka
44.	15.09.02	Salezyjańska Organizacja Sportowa w Warszawie	Igrzyska Młodzieży

45.	25.09.02	Szpital Bielański w Warszawie	oficjalne otwarcie „oddziału motylkowego” dla dzieci
46.	12.10.02	Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Oddział Okręgowy w Koninie	III Wielkopolski Turniej Rodzinny
47.	28.10.02	Technikum Przemysłu Spożywczego w Krajence oraz Gimnazja w Tarnówce, Jastrowiu, Okonku, Lipce, Zakrzewie i Złotowie	spotkania z młodzieżą szkolną terenu powiatu złotowskiego
48.	03.11.02	III LO im. Stanisława Staszica w Lublinie	spotkanie z uczniami dot. przemocy rówieśniczej, trudnej sytuacji socjalnej części młodzieży oraz troski o osoby niepełnosprawne
49.	04.11.02	Gimnazjum Niepubliczne Nr 1 w Nowym Dworze Mazowieckim	„ <i>My tworzymy przyszłość</i> ”- I forum liderów szkolnych, debata na temat realizacji praw dziecka i roli instytucji Rzecznika Praw Dziecka
50.	05.11.02	Szkoła nr 75 w Poznaniu	spotkanie z dziećmi debata na temat praw dziecka
51.	12.11.02	Szpital w Łęczycy Oddział Dziecięcy	wizytacja i spotkanie z dziećmi i pracownikami
52.	15.11.02	Słupski Urząd Miejski	spotkanie z przedstawicielami samorządów uczniowskich szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych dot. problemów nurtujących dzieci
53.	19.11.02	Biuro Rzecznika Praw Dziecka	spotkanie z uczniami Gimnazjum Specjalnego nr 18 w Warszawie
54.	19.11.02	Niepubliczna Szkoła Podstawowa nr 61 i Gimnazjum Niepubliczne nr 8 Stowarzyszenia "Pro Futuro"	spotkanie z uczniami
55.	19.11.02	Biuro Rzecznika Praw Dziecka	spotkanie z dziećmi ze szkoły Muzycznej im. H. Wieniawskiego w Łodzi
56.	29.11.02	Towarzystwo Przyjaciół Dzieci Łódzki Oddział Wojewódzki	spotkanie poświęcone omówieniu nowych form pracy Ośrodka Adopcyjno-Opiekuńczego TPD w Łodzi
57.	06.12.02	Kutnowski Komitet OPOB- impieza mikołajkowa	spotkanie z rodzinami dotkniętymi bezrobociem
58.	03.12.02	I Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Staszica w Lublinie	spotkanie z młodzieżą i nauczycielami - debata o prawach ucznia i dziecka
59.	10.12.02	Szkoła Podstawowa nr 44 im. Jana Molla w Łodzi	Retkińskie Obchody Światowego Dnia Praw Człowieka
60.	13.12.02	Gimnazjum w Busku-Zdroju	spotkanie z młodzieżą i nauczycielami gimnazjum
61.	18.12.02	Biuro Rzecznika Praw Dziecka	przyjęcie Betlejemskiego Świątecznego Pokoju

62.	18.12.02	Gimnazjum Specjalne nr 18 Warszawa	przedstawienie jasełkowe, spotkanie z młodzieżą
63.	19.12.02.	Teatr Buffo w Warszawie	finał konkursu „ <i>Cala Polska czyta dzieciom</i> ”.
64.	20.12.02	Stowarzyszenie Przyjaciół Dzieci Chorych „SERCE” w Żarowie	Odwiedziny Centrum Przyjaźni Dziecięcej SPDC „SERCE”, spotkanie z dziećmi i Dziecięco- Młodzieżową Radą Miejską Żarowa w Gimnazjum im. Jana Pawła II, wizytacja w Europejskim Centrum Przyjaźni Dziecięcej pozostające w budowie
65.		Szkoła Podstawowa nr 1 im. Marii Kownackiej w Łomiankach	spotkanie z uczniami- debata o prawach dziecka

Tabela 13. Spotkania w ramach współpracy międzynarodowej

Lp.	Data/miejsce	Osoba/instytucja	Temat
1.	20-21.03.02 Paryż	Grupa Robocza Europejskiej Sieci Rzeczników Praw Dziecka (The European Network of Ombudsmen for Children - ENOC)	opracowanie nowej wersji Statutu ENOC z uwzględnieniem uwag nadesłanych przez europejskich Rzeczników Praw Dziecka i stanowiska ENOC na Szczyt ONZ w Nowym Jorku (8-10 maja 2002 r.),
2.	21.03.,02 Paryż	Claire Brisset - Rzecznik Praw Dziecka we Francji	ustalenia dotyczące współpracy bilateralnej oraz omówienie sprawy interwencyjnej
3.	21-23.03.02 Paryż	UNICEF	Ustalenie szczegółów dotyczących organizacji w Warszawie konferencji rzeczników praw dziecka z Europy Środkowej i Wschodniej
4.	10.04.02 Warszawa	Lira Uhovrebova Stowarzyszenie Kobiet Południowej Osetii na Rzecz Demokracji i Praw Człowieka	prezentacja polskiego systemu ochrony praw dziecka i omówienie sytuacji dzieci i rodziny w regionie Kaukazu

5.	13.04-21.04 Rzym	Roberto Castelli - Minister Sprawiedliwości Włoch, dr Carmela Cavallo-Przewodnicząca Komisji ds. Adopcji Międzynarodowych działająca w kancelarii Premiera Silvio Berlusconi, dr Rosario Priore - Dyrektor Departamentu Sądów we włoskim Ministerstwie Sprawiedliwości, Sąd dla Nieletnich i Zakład Poprawczy w Rzymie, Największy włoski Szpital dla Dzieci pod wezwaniem Dzieciątka Jezus	realizacja przez instytucje publiczne nadzoru i kontroli przestrzegania praw dzieci do życia, zdrowia, właściwej opieki socjalnej, oświaty, przeciwdziałania przemocy i wychowaniu w rodzinie, - wzajemne problemy występujące w zakresie prawa rodzinnego i opiekuńczego a dotyczące relacji polsko – włoskich w zakresie adopcji i uprawnień rodzicielskich nad dziećmi - funkcjonowanie biura Rzecznika w Polsce i system sądownictwa nieletnich we Włoszech. świadczenia medyczne wykonywane na rzecz dzieci, formy organizacyjno – prawne systemu ochrony zdrowia dzieci w Republice Włoskiej.
6.	07.05.02 Nowy Jork	Organizacja Narodów Zjednoczonych	pierwsze światowe spotkanie niezależnych instytucji działających na rzecz praw dzieci (The First Global Meeting of Independent Human Rights Institutions for Children)
7.	8-10.05.02 Nowy Jork	Organizacja Narodów Zjednoczonych	Sesja Specjalna Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych w Sprawach Dzieci (World Summit for Children)
8.	20.06.02 Warszawa	Delegacja Chińska	prezentacja pozycji ustrojowej Rzecznika Praw Dziecka i zakresu jego zadań
9.	26.06.02 Warszawa	Michael Mercieur UNICEF	stan przestrzegania praw dziecka w Polsce i współpraca Rzecznika z UNICEF
10.	27.06.02 Warszawa	Marty Rajandran UNICEF	przygotowanie umowy o współpracy z UNICEF w zakresie promocji praw dziecka
11.	27.06.02 Warszawa	Konsul włoski	podsumowanie wyników wizyty we Włoszech
12.	09-12.06.02 Genewa	Komitet Praw Dziecka przy ONZ	spotkanie Komitetu Praw Dziecka przy ONZ w sprawie „ <i>Sprawozdania dotyczącego realizacji w Rzeczypospolitej Polskiej Konwencji o Prawach Dziecka w latach 1993-1998</i> ”
13.	03.07.02 Watykan	Ojciec Święty Jan Paweł II	przekazanie Ojcu Świętemu informacji o działalności Rzecznika Praw Dziecka w roku 2001
14.	10.09.02 Warszawa	Rzecznik Praw Obywatelskich Prowincji Kolumbia Brytyjska w Kanadzie - Paul Pallan	wymiana doświadczeń w zakresie ochrony praw dziecka w Kanadzie i w Polsce, nawiązanie bliższej współpracy
15.	30.09.02 Genewa	Szef Misji Polskiej przy NZ, Komitet Praw Dziecka przy ONZ	spotkanie podsumowujące przekazane przez Rząd RP "Sprawozdanie dotyczące realizacji w Rzeczypospolitej Polskiej Konwencji o Prawach Dziecka w latach 1993-1998"

16.	05.10.02 Bruksela	Europejska Sieć Rzeczników Praw Dziecka (The European Network of Ombudsman for Children- ENOC)	udział w dorocznym zjeździe ENOC i pracach grupy roboczej opracowującej ostateczny projekt Statutu ENOC
17.	13.11.02 Warszawa	Grupa ekspertów serbskiego Ministerstwa Opieki Socjalnej przebywających w Polsce na zaproszenie Polskiej Fundacji Międzynarodowej Współpracy na rzecz Rozwoju "Wiedzieć jak"	podzielenie się doświadczeniami Polski w reformowaniu systemu opieki społecznej ze szczególnym uwzględnieniem rozwiązań prawnych i instytucjonalnych w zakresie zapewnienia opieki i wychowania dzieciom całkowicie lub częściowo pozbawionym opieki rodziców
18.	20.11.02 Warszawa	Alvaro Gil Roblesem - Komisarz Rady Europy ds. Praw Człowieka Rady Europy	przygotowywanie raportu na temat stanu przestrzegania praw człowieka w Polsce
19.	29.11.02 Wilno	Grażine Imbrasiene - Litewski Rzecznik Praw Dziecka	współpraca, stan przestrzegania praw dziecka w Polsce i na Litwie, omówienie zasad funkcjonowania obydwu urzędów

.....
Tłoczono z polecenia Marszałka Senatu
.....